

Nr 42

**Regeringens proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken,
m. m.;**

beslutad den 9 oktober 1975.

Regeringen föreslår riksdagen att antaga de förslag som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll denna dag.

På regeringens vägnar

G. E. STRÄNG

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås vissa ändringar i brottsbalkens bestämmelser om grov stöld, rån, återfall, villkorlig dom och skyddstillsyn.

Beträffande grov stöld innebär förslaget att inbrott utgår bland de i lagtexten angivna omständigheter som skall särskilt beaktas vid bedömningen huruvida brottet är grovt. Lagrummet kompletteras i stället med ett nytt rekvisit som tar sikte på om gärningen är av särskilt hänsynslös art. I fråga om bestämmelserna om rån föreslås bl. a. den ändringen att möjlighet öppnas för domstolarna att från rånstadgandets tillämpningsområde undanta förfaranden av mindre allvarlig art och att i stället döma för annat brott som förfarandet innefattar, t. ex. miss-handel och snatteri.

Det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet har under senare tid i allt större utsträckning inriktats på att minska användningen av frihetsberövande påföljder och att avkorta längden på de frihetsberövanden som ändå anses oundgängliga. I linje härmed föreslås att bestämmelserna om förhöjt straff i vissa fall vid återfall i brott upphävs. Vidare föreslås ett tillägg varigenom domstolarna får möjlighet att med anledning av ny brottslighet kombinera ett förordnande om fortsatt villkorlig dom eller skyddstillsyn med ådömande av ett särskilt bötesstraff.

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken
dels att 26 kap. 3 § skall upphöra att gälla,
dels att 8 kap. 4 och 5 §§, 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 34 kap. 5 och
6 §§ samt 38 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

4 §

Är brott som i 1 eller 3 § sägs att anse som grovt, skall för *grov stöld* dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det *förövats medelst inbrott eller* avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig *eller hänsynslös* art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

5 §

Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för *rån* till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär *eller för den hotade framstår som* trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för *rån* till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är förfarande som avses i förra stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i öv-

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

rikt av mindre allvarlig art, dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar.

27 kap.

6 §¹

Iakttagar den dömde icke vad som åligger honom till följd av den villkorliga domen, må domstol, om åklagare före prövotidens utgång anhängiggör talan därom, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas den dömde,
2. meddela föreskrift enligt 5 § eller ändra tidigare meddelad föreskrift,
3. undanröja den villkorliga domen och bestämma annan påföljd för brottet.

Åtgärd enligt första stycket 1 eller 2 må ej beslutas efter prövotidens utgång.

Undanröjes den villkorliga domen, skall vid påföljdens bestämmande skälig hänsyn tagas till böter som jämlikt 2 § ådömts jämte den villkorliga domen.

Undanröjes den villkorliga domen, skall vid påföljdens bestämmande skälig hänsyn tagas till böter som ådömts enligt 2 § och 34 kap. 5 §.

28 kap.

9 §²

Undanröjes skyddstillsynen, skall rätten bestämma annan påföljd för brottet. Därvid skall skälig hänsyn tagas till vad den dömde undergått till följd av domen å skyddstillsyn samt till böter som enligt 2 § ådömts jämte skyddstillsynen; och må fängelse ådömas på kortare tid än för brottet är stadgat.

Undanröjes skyddstillsynen, skall rätten bestämma annan påföljd för brottet. Därvid skall skälig hänsyn tagas till vad den dömde undergått till följd av domen å skyddstillsyn samt till böter som ådömts enligt 2 § och 34 kap. 6 §; och må fängelse ådömas på kortare tid än för brottet är stadgat.

Finnas tillräckliga skäl ej föreligga att undanröja skyddstillsynen, må rätten i stället besluta åtgärd som avses i 7 § eller, om den dömde fyllt aderton år, förordna att han skall undergå behandling enligt 3 §. Föres talan om sådan behandling, må i stället beslutas undanröjande av skyddstillsynen eller åtgärd som avses i 7 §. Har prövotiden utgått, må ej beslutas åtgärd som avses i 7 §.

34 kap.

5 §³

Är den tidigare ådömda påföljden villkorlig dom, må förordnande enligt 1 § 1 meddelas allenast med avseende å brott som begåtts före prövotidens början.

¹ Senaste lydelse 1973: 918.

² Senaste lydelse 1973: 918.

³ Senaste lydelse 1973: 918.

Nuvarande lydelse

Tillämpas 1 § 1 eller 2, må rätten besluta åtgärd som sägs i 27 kap. 6 § 1 eller 2 eller förlänga provotiden till tre år, dock endast om fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal före provotidens utgång.

Undanröjande av villkorlig dom enligt 1 § 3 må ej ske, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal inom ett år från provotidens utgång.

6 §⁴

Är den tidigare ådömda påföljden skyddstillsyn, må rätten vid tillämpning av 1 § 1 eller 2 besluta åtgärd eller behandling som avses i 28 kap. 9 § eller förlänga provotiden till högst fem år.

Dömes med tillämpning av 1 § 3 till fängelse, skall vid straffets bestämmande gälla vad i 28 kap. 9 § stadgas.

Beslut enligt första stycket eller beslut om undanröjande av skyddstillsyn må ej meddelas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal före provotidens utgång.

Föreslagen lydelse

Meddelas förordnande enligt 1 § 1, må rätten, om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, även döma till dagsböter, högst etthundratjugo, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

Är den tidigare ådömda påföljden skyddstillsyn, må rätten vid tillämpning av 1 § 1, om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, även döma till dagsböter, högst etthundratjugo, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

Tillämpas 1 § 1 eller 2, må rätten besluta åtgärd eller behandling som avses i 28 kap. 9 § eller förlänga provotiden till högst fem år.

Beslut enligt andra stycket eller beslut om undanröjande av skyddstillsyn må ej meddelas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömde häktats eller erhållit del av åtal före provotidens utgång.

38 kap.

6 §⁵

Nämnd skall deltaga vid under-rätts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34

Nämnd skall deltaga vid under-rätts avgörande av fråga, som avses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34

⁴ Senaste lydelse 1973: 918.

⁵ Senaste lydelse 1975: 667.

Nuvarande lydelse

kap. 10 § andra stycket, 12 §, 13 § eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 §, åtgärd eller behandling enligt 34 kap. 6 § samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Föreslagen lydelse

kap. 10 § andra stycket, 12 §, 13 § eller 18 §. Detsamma skall gälla i fråga om undanröjande av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3, förverkande av villkorligt medgiven frihet eller annan åtgärd enligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34 kap. 5 § *tredje stycket*, åtgärd eller behandling enligt 34 kap. 6 § *andra stycket* samt återintagning i anstalt eller annan åtgärd enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller 28 kap. 11 §, är underrätt domför med en lagfaren domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

2 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken

Härigenom föreskrives att 6 § lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Vid bedömning enligt brottsbalken skall vad i 26 kap. 3 § stadgas om återfall i brott tillämpas utan hinder av att det förra brottet bedömts efter äldre lag.

Föreslagen lydelse

6 §

I annat mål än sådant, som av första domstol avgjorts före den 1 januari 1965, skola bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken, med iakttagande av vad i 9—11 §§ denna lag sägs, tillämpas jämväl när fråga är om brott, som begåtts före sagda dag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-05-07

Närvarande: statsministern Palme, ordförande, och statsråden Sträng, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Norling, Löfberg, Feldt, Sigurdson, Gustafsson, Zachrisson, Leijon, Hjelm-Wallén.

Föredragande: statsrådet Geijer

Lagrådsremiss med förslag till lag om ändring i brottsbalken, m. m.

1 Inledning

I den allmänna debatten om förmögenhetsbrotten har under senare år särskilt bestämmelserna om grov stöld och rån tilldragit sig intresse. Såvitt gäller stöldbrottet har det därvid bl. a. framförts kritik mot det förhållandet att tillgrepp genom inbrott nästan undantagslöst bedöms som grov stöld. Härigenom skulle höjningen av minimistraffet vid brottsbalkens (BrB:s) tillkomst ha lett till en allmän straffskärpning som inte var åsyftad. I fråga om rån har kritiken främst tagit fasta på den omständigheten att minimistraffet för rån är fängelse ett år trots att lagrummet kommit att omfatta även förhållandevis lindriga gärningar. Man har även ifrågasatt om rånstadgandets ordalydelse täcker den situationen att hot sker med ett helt ofarligt vapen t. ex. en leksakspistol.

BrB innehåller en bestämmelse om att återfall i brott i vissa fall kan medföra förhöjt straff (26 kap. 3 §). Mot bakgrund av den alltmera allmänt accepterade uppfattningen att frihetsberövanden är skadliga för de flesta människor har det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet under senare tid i allt större utsträckning inriktats på att minska användningen av frihetsberövande påföljder och att avkorta längden på de frihetsberövanden som ändå anses oundgängliga. Det har därför med fog ifrågasatts om nämnda bestämmelser i 26 kap. 3 § längre står i överensstämmelse med gällande kriminalpolitiska uppfattningar.

Inom justitiedepartementet har i december 1974 upprättats en prome-

moria (Ds Ju 1974: 20) om grov stöld och rån samt återfall i brott. Promemorian utmynnar i förslag till ändring av ifrågavarande lagrum. Promemorian bör fogas till protokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Efter remiss har yttranden över departementspromemorian avgetts av riksåklagaren (RÅ), hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen (RPS), kriminalvårdsstyrelsen, postverket, bankinspektionen, socialstyrelsen, Sveriges advokatsamfund, landsorganisationen i Sverige (LO), Centralorganisationen SACO/SR, Sveriges domareförbund, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges polismästare, Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbund och Föreningen Sveriges skyddskonsulenter och skyddassistenten. RÅ har bifogat yttranden från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt länsåklagarna i Hallands, Skaraborgs och Örebro län.

Nyss nämnda kriminalpolitiska strävanden har bl. a. föranlett en påtagligt ökad användning av påföljder som innebär kriminalvård i frihet. I takt därmed har det efter hand framstått som en brist i nuvarande system att det inte finns möjlighet för domstol att i samband med att den jämlikt 34 kap. 1 § BrB förordnar att tidigare ådömd skyddstillsyn eller villkorlig dom även skall avse ny brottslighet också skall kunna utdöma ett särskilt bötesstraff. Frågan har bl. a. uppmärksammats i en motion till 1974 års riksdag (1974: 640). I sitt av riksdagen antagna utlåtande över motionen har justitieutskottet (1974: 20) förordat ändringar i dessa avseenden. Vid den remissomgång som föregick utskottets behandling av motionen har inte någon avvikande mening framförts. Med hänsyn härtill synes det lämpligt att ta upp även denna fråga till behandling i förevarande sammanhang.

2 Departementspromemorian

I departementspromemorian föreslås att följande lagändringar genomförs i BrB. I 8 kap. 4 § andra stycket, där exempel ges på olika omständigheter som skall särskilt beaktas vid bedömningen om ett stöldbrott är grovt, utgår exemplet "om det förövats medelst inbrott". Samtidigt införs ett nytt kriterium som innebär att man i förevarande sammanhang däremot bl. a. skall självständigt beakta "om gärningen eljest varit av särskilt hänsynslös art". I fråga om bestämmelserna om rån i 8 kap. 5 § anpassas lagtexten till gällande praxis när det gäller bedömningen av ett hots beskaffenhet genom att ordet "innebär" ersätts med orden "för den hotade framstår som" (trängande fara). Vidare fogas till paragrafen ett nytt andra stycke av innebörd att ett förfarande som i och för sig täcks av gärningsbeskrivningen för rån men som med hänsyn till våldet, hotet eller övriga omständigheter är av mindre allvarlig art inte skall bedömas som rån. I stället skall dömas för annat

brott som gärningen innefattar. Slutligen förordas att bestämmelsen i 26 kap. 3 § om förhöjt straff i vissa fall vid återfall upphävs.

I fråga om det närmare innehållet i promemoriaförslaget hänvisas till bilagan.

3 Remissyttrandena

De överväganden som ligger till grund för ändringsförslagen i promemorian har i huvudsak vunnit anslutning bland remissinstanserna. Flertalet av remissinstanserna tillstyrker också att partiella lagändringar genomförs i de hänseenden som anges i promemorian.

Till promemoriaförslaget i sin helhet ansluter sig *postverket*, *kriminalvårdsstyrelsen*, *LO*, *Svenska bankföreningen*, *Svenska försäkringsbolags riksförbund* samt *Föreningen Sveriges skyddskonsulenter och skyddsassistenter*. Sistnämnda förening anför att de lagändringar som föreslås kan ses som en början till en fortgående omarbetning av BrB i syfte att minska frihetsstraffens antal och längd och öka möjligheterna för effektiva samhällsåtgärder i frihet utan att samhällsskyddet därför efter-sätts.

Förslaget att slopa inbrott som ett exempel på en självständig kvalifikationsgrund för *grov stöld* och att i stället komplettera exemplifieringen i 8 kap. 4 § andra stycket BrB över särskilt beaktansvärda omständigheter med ett nytt kriterium som tar sikte på om gärningen är av särskilt hänsynslös art tillstyrks eller lämnas utan erinran av flertalet remissinstanser såsom *RA*, *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *socialstyrelsen*, *länsåklagaren i Örebro län*, *Sveriges domareförbund*, *Sveriges advokatsamfund*, *Föreningen Sveriges åklagare*, *Föreningen Sveriges polis-mästare*, *Föreningen Sveriges skyddskonsulenter och skyddsassistenter* samt *SACO/SR*. Advokatsamfundet framhåller att de betänkligheter samfundet redan vid BrB:s tillkomst anförde mot exemplifieringen i lagrummet, särskilt vad gällde inbrottsstöld, visar sig ha varit väl befogade. De föreslagna lagändringarna bör enligt samfundets mening kunna ge erforderlig vägledning för en mer nyanserad bedömning av bl. a. olika fall av inbrottsstöld.

Mot förslaget att i lagtexten slopa *inbrottsmomentet* som exempel på en kvalifikationsgrund för grov stöld uttalar sig dock bankinspektionen samt överåklagarna i Stockholm, Göteborg och Malmö.

Enligt *bankinspektionens* mening har tillräcklig utredning inte för-bragts om att den allmänna rättsuppfattningen ändrats mot en liberalare syn på inbrottsstölder. Tillgrepp genom inbrott bör därför även i fort-sättningen i lagen anges som exempel på grov stöld. För att förebygga att domstolarna dömer ut ett för strängt straff föreslår inspektionen i stället att straffminimum för grov stöld sänks.

Överåklagaren i Stockholm anser att klara exempel på vilka former

av inbrottsstöld som efter den föreslagna ändringen skulle vara att bedöma som grova stölder saknas i promemorian. Begreppen "av farlig eller hänsynslös art" är ganska begränsade. Man har därför anledning förmoda att endast ett fåtal gärningar kommer att bedömas som farliga och hänsynslösa och därmed kommer också ett ytterst fåtal i och för sig allvarliga inbrottsstölder att bedömas som grova stölder. En sådan utveckling kan inte anses önskvärd. Eftersom det är av största vikt att slå vakt om den personliga integriteten och tryggheten bör även i fortsättningen inbrott där någon har sin bostad bedömas som grovt brott utan att hänsyn behöver tas till om gärningen skall anses som särskilt farlig eller hänsynslös. Överåklagaren föreslår därför att inbrottsmomentet bibehålls som kvalifikationsgrund i lagtexten men förses med tillägget "där någon har sin bostad". Överåklagaren i Göteborg uppger sig inte ha något att erinra mot syftet med den föreslagna ändringen men menar att detta torde kunna nås om inbrottsmomentet får stå kvar men med bestämningen "av icke ringa betydelse" e. d., varigenom de enklaste inbrotten skulle komma att uteslutas från paragrafens tillämpning. Läger man vidare som föreslagits längre fram i paragrafens text till uttrycket "av hänsynslös art" visar man att det är den grövre och mer våldsbetonade brottsligheten man vill komma åt.

Överåklagaren i Malmö uppger sig inte vara övertygad om att den konstaterade straffskärpningen för inbrottsstölder föranletts av införandet av ett straffminimum på fängelse sex månader för grov stöld. Han anser vidare att den omständigheten att allmänheten på grund av ökad brottslighet tvingas låsa in sin egendom inte skall leda till en mildare bedömning av inbrottsstölderna. Att försäkringsskyddet byggts ut bör tjuven inte heller få tillgodoräkna sig vid straffmätningen eftersom behovet av ytterligare försäkringsskydd just föranletts av risken för att bli utsatt för stöld. Därtill kommer att försäkringstagaren står en inte oväsentlig självrisk. Även om det skydd samhället i första hand bör upprätthålla genom strafflagstiftningen i högre grad än tidigare bör ta sikte på andra kränkningar än dem som riktas mot intressen av ekonomisk art bör enligt överåklagaren skyddet för de ekonomiska intressena inte eftersättas. Han avstyrker därför den föreslagna ändringen och tillägger att ökningen i den genomsnittliga strafftiden för grov stöld är så obetydlig att man med lugn kan avvakta den fortsatta utvecklingen.

Det föreslagna tillägget "av hänsynslös art" har föranlett några uttalanden. Hovrätten över Skåne och Blekinge och Advokatsamfundet anser det påkallat att på sätt som föreslås modernisera exemplen på kvalifikationsgrunder och därvid särskilt betona att hänsyn skall tas till det obehag och lidande ett hänsynslöst tillvägagångssätt vid stölden medför. Överåklagaren i Stockholm har inte heller något att erinra mot tillägget och betonar därvid särskilt att det kan omfatta även tillgrepp som inte sker medelst inbrott men ändå bör bedömas som grova brott, t. ex. inträngande hos sjuka, handikappade och åldringar.

RPS och Föreningen Sveriges länspolischefer anser däremot inte att tillägget "av hänsynslös art" är tillräckligt för att ge vägledning för en mera differentierad bedömning bl. a. av olika slags inbrottsstöld. *RPS* framhåller därvid bl. a. att avsikten att ett inbrott med stölduppsåt t. ex. hos sovande personer alltfjämt avses bli betraktat som grovt brott bör komma till klarare uttryck än i ändringsförslaget. Styrelsen ifrågasätter också om uttrycket täcker det i promemorian anförda exemplet på grov stöld som består i att en inbrottstjuv av rent okynne åstadkommer en mera omfattande förstörelse eller andra påtagliga obehag för målsäganden. Vidare betecknas det som otillfredsställande att, som föreslås i promemorian, de rättstillämpande myndigheterna vid bedömningen skall fästa avseende vid gärningsmannens eventuella vetskap om att lägenheten eller villan var obebodd vid inbrottstillfället. Föreningen Sveriges länspolischefer erinrar också om vikten av att begreppet hänsynslös inte ges olika betydelse i olika lagrum. Som exempel på lagrum i BrB där begreppet redan förekommer anges stadgandena om grov misshandel (3 kap. 6 §) och grovt rån (8 kap. 6 §).

RA ifrågasätter om det är språkligt riktigt att beteckna en gärning såsom varande av hänsynslös art. *RA* menar att en gärningsman kan vara hänsynslös, likaså kan han handla hänsynslöst. Härav följer dock inte att ordet hänsynslös kan användas som adjektiv till gärning.

Några remissinstanser vill gå längre än promemorieförslaget och inskränka paragrafens tillämpningsområde ytterligare. *Länsåklagaren i Hallands län* konstaterar därvid att tillgreppsbrottsligheten behöver avdramatiseras och att gällande lag och rättstillämpning fäster alltför stor vikt vid begreppen skada och vinning. Enligt länsåklagaren bör brottsbenämningen grov stöld kunna reserveras för det ringa antal fall där gärningsmannen uppträder hänsynslöst, är försedd med farligt hjälpmedel eller avser att komma över "mycket" betydande värde. Begreppet mycket betydande värde bör i dag anses motsvara ett belopp på omkring 50 000 kr. Exempel på andra kvalifikationsgrunder torde inte behövas enär tänkbara försvårande omständigheter i övrigt förmodligen täcks av andra straffstadganden som kan tillämpas jämsides med stöldstadgandet. En på detta sätt ändrad lagtext bör dock inte medföra att straffmättingspraxis för vanlig stöld lägger sig på en högre nivå än f. n.

Även *hovrätten över Skåne och Blekinge* betonar att kraven vad gäller stöldobjektets värde såsom skäl att hänföra gärningen till grovt brott generellt bör ställas betydligt högre än som nu i allmänhet sker. Domstolarna torde med betydande värde avse några tusen kronor. Gränsen bör enligt *hovrättens mening* flyttas upp till det tiodubbla, varvid som en riktpunkt kan anges minst fem basbelopp enligt lagen om allmän försäkring. För att markera att en ändring är avsedd även i denna del anser *hovrätten* i likhet med länsåklagaren i Hallands län att exemplifieringen bör ändras från "betydande värde" till "mycket betydande värde".

Länsåklagaren i Skaraborgs län är positiv till att inbrott som kvalifikationsgrund för grov stöld slopas men menar att även övriga direkta kvalifikationsgrunder kan tas bort. Det är gärningen i sin helhet som skall bedömas. För att åstadkomma en mindre styrd bedömning skulle lagrummet i stället kunna utformas så, att en stöld skall bedömas som grov då metodiken eller det angripna objektets värde ger anledning därtill. Länsåklagaren föreslår därför en öppnare skrivning av lagtexten i likhet med vad som i promemorian föreslås när det gäller bestämmelserna om lindrigare former av rån. Möjligen kan uttrycket hänsynslöst beteende därvid behövas som en anknytning till det nya stycket i rånparagrafen anför länsåklagaren.

Samtliga remissinstanser som uttalar sig angående förslagen till ändring av bestämmelserna om *rån* ansluter sig till den i promemorian framförda uppfattningen att minimistrafvet för detta brott i vissa fall ter sig för högt. Flertalet av instanserna har inte heller något att erinra mot förslaget att genom ett nytt andra stycke i 8 kap. 5 § BrB öppna möjlighet för domstolarna att från rånstadgandets tillämpningsområde undanta förfaranden som med hänsyn till våldet, hotet eller övriga omständigheter framstår som mindre allvarliga och att i stället döma för annat brott som förfarandet innefattar.

RÅ ansluter sig uttryckligen till de synpunkter som anförts i promemorian och betonar att man genom den föreslagna lagändringen kommer bort från det nuvarande tröskelproblemet utan att sänka minimistrafvet för rån. En allmän sänkning av straffsatsen för rån är inte påkallad enligt *RÅ*. I stället tar man nu undan vad som för ett naturligt betraktelsesätt inte ter sig som rån. Det kan visserligen också synas naturligt att betrakta hela gärningen som ett enda brott och det kan vidare sägas att uppsplattningen bryter något mot uppbyggnaden av BrB. Med hänsyn till att de alternativ som står till buds skulle ge verklighetsfrämmande beskrivningar eller brottsbeteckningar finner *RÅ* dock den valda lösningen mest ändamålsenlig. Enligt *länsåklagaren i Skaraborgs län* ger den relativt öppna skrivningen utan någon direkt exemplifiering domstolarna möjlighet till en rättvis helhetsbedömning.

Även *Föreningen Sveriges åklagare* framhåller att den föreslagna lösningen torde vara att föredra framför införandet av en ringa form av rån men pekar på att åtskilliga förfaranden som inte utgör fullbordade brott därigenom kommer att falla utanför det straffbara området. Som exempel anges försök och förberedelse till snatteri, bodräkt och ringa misshandel. Vidare erinras om att stämpling till rån är straffbart medan stämpling till stöld och misshandel inte är straffbar handling. *SACO/SR* ifrågasätter endast om det nya stycket kan tillämpas vid lindrigt hot, eftersom lindrigt hot enligt gällande lagtext inte omfattas av rånstadgandet.

Länsåklagaren i Hallands län anför:

Jag ansluter mig i allt väsentligt till de tankar som promemorieförfattaren framfört i det här avsnittet men jag anser att lagtexten bör utformas något annorlunda. Det förefaller mig lite väl självklart att ett förfarande som inte innefattar rån kan utgöra brottslighet av annat lindrigare slag. Redaktionellt sett bör förhållandet kanske därför, ehuru det är svårformulerat, inarbetas i lagrummets första stycke. Lagrummet kan t. ex. ges följande lydelse. Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som för den hotade framstår som trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes, om våldet, hotet eller värdet av det tillgripna ej är ringa, för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller också att det från lagteknisk synpunkt skulle vara mer tillfredsställande om det föreslagna stycket, vars enda funktion är att begränsa första styckets räckvidd, fogas in direkt i gärningsbeskrivningen för rån. Hovrätten föreslår att lagrummet får följande lydelse.

Den — — — återtaga det tillgripna, dömes, om gärningen är av allvarlig art, för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall, under samma förutsättning, gälla, om någon med sådant våld — — — sådant tillstånd.

Några remissinstanser är tveksamma eller kritiska mot den förordade lösningen. *Advokatsamfundet* konstaterar till en början att de rekvisit som medför att gärningen skall betraktas som rån anges i första stycket av lagrummet. Samma rekvisit skall emellertid också gälla för de med det föreslagna andra stycket avsedda gärningarna. Med hänsyn till att tillgreppet även i dessa fall skett exempelvis medelst våld på person bör därför av domen framgå att gärningsmannen gjort sig skyldig till rån fastän straffet till följd av viss eller vissa omständigheter ansetts kunna bli mildare än normalt. Vid sådant förhållande vill samfundet i stället förordade ett tillägg till rånparagrafen av innebörd, att straffet i vissa särskilda fall av synnerligen mildrande omständigheter må nedsättas till fängelse i sex månader. *Överåklagaren i Malmö* uttalar sig i samma riktning med motivering att domstolarna annars kan komma att se för mildt på de lindrigare rånfallen. Genom ett stadgande av innehåll att då gärningen är att bedöma som ringa straffet kan sättas lägre än ett års fängelse skulle man bättre tillgodose kravet på att rån under alla förhållanden är att bedöma som ett allvarligt brott.

Socialstyrelsen och *Sveriges domareförbund* anser att den föreslagna lösningen kan komma att medföra avsevärda tillämpningssvårigheter för domstolarna. Man ifrågasätter därför om det inte är möjligt att i stället

införa en särskild straffskala för lindrigare fall av rån och finna en särskild brottsrubricering för dessa brott. Enligt *Föreningen Sveriges polis-mästare* kunde man överväga att införa brottsrubriceringen "ringa rån" för de gärningar som huvudsakligen föranlett ändringsförslaget.

Samtliga remissinstanser som uttalar sig i frågan tillstyrker eller har inget att erinra emot att beskrivningen av *rånhotet* i 8 kap. 5 § BrB förtydligas i överensstämmelse med rättspraxis. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* finner det dock mindre lämpligt att i lagtexten ersätta uttrycket "innebär" med uttrycket "för den hotade framstår som" (trängande fara). Hovrätten menar att beviskravet i mål om rån därigenom i alltför hög grad kommer att koncentreras på vad den hotade uppfattat under ett måhända upprört händelseförlopp. Denna bevisning måste anses obehövlig i fall då hotet objektivt sett innebär trängande fara, t. ex. då det utövas med laddat skjutvapen. Särskilt då gärningen avbrutits och stannat vid försök kan bevisningen om rånhotets inverkan på den hotade till följd av tvekan i dennes berättelse komma till korta. Detta resultat kan te sig rimligt om hotet objektivt sett inte var trängande men ej om det i verkligheten var trängande. Hovrätten anser därför att det föreslagna uttrycket i stället bör upptas i lagtexten som en komplettering av den gällande lydelsen.

Sveriges domareförbund och *SACO/SR* tar särskilt upp frågan om motsvarande ändring bör företas i 28 § avtalslagen och 6 kap. 1 § BrB (våldtäkt). Domareförbundet anser att motiveringen i promemorian för att bryta enhetligheten i begreppet råntvång framstår som väl knapphändig och summarisk. Enligt *SACO/SR* bör motsvarande ändring göras i våldtäktsparagrafen eftersom det inte rimligen kan vara meningen att numera tillåta våldtäkt under hot med t. ex. en leksakspistol. Något behov av ändring i 28 § avtalslagen anser *SACO/SR* däremot inte föreligga.

Föreningen Sveriges skyddskonsulenter och skyddsassistenter betonar särskilt att lagändringen bör föranleda att rånbenämningen i princip förbehålls handlingar där ett verkligt hot föreligger.

Samtliga remissinstanser tillstyrker eller har ingen erinran emot att bestämmelserna i 26 kap 3 § BrB om förhöjt straff i vissa fall vid *återfall* i brott upphävs. I en del yttranden framhålls därvid att gällande straffskalor för olika brott ger tillräckligt utrymme för den straffskärpning som kan anses påkallad vid återfallsbrottslighet.

4 Skyddstillsyn och villkorlig dom

4.1 Gällande rätt m. m.

Enligt 1 kap. 5 § BrB får flera påföljder inte ådömas för samma brott, om inte annat är föreskrivet. De undantag som gäller är dels att villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande för vård enligt barnavårdslag

gen kan kombineras med böter — eller disciplinstraff när fråga är om brott av krigsman — (27 kap. 2 §, 28 kap. 2 §, resp. 31 kap. 1 § andra stycket BrB), dels att ämbetsstraff (jfr prop. 1975: 78) kan ådömas samtidigt med annan brottspåföljd. Ådömande av bötesstraff vid sidan av annan påföljd får ske om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad. Har den tilltalade fyllt 18 år har rätten enligt 28 kap. 3 § BrB vid dom på skyddstillsyn vidare möjlighet förordna att i skyddstillsynen skall ingå behandling i anstalt om det anses erforderligt för hans tillrättaförande eller eljest. Vid ådömande av skyddstillsyn kan rätten också jämlikt 28 kap. 6 § BrB förordna övervakare och meddela särskild föreskrift enligt 26 kap. 15 § BrB (rörande vistelseort, arbetsanställning, läkarvård c. d.).

I fall då någon skall dömas för flera brott skall enligt 1 kap. 6 § BrB gemensam påföljd för brotten ådömas, om inte annat är föreskrivet. Föreligger särskilda skäl kan för ett eller flera brott dels dömas till böter jämte påföljd för annan brottslighet, dels dömas till fängelse jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn för brottsligheten i övrigt.

Iakttar den som erhållit villkorlig dom inte vad som åligger honom till följd av den villkorliga domen, kan domstolen, om åklagaren före prövotidens utgång anhängiggör talan därom, jämlikt 27 kap. 6 § BrB efter omständigheterna: 1. besluta att varning skall meddelas den dömd. 2. meddela föreskrift enligt 5 § (ang. fullgörande av skadeståndsskyldighet) eller ändra tidigare meddelad föreskrift, 3. undanröja den villkorliga domen och bestämma annan påföljd för brottet.

Om den som erhållit skyddstillsyn inte iakttar vad som åligger honom till följd av domen, kan övervakningsnämnden jämlikt 28 kap. 7 § BrB, utom att förordna om övervakning eller meddela särskild föreskrift enligt 26 kap. 15 § BrB, besluta att varning skall meddelas den dömd. Nämnden kan också under vissa förutsättningar hos åklagare göra framställning att vid domstol förs talan om undanröjande av skyddstillsynen eller om behandling i anstalt.

När den som dömts till fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn, ungdomsfängelse eller internering övertygas om att ha begått annat brott före domen eller nytt brott efter domen men innan påföljden helt verkställts eller eljest upphört, kan rätten enligt 34 kap. 1 § BrB efter omständigheterna: 1. förordna att den tidigare ådömda påföljden skall avse även det andra brottet, 2. döma särskilt till påföljd för detta brott eller 3. om den tidigare domen vunnit laga kraft, undanröja den ådömda påföljden och för brotten döma till påföljd av annan art. För tillämpningen av dessa tre alternativ gäller vissa särskilda bestämmelser (34 kap. 2—9 §§). För det fall att den tidigare ådömda påföljden är villkorlig dom föreskrivs sålunda i 34 kap. 5 § att alternativ 1 får tillämpas endast med avseende på brott som begåtts före prövotidens början samt att rätten vid tillämpning av alternativ 1 eller 2 under viss förutsättning kan

besluta åtgärd som sägs i 27 kap. 6 § 1 eller 2 eller förlänga prövotiden till tre år. Är den tidigare ådömda påföljden skyddstillsyn, kan rätten vid tillämpning av alternativ 1 eller 2 besluta åtgärd som avses i 28 kap. 7 § eller förordna om behandling i anstalt eller också förlänga prövotiden till högst fem år.

I rättsfallet NJA 1970 s. 178 har högsta domstolen i resningsärendet funnit att böter inte får ådömas enligt 28 kap. 2 § BrB, när 34 kap. 1 § 1 BrB tillämpas i fråga om skyddstillsyn.

4.2 Frågans tidigare behandling

Frågan om sådan ändring i BrB som gör det möjligt för domstol att för nytillkommen brottslighet jämte förordnande om att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skall avse även den nya brottsligheten döma till böter behandlades vid 1967 års riksdag med anledning av en motion (mot. 1967:II: 555). Vid remissbehandlingen av förslaget — i den del som nu är av intresse — tillstyrktes detta av Föreningen Sveriges häradshövdingar och Föreningen Sveriges stadsdomare samt avstyrktes av RÅ och Advokatsamfundet.

Första lagutskottet (1LU 1967: 45) avstyrkte i sitt av riksdagen godkända betänkande över motionen emellertid bifall med följande motivering:

Vad — — — gäller påföljdsfrågan kan vid första anblicken avsaknaden av möjlighet att även döma till böter i den angivna situationen synas vara en brist i brottsbalkens påföljdssystem. Såväl riksåklagaren som advokatsamfundet framhåller dock i sina yttranden över motionen att den av motionärerna önskade skärpningen är av ringa praktisk betydelse samt att, om den vid något enstaka tillfälle skulle behöva tillgripas, den kan åstadkommas genom att domstolen för nytillkommen brottslighet dömer till böter samtidigt som den med tillämpning av 34 kap. 1 § 2 brottsbalken dömer till ny villkorlig dom eller ny skyddstillsyn. Med hänsyn härtill synes det av motionärerna aktualiserade spörsmålet icke vara av sådan angelägenhetsgrad att det påkallar en framställning av riksdagen, särskilt som utskottet erfarit att frågan redan uppmärksamats i justitiedepartementet och torde komma att prövas i lämpligt sammanhang.

Vid 1974 års riksdag togs som tidigare nämnts frågan upp på nytt. I motionen (mot. 1974: 640) yrkades sålunda att BrB skall ändras så att förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 om att tidigare ådömd skyddstillsyn eller villkorlig dom skall avse även ny brottslighet skall kunna kombineras med ett bötesstraff.

Efter remiss avgavs yttranden över motionen av RÅ, Göta hovrätt, Sveriges advokatsamfund och Sveriges domareförbund. Samtliga remissinstanser tillstyrkte motionen eller uttalade sig i tillstyrkande riktning.

I det följande återges ur justitieutskottets betänkande (JuU 1974: 20) hämtade redogörelser för ifrågavarande remissyttranden.

RÅ bekräftar inledningsvis att möjlighet saknas att skärpa påföljden med böter, när domstol med stöd av 34 kap. 1 § 1 BrB förordnar att en tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skall avse nyupptäckt brottslighet. Om en sådan skärpning anses påkallad, kan den endast uppnås genom att domstolen jämlikt punkt 2 i bestämmelsen dömer särskilt till ny villkorlig dom eller skyddstillsyn och därvid med stöd av 27 kap. 2 § respektive 28 kap. 2 § BrB även utdömer böter.

RÅ påpekar vidare att möjligheten att förordna att villkorlig dom skall avse annan brottslighet än som omfattas av domen begränsas av bestämmelsen i 34 kap. 5 § BrB att dylikt förordnande får ifrågakomma endast beträffande brott som begåtts före prövotidens början. Till följd härav torde det enligt *RÅ* endast vara i undantagsfall som det kan föreligga ett behov av att skärpa den påföljden med böter. Någon motsvarande begränsning gäller inte i fråga om skyddstillsyn. Tillämpningsområdet för denna påföljd är också vidare än för villkorlig dom.

Med hänsyn till det förhållandevis stora antalet fall när domstol förordnar om fortsatt skyddstillsyn säger sig *RÅ* numera inte vilja motsätta sig att frågan om möjligheterna att skärpa påföljden med böter tas under övervägande. Huruvida det finns ett motsvarande behov vid villkorlig dom kan enligt *RÅ* ifrågasättas. Med tanke på att det trots allt kan förekomma fall då det kan vara behov av att kombinera förordnandet med ett bötesstraff kan det dock enligt hans mening vara lämpligt att även denna fråga övervägs i sammanhanget.

Beträffande antalet fall av skyddstillsyn upplyser *RÅ* att antalet personer, som av underrätt dömts till skyddstillsyn enligt statistiska centralbyråns beräkningar uppgick 1965 till 5 935 och 1971 till 8 731. I dessa siffror ingår de fall då domstol med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 BrB förordnat att tidigare skyddstillsyn skall avse ytterligare brott. *RÅ* nämner också att det vid en av centralbyrån för år 1972 företagen specialundersökning har framkommit att totalt 2 188 personer, därav 325 med förordnande om anstaltsvård, dömts till fortsatt skyddstillsyn med tillämpning av nyssnämnda bestämmelse.

Göta hovrätt framhåller att brottsbalkens påföljdssystem är avsett att erbjuda rika möjligheter när det gäller domstolens val av påföljd och att det redan tidigt uppmärksammades att den av motionärerna föreslagna kombinationsmöjligheten inte stod till buds på annat sätt än genom att domstolen med tillämpning av 34 kap. 1 § 2 BrB dömer till ny villkorlig dom eller ny skyddstillsyn för den nytillkomna brottsligheten och därvid även utdömer böter. Ett sådant förfarande möter emellertid enligt hovrätten den vägande invändningen att det bör undvikas att för brott dömda personer blir föremål för flera samtidigt löpande villkorliga domar eller domar på skyddstillsyn.

Enligt hovrätten har efter frågans behandling 1967 ytterligare erfarenheter tillkommit, som klart visar på att behov föreligger att kunna döma till böter samtidigt som förordnande ges om fortsatt skyddstillsyn. Svårigheter uppkommer icke sällan om den nytillkomna brottsligheten, förutom brott av den typ som tidigare förekommit, inrymmer t. ex. trafikbrott eller våldsbrott vid vilka allmänpreventiva synpunkter gör sig starkt gällande. I fall där den dömdes personliga förhållanden motiverar fortsatt kriminalvård i frihet kan ett hänsynstagande till allmänpreventionen ibland icke ske på annat sätt än genom ådömande av fängelsestraff. Detta är icke tillfredsställande. En möjlighet att i dylika fall låta den tidigare skyddstillsynen stå kvar och samtidigt ådöma böter skulle

enligt hovrättens mening medföra en ytterligare och välkommen nyansering av påföljdssystemet.

De nu anförda synpunkterna knyter sig som framgått främst till påföljden skyddstillsyn. Vad gäller villkorlig dom gör sig enligt hovrätten behovet av den föreslagna kombinationsmöjligheten inte gällande med samma styrka. Det kan inte vara annat än undantagsvis som domstol förordnar att tidigare meddelad villkorlig dom skall avse även nya brott. De båda påföljderna synes dock enligt hovrätten böra behandlas lika i förevarande hänseende.

Med anledning av det sätt på vilket motionärerna tänkt sig att tekniskt lösa frågan om den föreslagna kombinationsmöjligheten anmärker hovrätten att en ändring direkt vid 34 kap. 1 § 1 är mindre väl förenlig med den systematik efter vilken kapitlet är uppbyggt. Det blir ju nu fråga om att ådöma ett straff utöver en tidigare ådömd påföljd av annan art och icke endast att vidtaga förändringar inom ramen för den tidigare påföljden.

Hovrätten tillstyrker att lagändring sker i det syfte motionen har.

Advokatsamfundet framhåller att strävandena nu går mot en utvidgad användning av kriminalvård i frihet och att detta synes ha lett till att domstolarna även vid återfall i brott under prövotiden blivit mindre benägna att genom ett frihetsstraff avbryta en löpande prövotid efter villkorlig dom eller skyddstillsyn. Med hänsyn till den allmänna laglydnaden har det därvid ofta befunnits lämpligt med en böteseskärpning. Man har då nödgats att döma särskilt till skyddstillsyn eller villkorlig dom för den nya brottsligheten för att lagligen kunna åstadkomma sådan skärpning.

Utvecklingen synes sålunda enligt samfundet ha visat ett ökande behov av att i dessa fall kunna ådöma ett bötesstraff, även om utrymme för ett sådant straff inte finns i straffskalan för den nya brottsligheten. Samfundet anser det därför nu vara motiverat att överväga en sådan ordning att domstolen skall kunna meddela förordnande om att tidigare skyddstillsyn eller villkorlig dom skall omfatta jämväl den nya brottsligheten och direkt förbinda detta med en böteseskärpning utan att gå den formella omvägen över en ny, jämsides med den tidigare, löpande skyddstillsyn eller villkorlig dom. Samfundet tillstyrker därför bifall till motionen.

Domareförbundet uttalar att brottsbalkens påföljdssystem är så flexibelt och variationsrikt att det närmast ter sig som en kuriositet att just den nu ifrågavarande kombinationen av påföljder icke skall få förekomma. Att döma till ny villkorlig dom eller ny skyddstillsyn för den nytillkomna brottsligheten och därmed med stöd av 27 kap. 2 § resp. 28 kap. 2 § BrB även utdöma böter framstår enligt förbundet närmast som ett kringgående av det nu gällande förbudet mot att vid utsträckning av villkorlig dom eller skyddstillsyn för nytillkommen brottslighet jämväl ådöma böter. Det leder också till att den dömde kommer att samtidigt vara underkastad två villkorliga domar eller två domar på skyddstillsyn, något som knappast torde ha varit lagstiftarens avsikt och från flera synpunkter framstår som olämpligt. Ett praktiskt behov att kunna använda den i motionen föreslagna kombinationen framträder så pass ofta att det hinder häremot som lagstiftningen nu reser snarast möjligt bör undanröjas. Förbundet tillstyrker därför en lagändring i förslaget syfte.

I sitt tidigare nämnda betänkande över motionen erinrar justitieutskottet om att förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 BrB om att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skall avse nytillkommen brottslighet inte kan kombineras med ett bötesstraff. En sådan skärpning av den tidigare ådömda påföljden kan, om straffskalan för den nytillkomna brottsligheten endast upptar fängelse, bara åstadkommas genom att domstolen med tillämpning av 1 § 2 dömer särskilt till ny villkorlig dom eller skyddstillsyn och därvid även dömer till böter. Ett sådant förfarande har emellertid enligt utskottets mening den mindre tilltalande konsekvensen att den dömde samtidigt blir föremål för flera villkorliga domar eller domar på skyddstillsyn. Utskottet betonar att en sådan ordning inte är önskvärd. Vidare framhåller utskottet att avsaknaden av den i motionen angivna kombinationsmöjligheten kan leda till att hän-synstagandet till allmänpreventionen sker genom ådömande av fängelsestraff, oaktat den dömdes personliga förhållanden motiverar fortsatt kriminalvård i frihet. Utskottet anför att en sådan lösning står i uppenbar strid med de grundtankar som motiverat BrB:s rikt nyanserade på-följdssystem och utvecklingen mot en ökad användning av kriminalvård i frihet.

Mot angiven bakgrund anser utskottet att möjlighet bör öppnas för domstolarna att meddela förordnande att tidigare ådömd skyddstillsyn eller villkorlig dom skall omfatta även nytillkommen brottslighet och samtidigt döma till böter. Enligt vad utskottet uttalar knyter sig behovet närmast till påföljden skyddstillsyn, medan det beträffande villkorlig dom endast torde vara i undantagsfall som fråga uppkommer att skärpa påföljden med böter. Tillräcklig anledning synes dock enligt utskottets mening inte föreligga att behandla de bägge påföljderna olika i föreva-rande hänseende. Med stöd av det anförda förordar utskottet en ändring i BrB i enlighet med det i motionen framförda önskemålet. De närmare överväganden som förslaget fordrar bör enligt utskottets mening göras i regeringens kansli. Vad utskottet sålunda anfört har enligt riksdagens beslut getts regeringen till kända.

5 Föredraganden

1864 års strafflag (SL) ersattes den 1 januari 1965 av brottsbalken (BrB). Vad gäller förmögenhetsbrotten innebar BrB ingen nydaning i förhållande till tidigare gällande rätt. De centrala brotten på detta område utformades av straffrättskommittén under 1930-talet och överför-des i stort sett oförändrade till BrB.

När straffrättskommittén fastställde olika förmögenhetsrättsliga an-grepps straffvärde såväl inbördes som i förhållande till andra lagöver-trädelser utgick den från delvis andra förutsättningar än dem som råder idag. Det ekonomiska livet och människornas levnadsbetingelser har ge-

nomgått markanta förändringar. Mot denna bakgrund framstår det som naturligt att tanken på en mera allmän översyn av förmögenhetsbrotten efterhand fått allt större aktualitet. Inom ramen för brottsförebyggande rådets verksamhet pågår f. n. också ett förberedande arbete angående vissa riktlinjer för en sådan översyn. Emellertid bör inte partiella reformer på områden, där behovet av en lagändring framstår som särskilt påtagligt, få stå tillbaka i avvaktan på resultatet av detta arbete.

Inom justitiedepartementet har upprättats en promemoria (Ds Ju 1974: 20) om grov stöld och rån samt återfall i brott. I promemorian uttalas att strafflagstiftningen fortlöpande måste anpassas till brottslighetens inriktning och omfattning och till förändringar i samhället i stort. Promemorian utmynnar i förslag till ändring och komplettering av BrB:s regler om grov stöld (8 kap. 4 § andra stycket) och rån (8 kap. 5 §). Vidare föreslås att bestämmelsen i BrB om förhöjt straff i vissa fall vid återfall i brott (26 kap. 3 §) upphävs.

Vid remissbehandlingen av promemorian har förslagen till lagändringar i huvudsak fått ett positivt mottagande. Även jag delar uppfattningen att lagändringar i de hänseenden som föreslås är väl motiveerade. Ett genomförande av förslagen skulle enligt min mening bota vissa brister i gällande rätt. Dessutom kan de var för sig väntas medverka till en straffmättningspraxis som stämmer bättre överens inte bara med gällande värderingar angående ifrågavarande brottslighets relativa straffvärde utan även med rådande allmänna kriminalpolitiska uppfattning om nödvändigheten av att i görligaste mån begränsa användningen av frihetsberövande påföljder.

I BrB finns stöldbrotten som tidigare har nämnts upptagna i 8 kap. För stöld straffas den som olovligen tar vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det, om tillgreppet innebär skada. Straffet är fängelse i högst två år (1 §). Följande två paragrafer behandlar de lindrigare brotten snatteri (2 §) och bodräkt (3 §). Är brott som i 1 eller 3 § sägs att anse som grovt skall gärningsmannen dömas för *grov stöld* till fängelse i lägst sex månader och högst sex år (4 §). Enligt bestämmelserna i andra stycket av denna paragraf skall vid bedömande huruvida brottet är grovt särskilt beaktas "om det förövats medelst inbrott eller avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada".

Såvitt angår nämnda exempel på kvalifikationsgrunder för grov stöld innebar BrB ingen saklig ändring i förhållande till förut gällande rätt. Däremot höjdes straffminimum från att tidigare ha varit straffarbete i en månad eller fängelse i två månader till frihetsstraff i lägst sex månader. Samma höjning av minimistraffet genomfördes samtidigt för vissa andra grova förmögenhetsbrott, nämligen grovt bedrägeri, grov för-

skingring, grov trolöshet mot huvudman och grov oredlighet mot borgenärer. Som skäl för ifrågavarande ändringar av straffskalorna anfördes bl. a. att det i rättstillämpningen hade visat sig att det fanns en benägenhet att rubricera sådana brott som grova så snart någon omständighet förelåg som enligt de i lagbestämmelserna angivna exemplen typiskt sett borde föranleda ett sådant bedömande, även om det aktuella brottet med hänsyn till samtliga omständigheter ingalunda kunde anses som grovt och straffet följaktligen inte borde sättas högre än till några månaders frihetsstraff.

För att motverka en sådan lagtillämpning, varigenom brottsbenämningarna miste sitt värde som uttryck för brottets svårhetsgrad, höjdes straffminimum för de grova brotten till fängelse sex månader. En gärning som kunde hänföras till någon av de nämnda brottstyperna borde följaktligen i regel inte rubriceras som grov om omständigheterna vid brottet var sådana att frihetsstraff under kortare tid än sex månader borde följa på gärningen. Avsikten med ändringen av straffminimum var alltså endast att förskjuta gränsen mellan normalformen och den grova formen av brottet och inte att åstadkomma en allmän straffskärpning vid ifrågavarande brott. De i brottsbeskrivningarna angivna exemplen på omständigheter som särskilt skulle beaktas vid bedömande huruvida ett brott var grovt ansågs varken vara uttömmande eller i och för sig avgörande. Det förutsattes sålunda att rubriceringen alltid skulle ske med hänsyn tagen till samtliga vid brottet föreliggande omständigheter.

I promemorian lämnas en redogörelse över rättspraxis med utgångspunkt i de i lagtexten angivna exemplen på omständigheter som skall beaktas särskilt vid bedömningen av om ett stöldbrott skall anses som grovt. Vidare redovisas vissa resultat av en särskild undersökning av straffmättingspraxis vid bl. a. grov stöld. Materialet tyder på att utvecklingen inte gått i den riktning straffrättskommittén avsett. Tillgängliga uppgifter ger sålunda stöd för antagandet att de tillgreppsbrott som enligt SL regelmässigt bedömts som grov stöld i praktiken i de flesta fall också kommit att rubriceras som grov stöld enligt BrB. Det genomsnittliga frihetsstraffet för grov stöld var 5,5 månader under den sista tiden av SL:s tillämpning. Genomsnittsstraffet har därefter ökat successivt och närmade sig under åren 1969 och 1970 fängelse åtta månader. Härav kan den slutsatsen dras att den vid BrB:s tillkomst genomförda höjningen av straffminimum för grov stöld till fängelse sex månader fått en straffskärpande effekt. En sådan utveckling var som nyss har nämnts inte åsyftad.

Under åren 1965—1971 dömdes 4 000—5 300 personer årligen för grov stöld. Alla tillgängliga uppgifter tyder på att det därvid till allra största delen var fråga om inbrottsstölder. Enligt promemorian kan den utveckling som skett inte motiveras av en ändrad syn på inbrottsstöldernas relativa straffvärde. Jag delar denna uppfattning. Den omständighe-

ten att egendom numera i väsentligt högre grad än tidigare torde förvaras under lås har fått till följd att inbrott i större utsträckning än tidigare utgör förutsättning för tillgrepp utan att tillgreppet för den skull behöver framstå som särskilt kvalificerat. Skyddsintresset för egendom som på grund av sina egenskaper, främst då värdet, förvaras under lås är självfallet fortfarande beaktansvärt. Likväl talar den allmänna ekonomiska utvecklingen och de ökade möjligheterna till försäkringsskydd mot förluster av ekonomisk art för att detta skyddsintresse inte längre kan tillmätas samma tyngd som tidigare. Inte heller tyder den tidigare nämnda undersökningen av straffmättningspraxis på att det generellt sett finns anledning att ingripa med stränga straff mot de människor som begår inbrottsstöld. Det övervägande flertalet av dem är socialt och ekonomiskt handikappade. Enligt undersökningen var 77 % av dem som dömts för grov stöld efter BrB:s tillkomst arbetslösa. Anteckningar om tecken på alkoholism förekom för omkring 73 %. Brotten synes i ett betydande antal fall vara oöverlagda och begångna under alkoholpåverkan och kan varken tas som uttryck för någon särskild yrkesskicklighet eller för vad man numera menar med kvalificerad kriminalitet.

För att åstadkomma en ändring av rättspraxis som inte bara stämmer bättre överens med de intentioner som låg bakom förslaget till BrB utan också tar hänsyn till den mera nyanserade syn på ifrågavarande typer av brott som vunnit allt starkare anslutning under mellantiden föreslås i promemorian att en lagändring nu genomförs. Enligt promemorian bör lagändringen markera en viss förskjutning av skyddsintresset. Vid beaktande av de försvårande omständigheter som skall kunna leda till att en stöld bedöms som grov bör hänsyn tas till det förhållandet att medborgarnas krav på skydd vid kränkningar av olika slag numera är mindre inriktat på rent ekonomiska intressen än under gångna tider. Den personliga integriteten och tryggheten mot störningar av vad som räknas till hemfriden bör komma i förgrunden. För att åstadkomma en sådan ordning föreslås i promemorian att inbrottsmomentet mönstras ut ur lagrummet som ett exempel på en självständig kvalifikationsgrund för grov stöld. I stället förordas att exemplifieringen kompletteras med ett nytt kriterium som tar sikte på om gärningen varit av särskilt hänsynslös art. Det förutsätts därvid att frågan om graden av visad hänsynslöshet inte bara skall tillmätas betydelse vid bedömningen av om ett genom inbrott företaget tillgrepp skall bedömas vara av sådan särskilt kvalificerad karaktär att det måste betecknas som grovt utan bör få generell räckvidd för alla stöldbrott. I promemorian hänvisas i sistnämnda sammanhang bl. a. till fall då tillgrepp sker hos gamla eller sjuka personer eller när gärningsmannen över huvud taget direkt utnyttjar det förhållandet att en person på grund av något handikapp eller annan omständighet över vilken han inte själv kan råda befinner sig i en situation som han upplever som särskilt utsatt eller på annat sätt besvärlig.

Den sålunda föreslagna lagändringen har vid remissbehandlingen tillstyrkts eller lämnats utan erinran av flertalet remissinstanser. Jag delar uppfattningen att enbart den omständigheten att ett tillgrepp skett efter inbrott inte som f. n. mer eller mindre regelmässigt bör få till följd att tillgreppet bedöms som grov stöld och att starka skäl därför talar för att inbrottsmomentet slopas i exemplifieringen över försvårande omständigheter. Att som två remissinstanser föreslår istället behålla inbrott som exempel på en kvalifikationsgrund men med tillägget "av icke ringa betydelse" resp. "där någon har sin bostad" är enligt min mening inte tillräckligt för att åstadkomma en så nyanserad rättstillämpning som här framstår som önskvärd. Givetvis är det bl. a. av betydelse var och när ett inbrott äger rum. Det är sålunda naturligt att ett inbrott i någons bostad bedöms som allvarligare än ett inbrott i ett vindskontor eller en lagerlokal. Emellertid bör vid bedömningen också beaktas det mått av hänsynslöshet, exempelvis i form av betydande skadegörelse, som gärningsmannen visar vid själva inbrottet. Även andra negativa följder t. ex. i form av personligt lidande eller obehag som uppstår i samband med tillgreppet och under det fortsatta händelseförloppet bör beaktas, förutsatt att de omfattas av gärningsmannens uppsåt.

Som särskilt kvalificerande bör som framhålls i promemorian sådana förfaranden anses som innebär angrepp på den personliga integriteten i den mån de inte skall beivras som självständiga brott eller får till följd att tillgreppet rubriceras som rån. Jag tänker särskilt på tillgrepp som sker hos gamla, sjuka eller handikappade personer. Även tillgrepp från andra personer som befinner sig i en särskilt utsatt situation, exempelvis tillgrepp nattetid hos sovande personer, bör anses särskilt straffvärda.

Den föreslagna lagändringen innebär att tonvikten i förevarande sammanhang i mindre mån läggs på tillvägagångssättet som sådant än på det obehag och lidande ett hänsynslöst tillvägagångssätt vid stölden innebär. Lagändringen ger enligt min mening erforderlig vägledning för en mera nyanserad bedömning av brottets svårhetsgrad i enlighet med de riktlinjer som anges i promemorian och som jag ansluter mig till. Syftet med reformen är således att beteckningen grov stöld endast skall tillgripas i fall som efter en allsidig bedömning av samtliga föreliggande omständigheter framstår som särskilt kvalificerade. Något avgörande språkligt hinder mot att anse en gärning vara av hänsynslös art anser jag inte föreligga. Jag förordar därför att 8 kap. 4 § ändras i överensstämmelse med promemorieförslaget.

En remissinstans hävdar att borttagandet av inbrott som kvalifikationsgrund för grov stöld kommer att innebära att skyddet mot kränkningar av ekonomisk art eftersätts.

Enligt lagrummets gällande lydelse ingår som exempel på försvårande omständigheter att gärningen avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada. Det tillgripnas värde eller den tillfogade ska-

dans storlek kan alltså ibland få till följd att en gärning som med hänsyn enbart till övriga omständigheter inte alls eller endast till viss grad kan bedömas som särskilt kvalificerad likväl rubriceras som grov stöld. Härvidlag föreslås ingen ändring. Mot bakgrund av såväl inträffade förändringar av penningvärdet som den allmänna ekonomiska utvecklingen, försäkringsverksamhetens utbyggnad m. m. framhålls emellertid i promemorian att det med fog kan göras gällande att kraven i fråga om objektets värde generellt sett nu bör kunna sättas betydligt högre än som tidigare synes ha varit fallet. Hovrätten över Skåne och Blekinge samt länsåklagaren i Hallands län framhåller i anledning därav i sina remissyttranden att begreppet "betydande värde" i exemplifieringen för grov stöld f. n. synes tolkas alltför rigoröst av domstolarna. Enligt hovrätten torde domstolarna därmed ofta avse några tusen kronor. Båda instanserna anser att gränsen bör sättas avsevärt högre, enligt länsåklagaren ungefär vid 50 000 kr. Enligt hovrätten bör minst fem basbelopp enligt lagen om allmän försäkring kunna utgöra en riktpunkt. Man förordar att dessa synpunkter markeras genom en lagändring och föreslår att begreppet betydande värde förstärks att avse "mycket" betydande värde.

Jag har för egen del den uppfattningen att det tillgripnas värde, som inte sällan kan vara beroende av slumpmässiga faktorer och i varje fall ofta ligger utanför gärningsmannens direkta planering, inte utgör något helt ändamålsenligt kriterium när det gäller att fastställa om brottet skall räknas som särskilt kvalificerat. Med denna utgångspunkt finner jag det vara naturligt att, i de fall värdet ändå måste tillmätas självständig betydelse i detta sammanhang, det verkligen bör vara fråga om väsentligt högre belopp än några tusentals kronor. Mot bakgrund härav skulle det i och för sig kunna tyckas vara motiverat att göra en ändring även på denna punkt. Uttrycket betydande värde återfinns emellertid i flera andra lagrum i BrB såsom beträffande grovt bedrägeri (9 kap. 3 §) och grov försäkring (10 kap. 3 §). En ändring i avsett hänseende bör därför lämpligen prövas i ett större sammanhang. Det bör dock framhållas att tolkningen av uttrycket betydande värde i de sistnämnda lagrummen i regel torde avse betydligt högre belopp än vid stöld. I överensstämmelse härmed och i linje med den ekonomiska utvecklingen som har skett bör det inte finnas något hinder mot att gränsen för vad som avses med det i och för sig klart restriktiva uttrycket "betydande värde" även utan lagändring sätts avsevärt högre än som i dag normalt synes vara fallet.

Enligt vad som anförs i promemorian ter sig också tanken på en justering av straffskalorna för stöld och grov stöld som önskvärd. Det konstateras därvid att det bl. a. för undvikande av nuvarande tröskeleffekter vid gränsdragningen mellan snatteri och stöld kan ligga nära till hands att överväga att införa böter i straffskalan för enkel stöld. Eftersom samma problem föreligger även i fråga om andra brottstyper ut-

talas dock att hithörande frågor lämpligen bör prövas i ett större sammanhang.

För egen del anser jag som tidigare har nämnts det angeläget att åstadkomma en ordning som gör det möjligt att efter hand minska både antalet frihetsberövanden och de individuella straffens längd. En justering av straffskalorna kan därvid vara en framkomlig väg. Dessa frågor bör emellertid som framhålls i promemorian lämpligen prövas inom ramen för en mera allmän översyn av gällande bestämmelser. Förevärande reform bör dock kunna få till följd att väsentligt färre tillgreppsbrott än f. n. hänförs till grov stöld och kan därigenom utgöra ett steg i samma riktning. Som har påpekats i promemorian torde denna reform även kunna få viss praktisk betydelse för tillämpningen av bestämmelserna om internering. Erfarenheten visar att det bland det nuvarande interneringsklientelet finns en tämligen stor grupp som vid återfall just gör sig skyldig till inbrott av relativt okvalificerad art. Det bör kunna förutsättas att den tendens som redan finns att i större utsträckning än tidigare underlåta åtal eller återintagning i anstalt kan främjas ytterligare genom reformen. I övrigt bör frågan om interneringsstraffet anstå till dess 1971 års utredning om behandling av psykiskt avvikande (Ju 1971: 8) och åtalsrättskommittén (Ju 1970: 63) har slutfört sitt arbete.

Även bestämmelserna om *rån* återfinns i 8 kap. BrB. Huvudstadgandet är upptaget i 5 §. För rån straffas den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller, sedan han har begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återta det tillgripna. För rån straffas också den som med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Strafflatituden för rån är fängelse från ett till sex år. För grova fall av rån finns särskilda bestämmelser (6 §). Straffskalan för grovt rån omfattar fängelse i lägst fyra och högst tio år.

I fråga om påföljden för rån är vidare bestämmelsen i 28 kap. 1 § tredje stycket BrB av särskilt intresse. Där föreskrivs att skyddstillsyn för brott för vilket det lindrigaste straffet är fängelse ett år eller däröver får ådömas endast om synnerliga skäl föreligger därtill.

Behovet av en ändring av gällande bestämmelser om rån har på senare år aktualiserats i olika sammanhang. Den reform som därvid främst har förordats är en sänkning av straffminimum för rån med hänsyn till att bestämmelsen kommit att omfatta också mindre allvarliga fall. En sänkning av minimum har även ansetts motiverad av behovet att ge domstolarna större frihet att ådöma den från individualpreventiv synpunkt lämpligaste påföljden i fall då gärningen är av jämförlevis lindrig art. Förslag av sådan innebörd har bl. a. framförts av professor Hans

Thornstedt i en artikel i SvJT 1968 (s. 329 ff), av brottskommissionen i betänkandet (Ds Ju 1973: 5) Åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen och senast i en motion till 1974 års riksdag (mot. 1974: 967). I motionen förordas vidare en omarbetning av rånstadgandets ordalydelse såvitt gäller rånhotet i överensstämmelse med gällande praxis, nämligen att rånhot anses föreligga även i fall då hotet inte innebär trängande fara men väl framstår som sådant, exempelvis när hot sker med en leksakspistol som den hotade tror är ett riktigt skjutvapen.

Justitiekommittén uttalade i sitt betänkande med anledning av motionen (JuU 1974: 26) att man ansåg det motiverat att de i motionen upptagna spörsmålen blev föremål för närmare överväganden. Med hänvisning till att en översyn av bestämmelserna om bl. a. rån då pågick inom justitiedepartementet hemställde utskottet emellertid att motionen skulle avslås. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Den tidigare nämnda promemorian behandlar båda dessa frågor om ändringar i bestämmelserna om rån. Såvitt först gäller problemet med vissa mindre allvarliga fall av brottet så konstateras därvid att kritiken mot konsekvenserna av den nuvarande stränga strafflatituden för rån är berättigad. Mot bakgrund härav förordas en lagändring som är avsedd att öka utrymmet för ett mera nyanserat påföljdsval såvitt gäller rånbrott av jämförelsevis mindre allvarligt slag. Av skäl som utförligt redovisas i promemorian föreslås den lösningen att till 8 kap. 5 § fogas ett nytt andra stycke av innebörd att det i fall, där ett förfarande som i och för sig faller under bestämmelserna om rån med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt är av mindre allvarlig art, inte skall dömas för rån utan för det eller de andra brott som förfarandet innefattar, t. ex. misshandel och snatteri.

Remissutfallet visar att en reform med syfte att undanta vissa lindrigare rånbrott från den nuvarande straffskalan för dessa brott har starkt stöd i den allmänna uppfattningen. Även jag ansluter mig till de synpunkter som i denna del anförs i promemorian och som delas av remissinstanserna. Även om våldstendenser bör stävjas bl. a. genom strafflagstiftningen framstår behovet av en större frihet vid straffmätningen som påtagligt för att åstadkomma en skälig differentiering mellan normalfallen rån och andra som rån betecknade brott, där våldsinslaget är relativt obetydligt. Likaså förekommer det fall då det kan vara befogat att göra en mera nyanserad bedömning av gärningen av hänsyn till den omständigheten att hotet saknat all reell innebörd eller skett med relativt ofarligt hjälpmedel. Vidare kan minimistrafet för rån ibland också framstå som mindre väl avpassat till det ekonomiska värde som det är fråga om, i synnerhet om brottet har förövats med lindrigt våld eller genom hot, som inte varit allvarligt menat. Även andra omständigheter kan tänkas få till följd att gärningen framstår som uttryck för en annor-

lunda kriminalitet än den för vilken den stränga straffskalan är avsedd, exempelvis i sådana tämligen vanliga fall då såväl gärningsmannen som offret varit berusade och gärningen har föregåtts av viss vänskaplig samvaro dem emellan. För att åstadkomma en större flexibilitet vid straffmätning i en del av nu nämnda eller andra liknande fall där omständigheterna är sådana att en påföljd på fängelse i ett år eller mer framstår som alltför sträng bör en lagändring genomföras.

Den lagtekniska lösning som i detta syfte föreslås i promemorian har i allmänhet godtagits av remissinstanserna. Två instanser förordar dock i stället en ordning som innebär att minimistraflet skall kunna underskridas i fall då särskilt förmildrande omständigheter föreligger medan några instanser menar att en särskild straffskala och brottsrubricering bör införas för lindrigare fall av rån.

För min del ansluter jag mig till uppfattningen i promemorian att det är en klar fördel om brottsbenämningen rån kan förbehållas sådana gärningar för vilka den gällande straffskalan är avsedd och som i det allmänna rättsmedvetandet uppfattas som mycket allvarliga brott. Att behålla rubriceringen rån men öppna möjlighet till lägre straff än nuvarande skala medger för de gärningar som avses i promemorian anser jag därför inte vara en lämplig väg. Alternativet att införa en särskild brottsrubricering och straffskala för lindrigare rånbrott framstår mot denna bakgrund som i och för sig mera tilltalande.

Promemorian visar emellertid vilka svårigheter som föreligger att finna en adekvat brottsbeteckning som skulle omfatta ringa stöldfall, motvärnsfall och utpressningsfall. I likhet med riksåklagaren anser jag att de alternativ som därvid står till buds skulle ge verklighetsfrämmande beskrivningar eller brottsbeteckningar. Den i promemorian valda lösningen har dessutom den praktiska fördelen att man i nu avsedda fall genom att döma till ansvar för de andra brott som förfarandet kan innefatta lättare bör kunna nå fram till en enhetlig straffmätning baserad på gällande praxis.

Länsåklagaren i Hallands län och hovrätten över Skåne och Blekinge anlägger vissa tekniska synpunkter på lagtextens utformning och anser att det föreslagna andra stycket bör arbetas in direkt i gärningsbeskrivningen för rån. Enligt länsåklagaren bör gärningsbeskrivningen därvid utformas så att för rån skall dömas om våldet, hotet eller värdet av det tillgripna inte är ringa. En sådan brottsbeskrivning skulle emellertid få till följd att från rånstadgandets tillämpningsområde endast skulle undantas fall där de ingående gärningsmomenten isolerat vore att bedöma som ringa brott, dvs. misshandel som är att anse som ringa resp. snatteri. Ringa hot faller redan nu utanför bestämmelserna om rån. En sådan begränsning av undantagets räckvidd skulle enligt min mening alltså bli avsevärt snävare än som här förutsätts och kan därför inte godtas.

Hovrätten förordar i denna del att i första stycket anges att för rån skall dömas endast om gärningen är av allvarlig art. En så öppen skrivning skulle emellertid bl. a. få till följd att all vägledning för bedömningen av vilka omständigheter som bör tillmätas betydelse i sammanhanget måste sökas i motiven till lagändringen. Jag kan därför inte heller biträda detta förslag.

Mot bakgrund av dessa överväganden finner jag den lösning som föreslås i promemorian vara att föredra. I likhet med flertalet remissinstanser förordar jag därför att stadgandet om rån i 8 kap. 5 § BrB kompletteras med ett nytt andra stycke i enlighet med promemoriaförslaget.

Jag övergår härnäst till frågan om utformningen av rånhotet i lagtexten. I likhet med remissinstanserna anser jag att legalitetsprincipen kräver att tolkningen av ett straffbud inte bör få gå utöver dess ordalydelse och att skälen för en omformulering av lagtexten i aktuellt hänseende därför framstår som starka. Genom den i promemorian förordade ändringen som innebär att rånhotet i lagtexten anges som ett hot som "för den hotade framstår som" trängande fara synes man också kunna nå full överensstämmelse mellan lagtext och praxis.

Hovrätten över Skåne och Blekinge finner det dock mindre lämpligt att i lagtexten ersätta uttrycket "innebär" med uttrycket "för den hotade framstår som" (trängande fara). Som skäl anförs att beviskravet i målet därigenom i alltför hög grad kommer att koncentreras på vad den hotade uppfattat under ett måhända upprört händelseförlopp och att denna bevisning måste anses obehövlig i fall då hotet objektivt sett inneburit trängande fara, t. ex. då det utövas med laddat skjutvapen.

Jag anser denna synpunkt beaktansvärd. Särskilt då gärningen avbrutits på försöksstadiet kan bevisningen om rånhotets inverkan på den hotade till följd av tvekan i dennes berättelse komma till korta, ett resultat som inte ter sig rimligt i fall där hotet objektivt sett inneburit trängande fara. Jag förordar därför att det föreslagna uttrycket upptas i lagtexten som en komplettering av gällande lydelse.

Jag delar vidare den i promemorian redovisade uppfattningen att den sålunda föreslagna ändringen i fråga om hotet vid rån kan företas utan motsvarande ändring i 28 § avtalslagen och 6 kap. 1 § BrB (våldtäkt). Något absolut samband mellan dessa stadganden och bestämmelserna om rån kan inte anses föreligga.

BrB innehåller som tidigare har nämnts en bestämmelse som anger att *återfall* i brott i vissa fall kan medföra förhöjt straff. Enligt 26 kap. 3 § kan sålunda den som har dömts till påföljd för sådant i BrB upptaget brott som är belagt med fängelse och som, sedan domen vunnit laga kraft, på nytt begår brott som avses i BrB och är belagt med fängelse i högst sex månader, för återfallet dömas till fängelse i högst två år. Är för det nya brottet stadgat fängelse på längre tid än sex månader men högst två år kan för återfallet dömas till fängelse i högst fyra år. Brott

som någon har begått innan han fyllt 18 år får dock inte läggas till grund för straffhöjning. Detsamma gäller dom som endast föranlett böter eller disciplinstraff. Utländsk dom får tillmätas samma verkan som svensk.

Återfallsregeln har också betydelse för tillämpningen av bestämmelserna i 35 kap. BrB om bortfallande av påföljd. Vid beräkning av preskriptionstidens längd enligt 1 § i detta kap., vilken tid i princip avgörs av maximum i straffskalan för det aktuella brottet, skall i de fall då bestämmelserna i 26 kap. 3 § BrB är tillämpliga hänsyn i stället tas till det maximum som där är föreskrivet för återfall, oavsett om det i det enskilda fallet finns anledning att gå utöver den vanliga straffskalan.

Enligt förarbetena till denna bestämmelse är syftet därmed att öppna möjlighet till kraftigare ingripanden mot sådana personer som genom upprepad kriminalitet visat en tendens till asocialitet. I promemorian konstateras att detta syfte inte längre har någon giltighet utan tvärt om står i direkt strid med gällande kriminalpolitiska värderingar. Mot bakgrund av det förhållandet att erfarenheten har gett belägg för att domstolarna i sin straffmätning normalt håller sig till den nedre delen av den aktuella straffskalan framstår det vidare som uppenbart att dess nuvarande enda egentliga praktiska betydelse, nämligen för tillämpningen av preskriptionsbestämmelserna i 35 kap. BrB, inte heller är sakligt motiverad. Det föreslås därför att 26 kap. 3 § upphävs.

Samtliga remissinstanser har uttalat sig i tillstyrkande riktning. Jag ansluter mig till den allmänna uppfattningen att återfallsbestämmelsen, som i praktiken redan torde ha förlorat all betydelse, bör slopas. Lagändringen bör uppfattas som ytterligare en markering av den kriminalpolitiska inriktning som jag tidigare förordat, nämligen att söka inte bara minska användningen av frihetsberövande påföljder utan även i görligaste mån avkorta längden av de frihetsberövanden som ändå anses oundvikliga. Förslaget föranleder också en följdändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

När domstol meddelar *villkorlig dom* eller dömer till *skyddstillsyn* kan den för samma brott även utdöma dagsböter, vare sig böter är föreskrivna för brottet eller inte. Förutsättningen härför är att det är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad (27 kap. 2 § resp. 28 kap. 2 § BrB). Denna påföljdscombination förekommer ofta i praxis, särskilt i fall då brottsligheten omfattar gärningar vid vilka allmänpreventiva synpunkter gör sig starkt gällande, t. ex. våldsbrott och trafikbrott.

I fall då den dömde sedermera övertygas om att vara skyldig till annat brott som har begåtts innan den villkorliga domen eller skyddstillsynen har upphört, kan rätten enligt 34 kap. 1 § BrB med iakttagande av vad som är närmare föreskrivet efter omständigheterna (34 kap. 5—6 §§) välja mellan tre alternativ i fråga om påföljdsbestämningen. Den

kan sålunda i 1. förordna att den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn skall avse också det andra brottet, 2. döma särskilt till påföljd för detta brott eller 3. undanröja den villkorliga domen eller domen på skyddstillsyn och för hela den samlade brottsligheten döma till påföljd av annan art, i praktiken vanligen frihetsstraff. Är den tidigare ådömda påföljden villkorlig dom, kan förordnande enligt alternativ 1 meddelas endast beträffande brott som begåtts före prövotidens början. Vid tillämpning av alternativ 1 eller 2 beträffande den som tidigare har erhållit villkorlig dom eller dömts till skyddstillsyn kan rätten under olika förutsättningar också besluta om varning, meddela särskild föreskrift eller förlänga prövotiden. Är den tidigare ådömda påföljden skyddstillsyn, kan rätten vidare besluta att den dömda skall undergå behandling i anstalt enligt 28 kap. 3 § BrB.

Tillämpas alternativ 1, dvs. meddelas förordnande att tidigare ådömd villkorlig dom eller skyddstillsyn skall avse också den nytillkomna brottsligheten, saknas däremot möjlighet att jämte sådant förordnande döma till böter med stöd av 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § BrB. Yrkande om sådan ändring i BrB att domstol får möjlighet att kombinera förordnandet om fortsatt skyddstillsyn eller villkorlig dom med dagsböter har senast framförts i en motion till 1974 års riksdag. Samtliga remissinstanser som yttrat sig över motionen har uttalat sig till förmån för den föreslagna reformen. I sitt av riksdagen godkända betänkande (JuU 1974: 20) förordade utskottet också en ändring i BrB i enlighet med det i motionen framlagda önskemålet.

Även jag anser att lagändringar bör komma till stånd i dessa hänseenden. Under senare år har sålunda som tidigare har nämnts frihetsstraffens övervägande negativa inverkningar blivit allt mer uppenbara. Till följd härav har strävandena gått mot en utvidgad användning av påföljder som innebär kriminalvård i frihet. Detta har bl. a. tagit sig uttryck i att domstolarna även vid återfall i brott under prövotiden för skyddstillsyn i stigande utsträckning blivit benägna att tillämpa fortsatt kriminalvård i frihet. Den möjlighet som då står närmast till buds är att domstolen med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 BrB förordnar att den tidigare ådömda skyddstillsynen skall avse även den nyupptäckta brottsligheten samtidigt som i vissa fall föreskrifter meddelas och prövotiden förlängs. Emellertid har det därvid allt oftare upplevts som en brist att domstolen f. n. saknar möjlighet att kombinera den fortsatta skyddstillsynen med ett bötesstraff. En sådan skärpning av reaktionen har inte minst upplevts som påkallad av allmänpreventiva skäl och ligger också i linje med de kriminalpolitiska strävandena att ge bötesstraffet en mer framskjutet plats i påföljdssystemet.

I hög grad otillfredsställande är det naturligtvis om avsaknaden av den angivna kombinationsmöjligheten leder till att den tilltalade döms till frihetsberövande påföljd trots att hans personliga förhållanden mo-

tiverar fortsatt kriminalvård i frihet. Som justitieutskottet har uttalat står en sådan lösning i uppenbar strid med de grundtankar som präglar BrB:s rikt nyanserade påföljdssystem och utvecklingen mot en ökad användning av kriminalvård i frihet.

En möjlighet att åstadkomma den skärpning av reaktionen som ett särskilt bötesstraff innebär föreligger visserligen i den angivna situationen genom att domstolen med tillämpning av 34 kap. 1 § 2 BrB kan döma särskilt till ny skyddstillsyn. Böter kan då med stöd av 28 kap. 2 § BrB för samma brott ådömas i kombination med den nya skyddstillsynen. Ett sådant förfaringssätt för emellertid med sig att två skyddstillsyner delvis kommer att löpa vid sidan av varandra beträffande en och samma person. Av flera skäl bör en sådan ordning om möjligt undvikas, och det kan med fog hävdas att den inte skall behöva tillämpas enbart för att möjliggöra att skyddstillsyn kombineras med böter.

Det kan i detta sammanhang nämnas att om den nya brottsligheten omfattar flera brott varav något i och för sig kan medföra bötesstraff, t. ex. olovlig körning, domstolen kan, om särskilda skäl föreligger, med tillämpning av 34 kap. 1 § 1 och 2 jämfört med 1 kap. 6 § BrB döma till böter för detta brott och samtidigt förordna att tidigare ådömd skyddstillsyn skall omfatta den övriga brottsligheten. Denna situation är dock så jämförelsevis speciell att den inte kan åberopas som ett skäl mot den föreslagna reformen.

Mot bakgrund av det anförda talar starka skäl för att genomföra den ändringen i BrB:s bestämmelser om sammanträffande av brott att möjlighet öppnas för domstol att kombinera ett förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 BrB om fortsatt skyddstillsyn med bötesstraff. I likhet med vad som är fallet enligt 28 kap. 2 § BrB bör som förutsättning för ådömandet av bötesstraff i sådant fall föreskrivas att det är påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad.

Vad jag har anfört i fråga om skyddstillsyn gör sig i viss mån gällande också när det gäller villkorlig dom. Med hänsyn till att vid villkorlig dom förordnande enligt 34 kap. 1 § 1 BrB får meddelas endast beträffande brott som har begåtts före prövotidens början torde dock fråga om meddelande av sådant förordnande uppkomma endast i undantagsfall. Detta utesluter emellertid inte att det ibland kan framstå som motiverat att kunna kombinera förordnandet med ett bötesstraff. Även för förordnande som nu sagts bör därför den angivna kombinationsmöjligheten införas.

De centrala bestämmelserna om hur påföljd skall bestämmas när den som tidigare dömts till påföljd finnes ha begått annat brott är som jag förut nämnt intagna i 34 kap. 1 § BrB. De kompletterande föreskrifterna för tillämpningen av de i 1 § upptagna olika alternativen rörande påföljdsbestämningen ges i 5 och 6 §§ för de fall då den tidigare påföljden är villkorlig dom eller skyddstillsyn. Lämpligen bör de lagbestäm-

melser som krävs för att genomföra den i detta lagstiftningsärende förordade ändringen få sin plats i dessa sistnämnda två paragrafer. Beträffande villkorlig dom bör sålunda i ett nytt andra stycke av 5 § anges att, om förordnande meddelas enligt 1 § 1, rätten får, om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, även döma till dagsböter, högst etthundratjugo, vare sig böter är föreskrivna för brottet eller inte. I fråga om skyddstillsyn bör en bestämmelse av motsvarande innehåll tas in som ett första stycke av 6 §.

Gällande bestämmelser innebär att böter som enligt 27 kap. 2 § eller 28 kap. 2 § BrB ådömts jämte villkorlig dom eller skyddstillsyn inte bortfaller om den villkorliga domen eller skyddstillsynen sedermera undanröjs. Om den förordade lagändringen genomförs, bör detsamma självfallet gälla även böter som ådömts enligt 34 kap. 5 eller 6 §.

Om den som undergår skyddstillsyn allvarligt åsidosätter sina åligganden utan att begå nytt brott, kan rätten enligt 28 kap. 9 § jämfört med 8 § BrB under viss förutsättning undanröja skyddstillsynen och bestämma annan påföljd för brottet. Därvid skall skälig hänsyn tas till vad den dömde har undergått till följd av domen på skyddstillsyn samt till böter som enligt 2 § ådömts jämte skyddstillsynen. Fängelse kan då ådömas på kortare tid än som är stadgat för brottet. Vad som sagts nu skall enligt 34 kap. 6 § nuvarande andra stycket också gälla om rätten vid lagförläggning för ny brottslighet undanröjer skyddstillsynen och dömer till fängelse med tillämpning av 34 kap. 1 § 3. Införs den här förordade möjligheten att kombinera fortsatt skyddstillsyn med bötesstraff, bör vid tillämpningen i angivna fall av såväl 28 kap. 9 § som 34 kap. 6 § jämfört med 1 § 3 framgå att hänsyn naturligen skall tas också till böter som har ådömts jämte förordnande enligt 34 kap. 1 § 1. För att detta skall komma till klart uttryck bör 28 kap. 9 § kompletteras med en föreskrift som anger detta. Föreskriften kommer genom hänvisning till 28 kap. 9 § från 34 kap. 6 § att gälla även vid tillämpning av sistnämnda paragraf.

Även i fall då rätten med tillämpning av 27 kap. 6 § BrB undanröjer villkorlig dom på grund av att den dömde misskött sig utan att ha begått nytt brott, skall enligt samma paragraf vid påföljdens bestämmande skälig hänsyn tas till böter som jämlikt 2 § ådömts jämte den villkorliga domen. Efter ett genomförande av den förordade lagändringen bör i angivna fall — på samma sätt som nyss anförts i fråga om skyddstillsyn — hänsyn tas också till böter som vid villkorlig dom ådömts jämte förordnande enligt 34 kap. 1 § 1. En bestämmelse härom bör tas in i 27 kap. 6 §.

I 38 kap. 6 § BrB bör göras en redaktionell ändring för att klargöra att vad här sägs om underrätts sammansättning vid avgörande i fråga om åtgärd enligt 34 kap. 5 och 6 §§ inte skall avse ådömande av bötesstraff enligt sistnämnda paragrafer. Rättens domförhet i sådant fall följer de allmänna reglerna i rättegångsbalken.

6 Upprättade lagförslag

I enlighet med vad jag nu anfört har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

Förslagen bör fogas till regeringsprotokollet i detta ärende som *bilaga*

2.

7 Hemställan

Jag hemställer att lagrådets yttrande inhämtas över förslagen till

1. lag om ändring i brottsbalken
2. lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

8 Beslut

Regeringen beslutar i enlighet med föredragandens hemställan.

JUSTITIEDEPARTEMENTET
Ds Ju 1974: 20

Bilaga 1

**Promemoria om
grov stöld och rån samt återfall i brott**

Innehåll

1 Inledning	1
2 Förmögenhetsbrotten — historisk översikt	2
3 Grov stöld	3
3.1 Gällande rätt	3
3.1.1 Lagstiftning och förarbeten	3
3.1.2 Rättspraxis	8
3.1.3 Nordisk rätt	11
3.2 Undersökningar och reformförslag	12
3.2.1 Grönvalls rapport	12
3.2.2 Thornstedts promemoria	15
3.3 Överväganden och förslag till åtgärder	16
4 Rån	21
4.1 Gällande rätt	21
4.1.1 Lagstiftning och förarbeten	21
4.1.2 Rättspraxis	23
4.1.3 Statistiska uppgifter m. m.	27
4.1.4 Nordisk rätt	29
4.2 Reformförslag	30
4.2.1 Strafflatituden	30
4.2.2 Rånhotet	33
4.3 Överväganden och förslag	34
5 Återfall	40
5.1 Lagstiftning och förarbeten	40
5.2 Brottsbalken	42
5.3 Överväganden och förslag	43
Förslag till Lag om ändring i brottsbalken	45

1 Inledning

Under de senaste åren har en övergripande kriminalpolitisk debatt förts i den allmänna samhällsdebatten. Det har därvid bl. a. framhållits att kriminalpolitiken fortlöpande måste anpassas till brottslighetens inriktning och omfattning och till de förändringar i samhällsförhållandena som påverkar människornas sociala anpassning.

Strafflagstiftningen utgör grunden för kriminalpolitiken. Det kriminaliserade området är avsett att spegla samhällets värderingar av skilda avvikande beteenden. Värderingarna ändras i takt med samhällsutvecklingen. Förändringar och kompletteringar av strafflagstiftningen utgör därför nödvändiga inslag i det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet.

Den 1 juli 1974 tillkom en ny myndighet under Kungl. Maj:t, Brottsförebyggande rådet (BRÅ). BRÅ är ett samordnande och rådgivande organ som skall söka komma till rätta med brottsligheten på bred front. BRÅ började sitt arbete i form av en kommitté redan den 1 juli 1973 (Ju 1973: 14). En särskild arbetsgrupp under BRÅ har ägnat sig åt kriminalpolitiska frågor. Gruppen överlämnade i maj 1974 sin första rapport (BRÅ 1974: 3 Kriminalpolitiskt utvecklingsarbete). Enligt gruppens mening bör en översyn av strafflagstiftningen företas. Gruppen avvisar dock tanken på en generell straffrättsreform. Inte minst praktiska skäl talar enligt gruppens mening i stället för att man inom ramen för nuvarande system planerar och tar initiativ till olika reformer som uttrycker en förändrad syn på kriminaliteten och samhällets sanktionsordning. Gruppen förordar sålunda att man inriktar straffrättsöversynen på vissa prioriterade områden och nämner i detta sammanhang bl. a. förmögenhetsbrotten. BRÅ har sedermera givit gruppen i uppdrag att ytterligare undersöka förutsättningarna för de förslag till reformåtgärder som sålunda nämnts i gruppens första rapport.

I den allmänna debatten om förmögenhetsbrotten har under senare år ett särskilt intresse knutits till gällande bestämmelser om grov stöld och rån. Såvitt gäller stöldbrottet har det därvid bl. a. framförts kritik mot det förhållandet att tillgrepp genom inbrott nästan undantagslöst bedöms som grov stöld. Härigenom skulle en allmän straffskärpning ha kommit till stånd som inte var åsyftad vid brottsbalkens (BrB:s) tillkomst. I fråga om rån har kritiken främst tagit fasta på den omständigheten att minimistraftet för rån är fängelse ett år trots att lagrummet kommit att omfatta även förhållandevis lindriga gärningar. Man har även ifrågasatt om rånstadgandets ordalydelse täcker den situationen att hot sker med helt ofarligt vapen t. ex. en leksakspistol.

Det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet har under senare tid i allt större utsträckning inriktats på att minska användningen av frihetsberö-

vande påföljder och att ersätta dem med individuellt avpassade påföljder som innebär kriminalvård i frihet. Syftet är att därigenom främja den dömdes personlighetsutveckling och sociala anpassning. I linje med denna utveckling finns också önskemål om att i görligaste mån söka avkorta längden av de frihetsberövanden som ändå anses påkallade.

Mot bakgrund av nu nämnda förhållanden framstår det som angeläget att utan avbidan på en mera samlad översyn av BrB:s regler om förmögenhetsbrotten ta upp frågan om behovet av partiella lagändringar såvitt gäller grov stöld och rån. Det är också motiverat att samtidigt överväga om nuvarande bestämmelse i BrB om förhöjt straff vid återfall i brott står i överensstämmelse med gällande kriminalpolitiska uppfattningar.

2 Förmögenhetsbrotten — historisk översikt

Vår centrala straffrättsliga lagstiftning fram till år 1965 var 1864 års strafflag (SL).

I början av 1900-talet planerades en allmän strafflagsreform. Omfattande förarbeten till en sådan reform utfördes av professor Johan C. W. Thyrén. År 1916 tillsattes strafflagskommissionen, som år 1923 avgav ett förslag till strafflag, allmänna delen (SOU 1923: 9).

År 1934 upprättades inom justitiedepartementet en promemoria angående frågan om fortsatt arbete på en strafflagsreform. I promemorian uttalades att arbetet skulle ske i etapper och så småningom sammanföras till ett enhetligt lagverk. Därigenom kunde arbetet i första hand inriktas på områden där mera trängande reformbehov förelåg. Dit hörde förmögenhetsbrotten och arbetet borde därför till en början inriktas på dessa. Departementschefen biträdde i yttrande till statsrådsprotokollet 1937 åsikten att den avsedda strafflagsrevisionen borde genomföras successivt och främst inriktas på förmögenhetsbrotten. För att utföra detta arbete tillsattes straffrättskommittén samma år.

År 1940 avgav straffrättskommittén betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20). Kommittén föreslog att i lagen skulle införas beskrivningar som närmare angav de skilda brottsbegreppens innebörd. För att göra dessa begrepp lättillgängliga hade brottsbeskrivningarna gjorts kortfattade. Man hade försökt att genom själva uppställningen och den systematiska grupperingen av lagstadgandena ge vägledning för bedömande av lagens anda och mening vilket innebar att man kunnat avstå från att söka lösa alla gränsfall genom uttryckliga föreskrifter i lagtexten. För att göra brottsbegreppen lättbegripliga hade varje brott vidare givits sin särskilda benämning. Enligt kommitténs uppfattning lade allmänheten större vikt vid brottets rubricering än vid det ådömda straffet. I betänkandet framhölls också att betydelsen av att brottet i domen angavs till namnet blev större i den mån

utvecklingen skulle leda till att de tidsbestämda straffen kom att ersättas av påföljder som villkorlig dom utan i förväg bestämt straff. Enligt kommittéförslaget sammanfördes bestämmelserna om stöld, rån, åverkan och egenmäktigt förfarande till ett kapitel (20 kap.). Kommitténs förslag innebar vidare en genomgående uppdelning av de viktigaste förmögenhetsbrotten i tre skilda svårhetsgrader. För det centrala tillgrepps-brottet betydde detta en uppdelning på snatteri, stöld och grov stöld var-jämte för vissa specialfall av stöld gavs särskilda regler om bodräkt. Vid bedömning av till vilken brottsgrad ett brott borde hänföras skulle enligt förslaget hänsyn tas till samtliga omständigheter vid brottet. Omständigheter som rörde brottslingens person skulle däremot inte komma i be-traktande i detta hänseende utom vad gällde återfall. Straffet för de i grader indelade förmögenhetsbrotten skulle nämligen vid återfall utmä-tas efter skalan för närmast strängare grad av samma brott.

Departementschefen uttalade i prop. (1942: 4) bl. a. att förslaget i stort sett syntes väl ägnat att råda bot för de brister som vidlådde gäl-lande rätt. Straffskalorna hade gjorts tämligen vida, vilket medförde den fördelen, att domstolarna vid straffmätningen kunde ta hänsyn till det särskilda fallets beskaffenhet. Att ett stort antal brott delats upp i gra-der alltefter brottets grovhet fann departementschefen lämpligt såsom ägnat att anpassa det straffrättsliga bedömandet och i viss utsträckning även de särskilda brottens benämning efter den allmänna uppfattningen inom samhället.

Straffrättskommitténs förslag antogs med smärre justeringar av riks-dagen år 1942. Därigenom erhöll brotten stöld, grov stöld och rån i hu-vudsak sin nuvarande utformning. År 1945 fick straffrättskommittén i uppdrag att söka åstadkomma en ny strafflag eller brottsbalk. Kommit-tén avgav ett förslag till brottsbalk år 1953 (SOU 1953: 14). Förslaget antogs av riksdagen år 1962. I fråga om stöld, grov stöld och rån inne-bar BrB ingen saklig ändring.

3 Grov stöld

3.1 Gällande rätt

3.1.1 Lagstiftning och förarbeten

I SL fanns som tidigare nämnts efter år 1942 stöldbrotten upptagna i 20 kap. För stöld dömdes den som olovligen tog vad annan tillhörde med uppsåt att tillägna sig det, när tillgreppet innebar skada. Straffet var straffarbete i högst två år eller fängelse (1 §). I 2 och 3 §§ stadgades ansvar för snatteri och bodräkt.

Kapitlet innehöll också en strängare straffbestämmelse med beteck-ningen grov stöld (4 §). I stället för det dittills tillämpade systemet med ett antal uppräknade kvalifikationer som alltid skulle leda till att ett

brott bedömdes som grovt stadgades, att för grov stöld skulle dömas då stöld eller bodräkt med hänsyn till samtliga omständigheter vid brottet var att anse som grov. Till ledning för bedömningen innehöll paragrafen en samling exempel på grova fall. Som exempel angavs att gärningen var av särskilt farlig beskaffenhet — inbrott, fickstöld, medförande av vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel — eller att brottet avsåg betydande värde eller innebar synnerligen kännbar skada. I motiven framhölls att det varken var nödvändigt att i de angivna exempelfallen alltid döma för grov stöld eller uteslutet att till grov stöld hänföra andra fall än dessa. Straffet angavs till straffarbete i högst sex år.

Förslaget till BrB innebar ingen saklig ändring i fråga om rekvisiten för grov stöld. Däremot föreslogs en höjning av straffminimum till frihetsstraff i lägst sex månader i överensstämmelse med vad som enligt förslaget skulle gälla även för vissa andra grova förmögenhetsbrott nämligen grovt bedrägeri, grov förskingring, grov trolöshet mot huvudman och grov oredlighet mot borgenärer. För alla dessa brott stadgades tidigare ett minimistraff på straffarbete i en månad eller fängelse i två månader. Enligt straffrättskommitténs i detta sammanhang uttalade mening borde en gärning som kunde hänföras till någon av nyss nämnda brotts typer i regel inte rubriceras som grov om omständigheterna vid brottet var sådana att frihetsstraff under kortare tid än sex månader borde följa på gärningen. I rättsskipningen hade emellertid, enligt vad kommittén fortsättningsvis anförde, yppats en benägenhet att rubricera brotten som grova så snart någon omständighet förelåg som enligt de i lagbestämmelserna angivna exemplen typiskt sett borde föranleda till sådant bedömande, även om det aktuella brottet med hänsyn till samtliga omständigheter ingalunda kunde anses som grovt och straffet följaktligen inte borde sättas högre än till några månaders straffarbete. För att motverka en sådan lagtillämpning, varigenom brottsbenämningarna enligt kommittén miste sitt värde som uttryck för brottets svårhetsgrad, föreslog kommittén att straffminimum för de grova brotten sattes till fängelse i sex månader. Om domstolen ansåg att lägre straff än fängelse i sex månader borde följa på brottet skulle alltså stadgandet om grovt brott i regel inte tillämpas. Någon gång kunde möjligen omständigheterna vara sådana att brottet borde rubriceras som grovt fastän man ansåg att lägre straff än fängelse i sex månader borde utdömas. För dessa undantagsfall borde enligt kommitténs mening de allmänna bestämmelserna om straffnedläggning kunna bli tillämpliga.

Vid remissbehandlingen av förslaget till BrB föranledde höjningen av straffminimum för vissa grova brott en del erinringar. Föreningen Sveriges stadsdomare instämde i kommitténs kritik av den dittillsvarande lagtillämpningen och delade även kommitténs uppfattning att de aktuella gärningarna i regel inte borde rubriceras som grova i fall då ett frihetsstraff på kortare tid än sex månader ansågs motiverat. Även om kom-

mitténs förslag sålunda endast syftade till en ändrad praxis i fråga om brottsrubriceringen förelåg emellertid risk för att den föreslagna höjningen av straffminimum skulle leda till en förlängning av strafftiden. Dessa farhågor gällde särskilt stöld- och bedrägeribrotten, där en tämligen fast praxis utbildats i fråga om gränsen mellan grova och icke grova brott. Föreningen ifrågasatte därför om inte en omarbetning av beskrivningarna på de grova brotten var nödvändig för att syftet med kommitténs förslag skulle kunna nås utan att man samtidigt fick en förlängning av strafftiderna. Stockholms rådhusrätt konstaterade bl. a. att dess praxis på förevarande område innebar att tillgrepp som förövats medelst inbrott betecknades som grov stöld om gärningen inte avsåg ringa värde och inte heller på grund av övriga omständigheter borde uteslutas från den grova brottsbeteckningen. Denna praxis hade sin grund i de exempel som angavs i lagrummet. De utmätta frihetsstraffens längd stannade inte sällan under sex månader vid enstaka brottsligheten. I jämförelse härmed innebar de av kommittén föreslagna straffskalorna en skärpning. Om det inte var avsett att beteckningen grovt brott skulle användas i de angivna exempelfallen syntes en ändring av exemplifieringen vara påkallad. I samma riktning uttalade sig hovrätten för Övre Norrland och rådhusrätten i Malmö.

Även Advokatsamfundet anslöt sig till den sålunda framförda kritiken. Samfundet underströk bl. a. att felet med de gällande bestämmelserna om straff för grovt brott inte var att minimistraffet var för lågt utan att lagtextens formulering fått till följd att exemplen missförstods och uppfattades som exempel på grova brott. För att motarbeta en sådan felaktig lagtillämpning låg det därför närmast till hands att ändra formuleringen så att riskerna för missförstånd såvitt möjligt undanröjdes. T. f. landsfogden i Norrbottens län uttalade vissa betänkligheter mot den föreslagna ändringen eftersom den kunde medföra att domstolarna inför utsikten att behöva döma ut ett såsom alltför strängt betraktat frihetsstraff skulle kunna bli benägna att rubricera även i och för sig grov brottslighet som normalbrott. Landsfogden i Malmöhus län fann inte något att erinra mot förslaget med hänsyn till den alltför stora mildhet många domstolar visat i mål av ifrågavarande slag.

De farhågor som uttalats för att den föreslagna ändringen skulle medföra en inte åsyftad utveckling i ena eller andra riktningen delades inte av Svea hovrätt, som framhöll att ändringen syntes stå i överensstämmelse med den tankegång som låg till grund för gradindelningen av förmögenhetsbrotten. Det fanns enligt hovrättens mening inte heller anledning befara att den föreslagna strafflatituden skulle komma att medföra någon omotiverad inverkan på straffmätningen i skärpande riktning.

I 1958 års lagrådsremiss med förslag till brottsbalk anförde departementschefen i denna del bl. a. följande:

I enlighet med kommitténs förslag har minimum för den grova typen av vissa förmögenhetsbrott, däribland grov stöld, höjts från frihetsstraff i två månader till sex månader. Denna ändring innebär en förskjutning av gränsen mellan normalformen och den grova formen av brottet, och syftet är alltså icke att åstadkomma en allmän straffskärpning vid ifrågavarande brott. Jag vill i detta sammanhang erinra om att rubriceringen alltid skall ske med hänsyn tagen till samtliga vid brottet föreliggande omständigheter. De i vissa brottsbeskrivningar angivna exemplen på omständigheter, som skall särskilt beaktas vid bedömande huruvida ett brott är grovt, är sålunda varken uttömmande eller i och för sig avgörande. Även om exempelvis ett olovligt tillgrepp har skett medelst inbrott, kan det därför med hänsyn till omständigheterna i övrigt bli att bedöma såsom stöld och icke som grov stöld.

Lagrummet avseende grov stöld, såvitt gäller dess allmänna utformning, bibehålls i oförändrat skick i propositionen (1962: 10) med förslag till brottsbalk. Propositionen antogs år 1962 av riksdagen utan ändring i hithörande delar. I förhållande till motsvarande bestämmelse i SL efter den år 1942 genomförda reformen kom sålunda den nya bestämmelsen att skilja sig endast i fråga om strafflatituden.

I *BrB* finns stöldbrotten upptagna i 8 kap. För stöld straffas den som olovligen tar vad annan tillhör med uppsåt att tillägna sig det, om tillgreppet innebär skada. Straffet är fängelse i högst två år (1 §). Följande två paragrafer behandlar de lindrigare brotten snatteri (2 §) och bodräkt (3 §). Bestämmelserna om grov stöld återfinns i 4 § och har följande lydelse.

Är brott som i 1 eller 3 § sägs att anse som grovt, skall för *grov stöld* dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det förövats medelst inbrott eller avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

De såsom exempel anförda kvalifikationsgrunderna tar sikte både på handlingen som sådan och det tillgripna objektet. Att de exempel som berör själva handlingen nämns först avses klargöra att sättet för gärningens förövande främst bör vara avgörande. Är detta kvalificerat blir brottet i regel grov stöld, även om det tillgripnas värde är ringa eller andra omständigheter som hänför sig till det tillgripna objektet talar i motsatt riktning (SOU 1940: 20 s. 105).

Det praktiskt mest betydelsefulla fallet av grov stöld är det då tillgreppet sker medelst *inbrott*. Lagen innehåller inte någon närmare bestämning av begreppet inbrott. En sådan bestämning har inte ansetts nödvändig eftersom det här bara är fråga om ett exempel på alla förhållanden som kan medföra att en gärning skall hänföras till den aktuella svårhetsgraden. Oavsett om det i ett enskilt fall är fråga om ett typiskt

inbrott eller bara ett inbrottsliknande förfarande är det sålunda meningen att domstolen bör pröva om brottet efter omständigheterna skall anses som grovt.

Som ytterligare exempel på omständighet som kan föranleda att ett tillgrepp skall betecknas som grov stöld anges i lagen att gärningen avser sak som någon bär på sig. Bakom detta exempel ligger bl. a. uppfattningen att en fickstöld vanligen ådagalägger såväl brottslig företagsamhet som genom övning vunnen skicklighet och därför är särskilt farlig. Exemplet tar emellertid även sikte på tillgrepp av eller ur handväskor i den bestulnes omedelbara vård. Enligt motiven bör däremot tillgrepp från sovande eller högggradigt berusade personer inte alltid bedömas lika strängt. Inte heller bör varje handrån eller s. k. snappning, alltså att ta något ur den bestulnes hand, anses som grov stöld.

Stöld kan vidare enligt de angivna exemplen vara att anse som grov på grund av att gärningsmannen var försedd med vapen, sprängämne eller dylikt hjälpmedel. Hjälpmedlet behöver varken ha använts eller ens visats. Det räcker sålunda att gärningsmannen medfört hjälpmedlet i syfte att eventuellt använda det vid stölden.

Som en komplettering av de exempel som avser att markera ett kvalificerat tillvägagångssätt anges att gärningen eljest är av *särskilt farlig art*. Av motiven framgår att man här har tänkt bl. a. på fall då gärningsmannen använt lindrigare skräckmedel eller hot än råntvång. Som särskilt farliga bör enligt motiven vidare anses dels vissa inbrottsliknande förfaranden och dels fall då gärningsmannen försett sig med särskilda tekniska hjälpmedel för att genomföra en mera organiserad brottslighet t. ex. bil eller motorbåt. I detta sammanhang konstateras vidare att en enstaka stöld som ingår som ett led i en organiserad brottslig verksamhet i vissa fall bör betecknas som grov även om inget tekniskt hjälpmedel använts. Skälet till att denna sistnämnda situation inte är särskilt omnämnd i lagtexten är enligt motiven bl. a. svårigheten att närmare ange måttet av viss organisation eller yrkesmässighet. Även i fall då gärningsmannen är helt ensam och utan hjälpmedel anses en stöld kunna böra bedömas som särskilt farlig nämligen om gärningen ger prov på större förslagenhet eller brottslig företagsamhet. Sådana omständigheter har emellertid inte ansetts vara av så praktisk betydelse att de bör särskilt omnämnas i lagtexten.

Även tillgreppsobjektet som sådant har som tidigare nämnts ansetts böra tillmätas viss betydelse för bedömningen om en stöld skall anses som grov. I lagtexten nämns här som exempel att brottet avser betydande värde eller innebär synnerligen kännbar skada. Hänsyn skall sålunda kunna tas både till det tillgripnas faktiska värde och dess särskilda betydelse för ägaren. Är det tillgripnas värde av särskild betydelse från allmän synpunkt bör detta beaktas.

Sammanfattningsvis innebär den i förevarande lagrum intagna ex-

emplifieringen, att grov stöld föreligger om själva gärningen ådagalägger särskild yrkesskicklighet, t. ex. fick- eller inbrottsstöld, eller i övrigt är av yrkesmässig typ, exempelvis ingår i en organiserad verksamhet. När gärningsmannen ger prov på särskilt brottslig företagsamhet genom att övervinna yttre hinder föreligger också grov stöld. Ett synnerligen värdefullt tillgreppsobjekt skall vidare tillmätas självständig betydelse som kvalifikationsgrund. Även om en stöld inte kan betecknas som grov enbart med hänsyn till sättet den förövats på eller på grund av det tillgripnas beskaffenhet kan dock försvårande omständigheter vid brottet i båda dessa hänseenden föranleda att stölden bör bedömas som grov.

3.1.2 Rättspraxis

En genomgång av rättspraxis med utgångspunkt från de i lagtexten angivna omständigheter som skall särskilt beaktas vid bedömningen av om ett stöldbrott skall anses som grovt visar till en början att *inbrottsstöld* oftast bedöms som grov stöld. Högsta domstolen (HD) har dock i två refererade rättsfall bedömt inbrottsstölder som stöld. I NJA 1944 s. 447 ändrade HD rubriceringen grov stöld till stöld då inbrott skett i en låst garderob och avsett böcker till ett värde av 2 kr 50 öre. I NJA 1970 s. 493 ändrade HD likaledes rubriceringen till stöld i ett fall där tillgreppet skett genom inbrott i en servering och avsett öl och matvaror till ett värde av 150 kr. I domskälen angavs därvid att stölden, trots att den förövats medelst inbrott, med hänsyn främst till beskaffenheten och värdet av det tillgripna samt det förhållandet att avsikten inte varit att tillgripa annat, inte borde bedömas som grov stöld. En ledamot var skiljaktig och ville döma för grov stöld med hänsyn till att stölden skett nattetid medelst inbrott i en låst byggnad på en obevakad, inhägnad och låst byggarbetsplats samt att deltagarna i brottet handlat efter föregående samråd.

Av intresse i detta sammanhang är vidare rättsfallet NJA 1965 s. 251 i vilket HD bedömt tillgrepp av en radio, en räknemaskin och en rock, sammanlagt värda 1.450 kr, genom inbrott på ett kontor som grov stöld trots att brottet begicks slumpmässigt av en berusad person. I domskälen angavs därvid att fastigheten inte inrymde bostadslägenheter utan endast affärs- och kontorslokaler men att brottet likväl måste anses som grovt med hänsyn till att det förövats nattetid medelst inbrott i en fastighet som under natten lämnas obevakad och avsåg ej obetydligt värde. Straffet fastställdes till fängelse åtta månader. Ett justitieråd var av skiljaktig mening och ville med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet döma för stöld.

HD:s bedömning i det nyssnämnda rättsfallet har kommenterats i en artikel av Folke Höijer (SvJT 1967 s. 303 ff.). Höijer diskuterar där huruvida HD:s bedömning kan ha grundats på andra särskilda kvalifikationsmoment än inbrottet. Vad då särskilt angår den omständigheten att

gärningen förövats nattetid hänvisas bl. a. till straffrättskommitténs uttalande (SOU 1940: 20 s. 104) att det inte kan uppställas som allmän regel att stöld nattetid i bebott hus efter olovligt inträngande eller undan-gömmande medför att brottet alltid bör anses som grovt. Enligt Höijer borde sålunda det förhållandet att inbrottet skett nattetid ha än mindre relevans i fall då stölden förövats i ett obebott hus. Vad gäller den om-ständigheten att huset var obebokat hänvisar Höijer också till straffrätts-kommittén, som uttalat att ingalunda alla stölder borde anses som grova bara på den grund att föremålet måste lämnas utan stängsel eller tillsyn utan att hänsyn här måste tas även till vad som tillgrips, dess värde och betydelse från allmän synpunkt eller för ägaren (SOU 1940: 20 s. 108). Höijer tillbakavisar tanken på att någon större skydds-löshet förelegat hos objektet i förevarande fall än vad som i allmänhet gäller beträffande fastigheter. Höijer drar därför den slutsatsen att någ-ra särskilda kvalifikationsmoment utöver inbrottet inte förelegat. Höi-ger gör slutligen det antagandet att normalstraffet för motsvarande in-brottsstöld före brottsbalken utgjort 4—6 månaders straffarbete och att brottet alltså inte bort bedömas som grovt med hänsyn till motiven för höjningen av straffminimum för grov stöld.

Bland senare refererade rättsfall finns ytterligare ett i vilket HD be-dömt tillgrepp genom inbrott som grov stöld (NJA 1970 s. 353). Det var här fråga om inbrott i sommarstugor. Tillgreppsvärdet understeg vid varje tillfälle 500 kr. HD anförde att tillgreppen förövats genom inbrott samt gällt lokaler som av praktiskt tvingande skäl varit utan tillsyn och i vilka kunnat påräknas att det fanns någorlunda värdefull och för till-grepp lämpad egendom.

I detta sammanhang finns också anledning att fästa uppmärksamhet på HD:s motivering i notisfallet NJA 1969 B 22. HD ändrade där rubri-ceringen av tillgrepp av diverse biltillbehör ur en bil i en verkstadslokal nattetid från grov stöld till stöld med följande motivering: I målet kan icke anses styrkt att gärningen förövats medelst inbrott. Varken vad i målet utretts ang. värdet av de tillgripna föremålen, vilket av RÅ icke påståtts vara högre än 1.000 kr., eller av Hovr:n i övrigt anförda om-ständigheter eller vad eljest i målet förekommit medför att brottet är att anse som grovt.

Från hovrätterna finns några rättsfall refererade där stöld medelst in-brott bedömts som enkel stöld. I SvJT 1946 rf s. 32 gällde tillgreppet syltflaskor till ett värde av nio kr. Inbrottet hade skett genom att en märkla i en källardörr brutits bort. Försök att bryta upp en parkeringsau-tomat ansågs i SvJT 1970 rf s. 14 som försök till stöld. Enligt ett annat rättsfall samma år, rf s. 57, bedömdes ett efter inbrott i en lagerlokal företaget tillgrepp av en skrivmaskin, värd 300 kr, endast som stöld. In-brottet hade här gjorts utan noggrannare planering och med enkla medel. Inte heller framgick det att gärningsmannen kunnat räkna med

att finna egendom av betydande värde i lokalerna. I ett annat fall som avgjorts av hovrätt har slutligen försök till tillgrepp genom inbrott i en livsmedelsaffär ansetts vara försök till enkel stöld enär anledning saknades att anta att gärningsmannen i affären kunnat komma över egendom till ett betydande värde (SvJT 1971 rf s. 17).

Såsom exempel på andra förhållanden som särskilt bör beaktas vid bedömningen av om en stöld bör anses som grov anges som tidigare nämnts bl. a. fickstöld och tillgrepp med hjälp av vapen, sprängämne o. d. eller att gärningen "eljest varit av särskilt farlig art". Hovrättsrådet Gunnar Grönvall har i en rapport över straffmättningspraxis (Ds Ju 1973: 8 Straffmätning — Rapport om en expertundersökning av straffmättningspraxis — Mened, stöld och grov stöld) redogjort bl. a. för domar, där försvårande omständigheter antecknats och där brotten rubricerats som grov stöld (s. 67 ff). En grupp av sådana mål avsåg tillgrepp från personer, som varit mer eller mindre värlösa vid brottstillfället. I tre fall skedde tillgreppet från sovande personer. Vidare hade stölder från äldre personer bedömts som försvårande. I en hovrättsdom från år 1970 dömdes sålunda till fängelse åtta månader för tillgrepp av 1.200 kr från en 86-årig man. I en dom som gällde tillgrepp av 9.000 kr uttalade en underrätt år 1967 att brottet förövats med stor förslagenhet mot en nära 70-årig person och därför borde leda till ett frihetsberövande av icke kortvarig natur. Straffet bestämdes till fängelse i sex månader. Tillgrepp av en plånbok, innehållande 185 kr, ur målsägandens hand ledde i en underrättsdom år 1961 till tio månaders straffarbete. En underrätt dömde år 1966 en tilltalad till fängelse sex månader för tillgrepp av en börs med 300 kr från en 55-årig man. Att gärningen riktats mot en arbetskamrat hade särskilt antecknats i tre domar. Den ena var en underrättsdom från år 1965 och avsåg ett fall då den tilltalade hade stulit 17.500 kr ur en resväska från en rums- och arbetskamrat. Påföljden bestämdes till fängelse i tolv månader. I domen angavs också att tillgreppet gällt en betydande penningssumma och uppenbarligen inneburit synnerligen kännbar skada för den bestulne.

Av den tidigare lämnade redogörelsen för gällande rätt framgår att de i lagtexten angivna exemplen som direkt tar sikte på objektet för brottet har relaterats till om detta avser *betydande värde* eller innebär *synnerligen kännbar skada*. Av intresse i detta sammanhang är bl. a. rättsfallet NJA 1965 B 34. Den tilltalade hade från en god vän stulit en tavla av Maurice Utrillo. Tavlan var värd 50.000 kr men hade genom den tilltalades vållande skadats så att värdet sjunkit till hälften. HD anförde i domen bl. a. att tillgreppet avsett ett verk av en världsberömd konstnär, vilket representerade ett högt ekonomiskt värde. Tillgreppet hade därför inneburit synnerligen kännbar skada. På bedömningen måste även inverka den skadegörelse konstverket utsatts för genom den tilltalades behandling av målningen. Det ansågs också anmärkningsvärt att brottet

riktats mot en god vän till den tilltalade, som dessutom visat honom välvilja i ekonomiskt hänseende. Brottet var därför att bedöma som grov stöld.

Slutligen kan referatet i SvJT 1973 rf. s. 87 nämnas. Rättsfallet gällde en person som vidtagit vissa åtgärder i avsikt att stjäla värdepост från en postbil. Brottet fullbordades inte. Tingsrätten antecknade att gärningen skulle ha varit att bedöma som grov stöld om den fullbordats och dömdes för försök till grov stöld. Hovrätten bedömde åtgärderna som icke straffbar förberedelse till grov stöld.

3.1.3 Nordisk rätt

Enligt *danska straffeloven* är straffet för stöld fängelse i högst ett år sex månader, vid återfall två år sex månader (§§ 276 och 285). Om en stöld är av särskilt grov beskaffenhet är maximistraffet fängelse i sex år (§ 286). Kriterierna för bedömningen av om en stöld skall anses som grov är något annorlunda utformade än i brottsbalken. Enligt den danska lagen kan sålunda en stöld vara grov beroende på det sätt, på vilket den förövats, om den förövats av flera i förening eller genom medförande av vapen eller annat farligt redskap eller medel, på grund av det tillgripnas betydande värde eller de förhållanden, under vilka det befann sig eller om brottsligheten omfattar ett större antal stölder.

Enligt *finska strafflagen* är straffet för stöld fängelse i högst två år eller böter (28 kap. 1 §). Böter infördes i straffskalan genom en lagändring år 1972. För grov stöld är straffet tukthus i högst fyra år eller fängelse i minst sex månader (28 kap. 2 §). Om föremålet för stölden har synnerligen stort värde eller om gärningen är ägnad att orsaka betydande skada eller riktar den sig mot person, som på grund av hjälplöshet, föranledd av sjukdom, ålder eller bostadsförhållanden, inte kan skydda sin egendom eller har gärningsmannen eller, då flera är delaktiga i brottet, någon av dem med gärningsmannens vetskap för brottets begående försett sig med sprängämne eller med skjutvapen eller annat för våld ägnat redskap eller har flera gärningsmän annorledes än av tillfällig orsak slagit sig samman i syfte att begå stölder, rån eller andra dylika brott och bör stölden i ovannämnda eller övriga fall med beaktande av de omständigheter i sin helhet, vilka föranlett brottet och framgår av detsamma, anses som grov, skall gärningsmannen dömas för grov stöld.

Enligt *norska straffeloven* är straffet för stöld fängelse i högst tre år (§ 257). Bestämmelsen om grov stöld (§ 258) anger att särskild vikt vid bedömning av om brottet är grovt skall läggas vid om stölden förövats medelst inbrott eller från person på allmän plats, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller liknande, om stölden gäller ett betydande värde eller om gärningen på andra grunder är av särskilt farlig eller samhällsskadlig art. Straffet är fängelse i högst sex år. Har

den som döms för grov stöld tidigare straffats tre eller flera gånger för grov stöld eller rån är minimistrafvet fängelse i två år, om inte särskilda skäl talar däremot (§ 263 st. 2).

3.2 Undersökningar och reformförslag

3.2.1 Grönvalls rapport

Som tidigare nämnts har hovrättsrådet Gunnar Grönvall utfört en undersökning av straffmätningspraxis vid bl. a. grov stöld. Undersökningen presenterades i en rapport i juni 1973. Det undersökta materialet omfattar domstolsavgöranden under åren 1961—1970. Undersökningen har beträffande tillgreppsbroten främst haft till syfte att söka belysa hur straffmätningen påverkats av den höjning av straffminimum för grov stöld till fängelse sex månader, som trädde i kraft den 1 januari 1965. För att ge en mera fullständig bild av utvecklingen omfattar undersökningen också straffmätningen vid stöld.

Med ledning av resultatet av den sålunda utförda undersökningen konstaterar Grönvall bl. a. att straffmätningen vid stöld var förhållandevis jämn under den del av undersökningsperioden då SL fortfarande var tillämplig, dvs. under åren 1961—1964. Medelvärdet för de utdömda frihetsstraffen var då omkring 3,7 månader. Genomsnittsstrafvet för stöld låg sedan kvar på ungefär samma nivå under åren 1965 och 1966. Under åren 1967 och 1968 sjönk medelvärdet för de utmätta frihetsstraffen till ungefär 3,2 månader. Denna nivå var därefter stabil under resten av undersökningsperioden. Fängelsestraff på tre—fyra månader dominerade under hela perioden och utgjorde sålunda påföljden i ungefär hälften av samtliga undersökta domar.

En analys av motsvarande medelvärden i fråga om påföljderna för grov stöld gav en motsatt bild. Under åren 1961—1964 låg straffmätningen genomsnittligt på en jämn nivå av 5,5 månader. År 1965 steg medelvärdet till drygt sju månader och närmade sig vid undersökningsperiodens slut åtta månader. Före år 1965 hade straff över sex månader utdömts i omkring 20 procent av det totala antalet fall. Efter 1965 var motsvarande andel i genomsnitt 50 procent medan resten utgjorde sex-månadersstraff.

Grönvall anför att undersökningsresultaten såvitt gäller grov stöld i och för sig är naturliga under förutsättning att i denna brottskategori efter BrB:s ikraftträdande ingår grövre fall än under SL-tiden. Medelstraffen för stöld under åren 1967—1970 pekar emellertid i annan riktning. Eftersom avsikten med höjningen av straffminimum för grov stöld var att ett antal brott som tidigare bedömts som grov stöld i fortsättningen skulle räknas som stöld borde genomsnittsbrottet stöld vara grövre under BrB-tiden och straffmätningen därmed något strängare än under SL-tiden. Resultatet av undersökningen visade emellertid att

straffmätningen vid stöld under BrB:s tillämpning tvärtom hade blivit mildare än tidigare.

För att söka få ett begrepp om vilka olika faktorer som kan tänkas ha spelat in vid straffmätningen av stöldbrott har Grönvall i ett urval av fall närmare undersökt tillvägagångssättet vid stölden, det tillgripnas värde, klientelets ålder och tidigare kriminalitet.

Vad gäller stöld visar denna undersökning att till en början en mindre ökning av det tillgripnas genomsnittsvärde har skett under den aktuella perioden. Denna utveckling strider i och för sig mot den mildring av straffen som kunnat iakttagas under den del av undersökningsperioden då BrB varit tillämplig. Grönvall drar därför den slutsatsen att den registrerade sänkningen av straffnivån inte kan sättas i relation till tillgreppsvärdet. Undersökningen av åldersfaktorn visar vidare att fler ungdomar i åldern 15—19 år dömdes till frihetsstraff enligt SL än enligt BrB, vilket förhållande också snarast talar i annan riktning än mot den genomsnittligt mildare straffmätning som inträtt under BrB:s tillämpning. Däremot hade medelvärde för klientelet tidigare belastningar minskat något under denna period. Grönvall menar dock att den obetydliga förskjutning av antalet belastningar som det här är fråga om inte kan utgöra någon självständig förklaring till den generella sänkningen av straffnivån eftersom genomsnittsbelastningen var mycket hög såväl under SL- som under BrB-tiden. Grönvall antar dock att återfallsfaktorn hade större betydelse under SL-tiden än senare och menar sammanfattningsvis att lindringen av straffmätningsspraxis för stöld i huvudsak bör hänföras till det förhållandet att återfallsregeln i SL 4:14 upphävdes vid BrB:s tillkomst.

För grov stöld visar samma undersökning att tillgreppen avsett något större värden under BrB-tiden. Emellertid har Grönvall genom att dela in materialet i värdeklasser ansett sig kunna påvisa att det inträtt en straffskärpning efter BrB:s tillkomst även vid lika tillgreppsvärden, och främst då i de klasser som omfattar förhållandevis ringa värden. Mest markant framstår straffskärpningen för värdeklassen 0—199 kr, där medelstraffet steg från 4,2 månader enligt SL till 7,2 månader enligt BrB. Motsvarande tendens kan skönjas även vad gäller högre tillgreppsvärden. Grönvall drar därför den slutsatsen att den konstaterade värdeökningen knappast kan förklara den generella straffskärpningen. Undersökningen av åldersfaktorn visar däremot att färre tilltalade i åldern 15—19 år dömdes till frihetsstraff enligt BrB, vilket förhållande i och för sig borde påverka medelvärde för ådömt frihetsstraff i skärpande riktning för BrB-tidens del. Grönvall framhåller dock att denna grupp är så pass liten att den endast i ringa utsträckning torde kunna förklara den allmänna straffskärpningen. Den kriminella belastningen för tilltalade i mål om grov stöld var genomsnittligt högre under BrB-tiden än tidigare. Liksom i fråga om stöld borde detta förhållande emellertid inte

tillmätas någon nämnvärd betydelse eftersom de tilltalade redan under SL-tiden var kraftigt belastade.

När det gäller tillvägagångssättet vid stölden har Grönvall delat in undersökningsmaterialet i tillgrepp genom inbrott och i andra tillgrepp. Inbrottsstölderna dominerar materialet och har i sin tur delats in i inbrott i försäljningslokal och inbrott i annan lokal (lägenhets- och sommarstugeinbrott samt inbrott i bil). Av det totala antalet grova stölder som undersöktes utgjorde inbrottsstölderna 77 procent under SL-tiden och 83 procent under BrB-tiden. Av 141 undersökta domar angående stöld hade endast i ett fall antecknats att brottet förövats genom inbrott. Inbrottet hade här gjorts i en affärslokal där varor till ett värde av 300 kr hade tillgripits. I domen, meddelad av underrätt år 1969, fanns antecknat att gärningen bedömts som stöld framför allt därför att dörren till affärslokalen hade öppnats lätt och utan skador med en mejsel. Den tilltalade var tidigare dömd sex gånger. Straffet bestämdes till fängelse sex månader.

Inbrott i försäljningslokal utgjorde 28 procent av samtliga undersökta grova stölder under SL-tiden. Lägenhetsinbrott och inbrott i bil utgjorde vardera 8 procent under samma tid medan övriga 32 procent avsåg inbrott i andra utrymmen. För BrB-tidens del utgjorde inbrotten i försäljningslokal 48 procent, lägenhetsinbrotten 10 procent, inbrotten i bil 12 procent och övriga 13 procent inbrott i annat utrymme.

Det sålunda redovisade materialet tycks bl. a. ge vid handen att inbrotten i försäljningslokal har ökat från 28 till 48 procent medan inbrotten i ospecificerad lokal har sjunkit från 32 till 13 procent efter BrB:s tillkomst.

Vad gäller de tillgripna objektens värde så visar undersökningen att medelstraffet för tillgrepp upp till 500 kronors värde efter inbrott i försäljningslokal uppgick till 4,4 månader enligt SL mot 6,5 månader enligt BrB. För inbrott med samma tillgreppsvärde men i annan lokal dömdes genomsnittligt enligt SL till 5,0 månader och enligt BrB till 7,2 månader. Jämförelsen visar enligt Grönvall en tendens till mildare straff för inbrott i försäljningslokal än för inbrott i annan lokal. Vad gäller den iakttagna förskjutningen mot större andel inbrott i försäljningslokal är Grönvall för sin del närmast beredd att uppfatta detta som ett uttryck för att brotten blivit något mindre avancerade under perioden 1965—1970, vilket förhållande i så fall strider mot den inträffade genomsnittliga straffskärpningen.

Sammanfattningsvis konstaterar Grönvall att den sålunda konstaterade relativt kraftiga straffskärpningen för grov stöld varken torde bero på nämnvärda skillnader i fråga om brottslighetens art eller brottsklientelet som sådant. Grönvall drar därför den slutsatsen att höjningen av straffskalans minimum för grov stöld lett till en inte avsedd skärpning vid straffmätningen genom att man inte till normalfallet av stöld fört

över de lindrigare brott, vilka tidigare bedömdes som grov stöld. Som orsak här till anger Grönvall att förarbetena är föga vägledande för att avgöra rubriceringsfrågan. Även det förhållandet att beskrivningen av de kvalificerande brottmomenten behållits helt oförändrad i BrB anges som en tänkbar förklaring till att bedömningarna inte ändrats i avsedd riktning.

3.2.2 Thornstedts promemoria

I en särskild bilaga till den tidigare nämnda rapport som BRÅ:s kriminalpolitiska grupp lagt fram i maj 1974 har professor Hans Thornstedt utvecklat vissa synpunkter på reformbehovet med avseende på förmögenhetsbrotten. Han anför därvid bl. a. att kriminaliseringen av förmögenhetsbrotten med ett nutida betraktelsesätt kan sägas ha sin grund i två skilda motiveringar. Det ena är den enskilde medborgarens intresse av lugn och trivsel i sin miljö, i sitt hem och i sitt arbete. Det andra är intresset att skydda samhällets ekonomiska funktioner i stort och att inskränka medborgarnas plikt att iaktta solidaritet mot samhället. Han konstaterar vidare att den enskilde numera i stor utsträckning har möjlighet att skydda sig från ekonomiska förluster till följd av förmögenhetsbrott genom försäkringar och hjälp från samhället. Däremot är det svårare för honom att skydda sig mot de lidanden och obehag som tillgrepp av hans personliga egendom och kränkning av hans hem- och arbetsmiljö medför. I det hänseendet skulle hans straffskydd kanske behöva förstärkas. Thornstedt påpekar i det sammanhanget bl. a. att tjuvnadsbrotten bara kan avse egendom som har förmögenhetsvärde och att tillgrepp av egendom som enbart har affektionsvärde inte kan rubriceras som stöld eller snatteri utan är att bedöma som egenmäktigt förfarande. Thornstedt ifrågasätter om denna skillnad i behandlingen av tillgreppsobjektet är kriminalpolitiskt motiverad.

Thornstedt anför vidare att stöld i hemmet enligt gällande rätt i regel är att betrakta som grov, om den sker medelst inbrott. Inbrottsbegreppet är emellertid inte i och för sig relaterat till frågan om en obehörig kränkning av målsägandens privata sfär utan till otillåtna metoder för att förskaffa sig tillträde till lokaler eller förvaringsmöbler. Enligt Thornstedt skulle det i dagens läge vara rimligare att tillgrepp i förening med hemfridsbrott eller olaga intrång betraktades som grov stöld än att, som sker i praxis, stöld medelst inbrott nästan undantagslöst rubriceras som grov stöld.

Vad gäller straffskalorna anser Thornstedt att det bl. a. finns anledning undersöka om straffsatserna kan sänkas både genom att bötesstraff införs i latituder där det nu endast stadgas fängelse och genom att gällande maxima och minima för fängelsestraffen sänks.

Sammanfattningsvis anger Thornstedt att en översyn av förmögenhetsbrotten bör gå ut på en viss förskjutning av syftet med stadgandena från skydd mot ekonomisk skada till skydd för integritet och solidaritet.

3.3 Överväganden och förslag till åtgärder

Grönvalls rapport tyder på att strafftiderna för stöld och grov stöld ändrats under tiden 1961—1970. För stöld har sålunda medelvärdet för de utmätta frihetsstraffen minskat från 3,7 månader till 3,2 månader. För grov stöld har det genomsnittliga frihetsstraffet däremot ökat från 5,5 månader under den sista tiden av SL:s tillämpning till närmare åtta månader under åren 1969 och 1970.

Den sålunda visade straffhöjningen för grov stöld kan givetvis bero på flera faktorer. Brottsligheten kan ha blivit grövre. Vidare kan den ökade användningen av påföljder som innebär kriminalvård i frihet ha betydelse i detta sammanhang. Det finns emellertid inga säkra belägg för att nu nämnda förhållanden har haft någon avgörande betydelse för den utveckling som det här är fråga om. Vad särskilt gäller brottslighetens svårhetsgrad kan visserligen göras gällande att tillgreppen efter BrB:s tillkomst genomsnittligt sett synes ha avsett något större värden än under den närmast föregående tiden men det bör då samtidigt framhållas att den påvisade straffskärpningen främst avsett tillgrepp av egendom under 500 kronors värde. Att tillgreppsvärdet åtminstone vid jämförelsevis låga belopp tillmätts relativt liten betydelse framgår också av den tidigare redogörelsen för rättspraxis. Tillgrepp genom sommarstugeinbrott av föremål vars värde ej översteg 500 kr har sålunda bedömts som grov stöld medan tillgrepp av biltillbehör för 1 000 kr i en verkstadslokal utan inbrott bedömts som enkel stöld.

Straffhöjningen kan också tänkas ha sin grund i det förhållandet att brottsklientelet ändrats, exempelvis genom en ökad andel ”yrkesförbrytare” eller en genomsnittligt högre kriminell belastning hos de tilltalade. Av Grönvalls undersökning framgår emellertid (s. 70) att 77 procent av dem som efter BrB:s tillkomst dömts för grov stöld var arbetslösa och att anteckningar om tecken på alkoholism förekom för omkring 73 procent. Dessa uppgifter i förening med vad som i övrigt är känt om kriminalvårdens klientel (jfr bl. a. SOU 1972: 64 s. 55 f) ger starkt underlag för uppfattningen att det här i mycket stor omfattning är fråga om ett klientel med betydande sociala problem av skilda slag. Att detta klientel skulle anses särskilt straffvärt förefaller mindre sannolikt. Visserligen visar Grönvalls undersökning att den genomsnittliga kriminella belastningen ökat från omkring 4 belastningar per individ under SL-tiden till 7 belastningar under BrB-tiden. Mot bakgrund bl. a. av den allmänna kriminalpolitiska utvecklingen finns det emellertid knappast anledning räkna med att dessa variationer i antal belastningar kan ha haft någon påtagligt särskiljande effekt vid straffmätningen.

Det finns mot bakgrund härav stöd för det antagande som det tidigare redovisade materialet från rättstillämpningen pekar på, nämligen att de tillgreppsbrott som enligt SL regelmässigt bedömts som grov stöld i

praktiken i de allra flesta fall också kommit att rubriceras som grov stöld enligt BrB. Eftersom det genomsnittliga frihetsstraffet för grov stöld enligt Grönvalls undersökning under SL-tiden uppgick till 5,5 månader blir slutsatsen att den vid BrB:s tillkomst genomförda höjningen av straffminimum för grov stöld till fängelse sex månader fått en straffskärpande effekt. En sådan utveckling var inte åsyftad.

Under åren 1965—1971 dömdes mellan 4 000 och 5 300 personer för grov stöld. Alla tillgängliga uppgifter tyder på att det därvid till allra största delen var fråga om inbrottsstölder.

Inbrott som kvalifikationsgrund för en strängare bedömning av tillgreppsbrott har gamla anor. Genom inbrottet övervann gärningsmannen vissa yttre hinder. Gärningen framstod därför som särskilt kvalificerad. Emellertid torde samhällsutvecklingen bl. a. ha fått till följd att egendom numera i väsentligt högre grad än tidigare förvaras under lås. Inbrott utgör därför i större utsträckning än tidigare förutsättning för tillgrepp utan att tillgreppet för den skulle behöver framstå som särskilt kvalificerat.

Genom inbrottet ansågs gärningsmannen också ha ådagalagt viss "yrkesskicklighet" (SOU 1940: 20 s. 109). De tidigare lämnade uppgifterna om ifrågavarande brottsklientel ger emellertid närmast vid handen att de som döms för grov stöld till största delen är personer med allvarliga sociala problem. Dessa omständigheter talar för att brotten i ett betydande antal fall snarare karaktäriseras av det förhållandet att de är oöverlagda och begångna under alkoholpåverkan och därmed knappast kan tas som uttryck vare sig för någon särskild yrkesskicklighet eller för vad man numera menar med kvalificerad kriminalitet.

Inbrott som kvalifikationsgrund har också motiverats av intresset att söka skapa ett förstärkt skydd för sådan egendom som på grund av sina egenskaper, främst då värdet, eller av annan anledning framstår som så betydelsefull för ägaren att den i allmänhet förvaras under lås. Flera skäl talar emellertid för att ett sådant skyddsintresse om än fortfarande betydelsefullt likväl inte längre kan tillmätas samma tyngd som tidigare. Av stor betydelse i detta sammanhang är bl. a. den allmänna ekonomiska utvecklingen och inte minst de ökade möjligheterna att skydda sig mot förluster av ekonomisk art som utbyggnaden av försäkringsverksamheten har medfört. Visserligen medför inträffade försäkringsfall på sikt en belastning för såväl kollektivet av försäkringstagare som enskilda försäkringstagare i form av höjda premier och skärpta försäkringsvillkor. Trots detta synes den uppfattningen ha blivit allt mer allmänt accepterad att det skydd som samhället i första hand bör upprätthålla genom strafflagstiftningen i högre grad än tidigare bör ta sikte på andra kränkningar än dem som riktas mot intressen av ekonomisk natur.

Sammanfattningsvis kan konstateras att den kritik, som riktats mot att tillgrepp genom inbrott nästan undantagslöst bedöms som grov stöld,

är befogad. En sådan utveckling har som tidigare nämnts inte heller varit avsedd och kan inte motiveras av en ändrad syn på inbrottsstölder-
nas relativa straffvärde. Skäl föreligger därför att söka minska betydelsen av inbrott som självständig kvalifikationsgrund för att ett tillgrepps-
brott skall bedömas som grov stöld.

Det synes sålunda mer befogad att man i förevarande sammanhang
när fram till en ordning som innebär att beteckningen grov stöld reser-
veras för de gärningar som efter en mer allsidig bedömning av samtliga
föreliggande omständigheter i det aktuella fallet framstår som särskilt
kvalificerade. Det synes därvid inte uteslutet att det i många fall kan
finnas skäl att fästa större avseende vid andra moment i gärningsman-
nens handlingssätt än det faktum att han begått ett inbrott.

En betydelsefull faktor är givetvis var och när ett inbrott äger rum.
Det torde sålunda inte behöva råda någon tvekan om att ett inbrott i
exempelvis en bostad i sig bör bedömas annolunda än ett inbrott i ett
skjul eller en lagerlokal. Det bör inte heller framstå som onaturligt att
man i förstnämnda fall även fäster avseende bl. a. vid frågan huruvida
gärningsmannen var övertygad om att lägenheten eller villan för tillfäl-
let var helt obebodd eller om han bryter sig in i en lokal där han vet el-
ler kan befara att andra personer just då uppehåller sig. Hänsyn bör
också tas till det mått av skadegörelse eller andra negativa konsekvenser
som uppstår både vid själva inbrottet och under det fortsatta händelse-
förloppet i samband med tillgreppet. En särskild betydelse i detta sam-
manhang synes böra tillmätas sådana förfaranden som innebär angrepp
på den personliga integriteten i den mån de inte skall beivras som själv-
ständiga brott eller får till följd att tillgreppet rubriceras som rån. Ett
sådant kvalificerande moment kan bl. a. föreligga i fall då tillgrepp sker
hos gamla eller sjuka personer eller när gärningsmannen över huvud ta-
get direkt utnyttjar det förhållandet att en person på grund av något han-
dikapp eller annan omständighet över vilken han inte själv kan råda be-
finner sig i en situation som han upplever som särskilt utsatt eller på an-
nat sätt besvärlig. Generellt sett synes det sålunda vara motiverat att vid
bedömningen av brottets svårhetsgrad fästa stort avseende vid det per-
sonliga lidande eller obehag som förorsakats av gärningen. Självfallet är
det här endast fråga om förhållanden som täcks av gärningsmannens
uppsåt.

Redan vid remissbehandlingen av förslaget till BrB uttalades som tidi-
gare nämnts vissa farhågor för att höjningen av straffminimum för grov
stöld skulle leda till förlängda strafftider. Det ifrågasattes därför om inte
den avsedda ändringen i praxis borde säkerställas genom vissa juste-
ringar i lagtexten. Denna bibehölls dock i oförändrat skick.

Det har i det föregående visats att de farhågor som sålunda uttalades
under remissbehandlingen var befogade. För att åstadkomma en ändring

av rättspraxis som inte bara stämmer bättre överens med de intentioner som låg bakom förslaget till BrB utan också tar hänsyn till den mera nyanserade syn på ifrågavarande typer av brott som vunnit allt starkare anslutning under mellantiden bör därför en lagändring nu genomföras.

Lagändringen bör markera en viss förskjutning av skyddsintresset. Vid beaktande av de försvårande omständigheter som skall kunna leda till att en stöld bedöms som grov bör hänsyn sålunda tas till det förhållandet att medborgarnas krav på skydd vid kränkningar av olika slag numera är mindre fokuserat på de rent ekonomiska intressena än under gångna tider. Den personliga integriteten och tryggheten mot störningar av vad som räknas till hemfriden har allt mer kommit i förgrunden. Det framstår därför som naturligt att tonvikten i förevarande sammanhang i mindre mån läggs på tillvägagångssättet som sådant än på det obehag och lidande ett hänsynslöst tillvägagångssätt vid stölden medför.

Mot bakgrund härav bör inbrottsmomentet mönstras ut ur lagrummet som ett exempel på en självständig kvalifikationsgrund för grov stöld och exemplifieringen i stället kompletteras med ett nytt kriterium som bättre än f. n. ger uttryck för en lagtillämpning i överensstämmelse med nyss anförda synpunkter. Den mest ändamålsenliga lösningen synes därvid vara att ta fasta på det mått av hänsynslöshet som gärningsmannen ådagalagt. Eftersom det här otvivelaktigt finns vissa beröringspunkter med den innebörd som i förevarande sammanhang tilläggs begreppet "farlig" framstår det som naturligt att ändringen får den lagtekniska utformningen att det i det sista exemplet i lagrummet som tar sikte på sätet för gärningens förövande anges "eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig eller hänsynslös art".

Tidigare redovisade överväganden torde ha klargjort att de sålunda föreslagna ändringarna i 8 kap. 4 § BrB avser att ge vägledning för en mera differentierad bedömning bl. a. av olika slags inbrottsstölder. Det bör sålunda inte råda någon tvekan om att den som med stölduppsåt bryter sig in hos sovande personer i regel måste anses ha gjort sig skyldig till grov stöld. Detsamma gäller också exempelvis i fall då gärningsmannen i samband med ett inbrott av rent okynne åstadkommer en mera omfattande förstörelse eller andra påtagliga obehag för målsäganden. Hänvisningen till "särskilt hänsynslös art" tar emellertid också sikte på andra fall av tillgrepp än sådana som sker efter inbrott eller därmed jämställda förfaranden. Detta gäller bl. a. fall då gärningsmannen medvetet utnyttjar det förhållandet att en person är gammal, sjuk eller bosatt på en ensligt belägen plats till att under mer eller mindre falska förevändningar bereda sig tillträde till dennes bostad och senare med hjälp av vederbörandes godtrogenhet eller utsatta ställning ogenerat genomför vissa tillgrepp.

Mot bakgrund av vad som nu anförts och tidigare här gjorda uttalande om de ekonomiska aspekternas relativa betydelse för bedöm-

ningen av ett tillgrepps svårhetsgrad bör framhållas att stöldobjektets egenskaper, bl. a. dess värde, givetvis är avsett att få betydelse även i fortsättningen. Det ligger vidare i sakens natur att exempelvis just det tillgripnas värde eller den tillfogade skadans storlek ibland kan få till följd att en gärning som med hänsyn enbart till övriga omständigheter inte alls eller endast till viss grad kan bedömas som särskilt kvalificerad likväl bör rubriceras som grov stöld. Av hänsyn till såväl inträffade förändringar av penningvärdet som den allmänna ekonomiska samhällsutvecklingen, försäkringsverksamhetens utbyggnad m. m. synes det emellertid med fog kunna göras gällande att kraven i fråga om objektets värde generellt sett bör sättas betydligt högre än som tidigare synes ha varit fallet. Eftersom lagtexten emellertid i denna del redan anger "betydande värde" synes det här varken finnas behov av eller utrymme för någon ytterligare lagändring.

Den tidigare lämnade redogörelsen för vad som till övervägande delen kännetecknar det klientel som begår och lagförs för stöldbrott i förening med den allt mer allmänt accepterade uppfattningen om frihetsberövandenas negativa eller i varje fall starkt tvivelaktiga värde från rehabiliteringssynpunkt (jfr bl. a. SOU 1972: 64 s. 118 och BRÅ 1974: 3 s. 14) talar i och för sig för behovet av en straffmättningspraxis som i ännu större utsträckning än hittills primärt kan ta sikte på åtgärder som innebär kriminalvård i frihet. Det framstår sålunda som angeläget att man på sikt i så stor utsträckning som möjligt skall kunna reducera både antalet frihetsberövanden som de individuella straffens längd. Mot denna bakgrund ter sig en justering av straffskalorna för stöld som önskvärd. Detta gäller i synnerhet det för undvikande av vissa tröskeleffekter framförda förslaget att införa böter i straffskalan för enkel stöld. Eftersom samma problem emellertid föreligger även i fråga om andra brottstyper bör hithörande frågor lämpligen prövas i ett större sammanhang. Detsamma gäller behovet av en eventuell justering av straffskalan för grov stöld.

Det finns i förevarande sammanhang slutligen anledning att även fästa viss uppmärksamhet vid den indirekta och begränsade betydelse som här tidigare förordade ändringar i bestämmelserna om grov stöld kan tänkas få när det gäller att förverkliga gällande kriminalpolitiska målsättningar i fråga om den framtida användningen av tidsobegränsade frihetsberövande påföljder. En utredning med uppdrag att avskaffa påföljden ungdomsfängelse har redan påbörjat sitt arbete (Ju 1974: 16). Det finns vidare skäl anta att utvecklingen i vårt land liksom i andra nordiska länder kommer att gå därhän att den tidsbestämda påföljden internering inte kommer att finnas kvar för de lagöverträdare som bedöms som farliga enbart på grund av risken för fortsatta förmögenhetsbrott. I avvaktan på de ställningstaganden på detta område som torde bli aktuella sedan 1971 års utredning om behandling av psykiskt avvi-

kande (Ju 1971: 8) slutfört sitt arbete samt i avbidan även på resultatet av åtalsrättskommitténs (Ju 1970:63) arbete framstår det under sådana förhållanden som värdefullt, om man genom förevarande reform kan åstadkomma en ordning som innebär att gränsdragningen mellan stöld och grov stöld får till följd att väsentligt färre brott än f. n. kommer att hänföras till sistnämnda svårhetsgrad. Eftersom erfarenheten visar att det bland det nuvarande interneringsklientelet finns en tämligen stor grupp som vid återfall just gör sig skyldig till inbrott av relativt okvalificerad art skulle den tendens som redan finns att i större utsträckning än tidigare underlåta åtal eller återintagning i anstalt sålunda kunna ytterligare främjas.

4 Rån

4.1 Gällande rätt

4.1.1 Lagstiftning och förarbeten

I SL i dess lydelse efter år 1942 fanns stadgandet om rån i 20 kap. Gärningsbeskrivningen omfattade den som stal medelst våld å person eller medelst hot som innebar trängande fara, eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, satte sig till motvärn med sådant våld eller hot mot den som ville återta det tillgripna. Av stadgandet framgick vidare att ansvar för rån även skulle ådömas den som med sådant våld eller hot tvingade någon till handling eller underlåtenhet, som innebar vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne var. Lika med våld skulle anses åtgärd varigenom någon försattes i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Straffet för rån var straffarbete i ett till åtta år. Om någon vid rån blev så våldförd att han avled eller erhöll svår kroppsskada eller om rånet av annan anledning var att anse som grovt skulle straffet bestämmas till straffarbete på livstid eller från sex till tio år.

Straffminimum för enkelt rån överensstämde med vad som hade gällt före år 1942 i fall då det förelåg synnerligen mildrande omständigheter. Man hade inte ansett att högre minimum borde komma i fråga med hänsyn till att brottet ibland, särskilt då det gällde råntvång som utövades av den som ertappades på bar gärning, kunde vara tämligen lindrigt. Straffmaximum åtta år överensstämde också med tidigare gällande rätt. Paragrafen upptog inget annat kvalifikationsfall för grovt rån än att någon blivit så våldförd att han avlidit eller fått svår kroppsskada.

I *förslaget till BrB* gjorde straffrättskommittén ingen annan ändring i fråga om rån än att bestämmelserna om grovt brott bröts ut till en särskild paragraf. I samband därmed infördes brottsbeteckningen grovt rån. I 1958 års lagrådsremiss med förslag till BrB anförde departementschefen bl. a. att han godtog straffrättskommitténs förslag beträffande

rån med den avvikelser att strafflatituden för enkelt brott lämpligen borde bestämmas till fängelse mellan sex månader och sex år. I fråga om grovt rån innebar hans förslag också vissa jämkningar av kvalifikationsgrunderna.

I lagrådsremissen år 1960 fick bestämmelserna om enkelt rån sin slutliga utformning. Stadgandet bibehöll därvid i allt väsentligt sin lydelse från år 1942. Straffet bestämdes till fängelse i lägst ett och högst sex år. Propositionen med förslag till BrB antogs år 1962 av riksdagen utan ändring vad gäller brottet rån.

I BrB återfinns bestämmelserna om rån i 8 kap. Huvudstadgandet som är upptaget i 5 § har följande lydelse.

Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för rån till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Enligt BrB betecknas sålunda varje förmögenhetsöverföring som sker medelst våld å person eller medelst hot som innebär trängande fara som rån. Det våld eller hot som paragrafen talar om brukar betecknas råntvång. Med våld å person avses att gärningsmannen bär våldsam hand på en person som därigenom utsätts för misshandel eller betvingande. Att hastigt rycka något från en person eller att knuffa någon eller annan lika lindrig våldsutövning anses alltså inte höra hit. Tillgrepp i samband med sådana våldsfall får räknas som stöld eller grov stöld, inte som rån. För att ett hot skall anses innebära trängande fara krävs inte bara att faran skall vara omedelbart överhängande utan också att den avser något betydelsefullt intresse såsom liv, hälsa eller därmed likställt intresse. I praxis har det ansetts tillräckligt att hotet tett sig som ett hot som innebär trängande fara trots att faran i själva verket inte varit trängande, exempelvis när hotet skett med leksakspistol (NJA 1956 C 187). Med våld likställs enligt lagtexten att någon försätts i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Därmed avses bl. a. fall då någon på grund av intagning av bedövande medel som sker mot hans vilja eller användning exempelvis av tårgas försätts i en hjälplös situation.

Såvitt gäller förfarandet omfattar rånparagrafen tre fall: stöldfallet, motvärnsfallet och utpressningsfallet. Med stöld menas tillgrepp som faller under kapitlets fyra första paragrafer. Det är alltså här fråga om råntvång i fall då tillägnelsecuppsåt föreligger. Motvärnsfallet avser det fallet att någon gör sig skyldig till dels en fullbordad stöld och dels ett därefter medelst råntvång utövat motvärn. En förutsättning är dock att

råntvånget används för att fullfölja stölden och inte endast för att skydda brottslingen själv. Utpressningsfallet avser slutligen den situation som föreligger när någon genom råntvång tvingar annan att lämna ifrån sig en sak eller att utfärda skuldebrev, kvitto eller liknande handling som innebär förmögenhetsöverföring.

En förmögenhetsöverföring betecknas som rån om den sker genom råntvång men som utpressning (BrB 9: 4) om annat otillåtet tvång kommer till användning. För att en förmögenhetsöverföring som frambringas genom råntvång skall anses som rån fordras vidare i princip att våldet eller hotet riktas mot den tvungne. Om någon tvingar annan till en förmögenhetsöverföring genom råntvång som riktar sig mot en tredje person är det således fråga om utpressning och inte rån.

Strafflatituden för rån är fängelse från ett till sex år. För grova fall av rån finns ett särskilt stadgande (6 §). Straffskalan för grovt rån omfattar fängelse i lägst fyra och högst tio år.

4.1.2 Rättspraxis

Såsom kriterium på rån anges i 8 kap. 5 § BrB bl. a. att någon stjälar medelst våld å person eller efter stölden sätter sig till motvärn med våld å person mot den som vill återta det tillgripna. Rån förutsätter alltså ett direkt *samband mellan våldet och tillgreppet*. Frågan om detta samband såvitt gäller tillgrepp och efterföljande våld har varit uppe till prövning i HD. I rättsfallet NJA 1942 s. 238 hade en person med bruk av en falsk nyckel berett sig tillträde till en affär och där tillgripit 15 kr. Under uppehållet i butiken blev gärningsmannen överraskad av innehavaren, som försökte hindra honom att undkomma. Gärningsmannen måttade då först två knytnävsslag mot innehavaren utan att träffa denne. För att hindra förföljandet höll han sedan igen en dörr från utsidan, men öppnade den vid två tillfällen och sparkade innehavaren i mellangärdet. Under den fortsatta flykten gick gärningsmannen vidare till anfall mot innehavaren med en ribba, dock utan att utdela något slag. Enligt domskälen gav omständigheterna vid handen att innehavaren med sina åtgärder avsett att återta de tillgripna pengarna. Gärningen bedömdes såsom rån. I rättsfallet NJA 1945 s. 483 hade en person tillgripit äpplen och skärbönor i en trädgård. I samband med att han avlägsnade sig från platsen överraskades han av ägaren och tilldelade denne två slag i pannan. Då det av utredningen inte framgick att ägaren försökt återta det tillgripna bedömdes händelseförloppet som snatteri och misshandel. Straffet fastställdes till fängelse två månader.

Begreppet *våld å person* har bl. a. varit föremål för prövning i ett fall som avgjordes år 1972. Målet gällde en person som olovligen hade tillgripit en vinflaska på en restaurang och därefter tilldelat en anställd ett slag över bröstet för att hindra att denne återtog flaskan. Slaget fick till följd att den anställde föll omkull. Det konstaterades emellertid att sla-

get i och för sig inte hade förorsakat någon smärta. Tingsrätten fann därför inte utrett att våldet varit av sådan beskaffenhet som avses i rånparagrafen utan dömde gärningsmannen för snatteri och ofredande. Straffet för dessa och ytterligare brott bestämdes till fängelse två månader. Hovrätten, som anmärkte att fallet mot gatan medfört huvudvärk, svullnad i bakhuvudet och illamående, fann däremot våldet vara av sådan beskaffenhet som avses i rånparagrafen och dömde gärningsmannen för rån m. m. till fängelse ett år. HD beviljade inte prövningstillstånd (HD:s mål nr B 244/72).

Som ett annat kriterium på rån anges i paragrafen att gärningsmannen åstadkommer förmögenhetsöverföring medelst *hot som innebär trängande fara*. Av det tidigare nämnda tillståndsprövningsmålet NJA 1956 C 187 framgår att HD godtagit tolkningen att ett hot skall anses innebära trängande fara när det av envar omdömesgill person skulle ha uppfattats innebära en omedelbart förestående livsfara. Hotet utgjordes i det aktuella fallet av en leksakspistol och en påse, som gavs intryck av att innehålla en bomb. Hotet riktades mot en bankkassör. Ifrågavarande tolkning av det aktuella kriteriet har kritiserats av professor Hans Thornstedt i en artikel om domaren och straffbudet (SvJT 1959 s. 1 ff). Thornstedt anmärker att det varken av förarbeten eller av rättspraxis framgår om ansvar för rån förutsätter att gärningsmannens hot verkligen innebär trängande fara eller om det räcker att hans offer och andra iakttagare fått den uppfattningen. Lagtextens avfattning anser Thornstedt närmast tala för att hotet verkligen måste ha inneburit trängande fara. Vid sådant förhållande kräver enligt Thornstedts mening hänsynen till legalitetsprincipen att ansvaret begränsas till fall, där objektiv fara föreläggat. Den motsatta uppfattningen, som domstolarna i det aktuella fallet gett uttryck för, torde ha som grund att straffbudet för rån i motsats till straffbestämmelserna för misshandel ansetts ha till ändamål att skydda offrets handlingsfrihet och inte hans kroppsliga integritet, menar Thornstedt. Uttrycket hot som innebär trängande fara skulle från den utgångspunkten avse fall, då hotet för den hotade — åtminstone om denne är en vanlig normal person och således inte speciellt lättskräm — verkar innebära trängande fara. Offrets handlingsfrihet, dvs. hans motståndskraft mot hotet, inskränks nämligen lika mycket vare sig gärningsmannens pistol är riktig eller blott en leksak, så länge offret tror att det rör sig om ett användbart vapen. Thornstedt finner visserligen att detta resonemang kan förefalla plausibelt men ifrågasätter likväl riktigheten av en tolkning, som gör att lagbudet tillämpas på fall som inte täcks av dess ordalydelse. Thornstedt anför slutligen att goda skäl talar för denna tolkning av hotets beskaffenhet vid rån men menar att lagstiftaren då bör ändra lagtexten. Thornstedt ger uttryck åt samma uppfattning i en senare artikel i SvJT (1968 s. 329 ff). Hans tolkning av lagtexten delas av bitr. professorn Olle Hoflund (Om farebegreppet i straffrät-

ten 1967 s. 96 ff) medan professor Ivar Strahl intagit en motsatt ståndpunkt (SvJT 1960 s. 262).

Av intresse för tolkningen av begreppet hot i bestämmelserna om rån är också några andra rättsfall, varav två från Svea hovrätt år 1962. I det första, mål B 1087, hade en person A ställt sig hindrande i vägen för B och begärt att få låna 20 kr av denne. B blev rädd och överlämnade 100 kr. Underrätten dömde för rån eftersom A avsett att tvinga B att utge pengarna. Enligt domstolen måste A därvid ha insett att B, när han lämnade ifrån sig pengarna, uppfattat A:s förfarande som ett hot om omedelbart förestående våld å honom samt att B inför hotet lämnat över penningbeloppet. Hovrätten fann att hotet inte varit av den allvarliga beskaffenhet som anges i rånparagrafen och dömde i stället för utpressning. Två ledamöter var skiljaktiga och ville döma för rån på de av rådhusrätten anförda skälen och med hänsyn till att hela situationen måste antas ha gett B grundad anledning räkna med att han skulle bli utsatt för svår kroppslig misshandel. Straffet bestämdes till straffarbete tio månader medan underrätten dömt till straffarbete ett år sex månader för rån. I målet B 1178 hade den tilltalade genom hot att döda målsäganden (R) tilltvingat sig 21 kr av denne. Underrätten dömde för utpressning med motiveringen att det inte kunde anses tillfyllest utrett att gärningsmannen själv insett att det hot, för vilket han utsatte R, varit av sådan beskaffenhet att det av denne uppfattats som ett överhängande hot till livet eller om svår misshandel men att det måste antas för visst, att han förstått att R åtminstone måst uppfatta det som ett hot om viss misshandel. Hovrätten dömde för rån under hänvisning till att gärningsmannen måste antas uppsåtligen ha givit R grundad anledning räkna med att han skulle bli föremål för svår kroppslig misshandel.

Frågan om hotets beskaffenhet vid rån har slutligen även varit uppe i ett relativt nyligen avgjort mål (HD:s beslut den 4 december 1973 nr SB 1383). Målet gällde en person som till två postexpeditörer räckt fram ett uttagningskvitto på vilket han skrivit: "Detta är ett rån. Lägg upp 5 000 kronor på disken. Gör inget annat så blir ingen skadad". Gärningsmannen, som bar en leksakspistol instoppad i byxlinningen, hade understrukit hotet genom att föra sin hand mot pistolen och yttra att något tråkigt kunde hända om han inte blev åtlydd. Postexpeditörerna, för vilka hotet framstod som innebärande trängande fara, lämnade över 5 000 kr. Såväl underrätten som hovrätten bedömde gärningen som rån. HD meddelade inte prövningstillstånd.

Av bestämmelserna i 28 kap. 1 § tredje stycket BrB framgår att skyddstillsyn för brott för vilket det lindrigaste straffet är fängelse i ett år eller däröver får ådömas endast om synnerliga skäl föreligger därtill. Frågan om *påföljdens art* vid rån har behandlats i några rättsfall. HD har inte i något av dessa ansett synnerliga skäl för skyddstillsyn föreligga. I NJA 1962 s. 759 hade två ynglingar i avsikt att stjäla pengar och

spritdrycker berett sig tillträde till S:s lägenhet. Den ene av ynglingarna hade vid besöket tilldelat S tre knytnävslag. Gärningen bedömdes som försök till rån. I hovrätten dömdes den som utfört misshandeln till villkorlig dom med övervakning och skyldighet att iaktta vissa särskilda föreskrifter. HD fann emellertid att även om den av hovrätten ådömda påföljden kunde vara lämpligare än ovillkorligt frihetsstraff påkallade hänsynen till den allmänna laglydnaden ett frihetsstraff. Straffet bestämdes till straffarbete åtta månader. Målet NJA 1965 s. 152 avsåg en tjugoorig yngling som tillsammans med tre kamrater under en bilfärd tillgripit 40 kr ur en medpassagerares portmonnä sedan han hade vridit dennes arm. Gärningen bedömdes som rån. HD antecknade att brottet inte syntes ha haft sin grund i kriminell läggning utan väsentligen hade betingats av tillfälliga omständigheter, bl. a. spritpåverkan. Intresset av den allmänna laglydnadens upprätthållande krävde dock med hänsyn till brottets beskaffenhet att den ådömda påföljden medförde en längre tids frihetsberövande. Skyddstillsyn, även om den förenades med anstaltsbehandling kunde därför inte anses utgöra en tillräckligt ingripande påföljd. Straffet bestämdes till ungdomsfängelse.

I ett annat refererat rättsfall från samma år, s. 454, dömde HD en artonåring av samma skäl till ungdomsfängelse. Två justitieråd var skiljaktiga och ville döma till skyddstillsyn, den ene bl. a. för att rånet var av synnerligen lindrig art. Gärningen begicks mot en 27-årig man som följt med en flicka för att mot betalning ha samlag med henne. Tillgreppet avsåg 100 kr och skedde genom fasthållning men utan misshandel.

I rättsfallet NJA 1970 s. 353 bedömde domstolarna rånets svårhetsgrad på olika sätt. Målet avsåg två personer som med våld olovligen trängt in i A:s bostad och där företett en kniv och en pistol, som i verkligheten var ofarlig, men som av A måste ha uppfattats som ett farligt vapen. De förmådde A att ta fram pengar, av vilka de tillgrip minst 7/10 kr. Underrätten konstaterade bl. a. att rånet var mycket valhant och amatörmässigt utfört och att den ene gärningsmannen, som nyss fyllt tjugor år, vid gärningens begående fick anses ha visat en för rån ovanligt stor beskedlighet. Han dömdes för bl. a. rån till skyddstillsyn med anstaltsbehandling. Hovrätten fastställde domen. Enligt HD visade utredningen visserligen att gärningsmannens handlingssätt i några detaljer utmärkts av viss valhänthet och en mer eller mindre uppriktigt menad beskedlighet gentemot A. Gärningen fick emellertid sin huvudsakliga prägel av att det här var fråga om en 86-årig man som bodde ensam och ensligt och att gärningen var noggrant planlagd i förväg. Rånet kunde med hänsyn härtill inte anses vara av lindrig art. Skyddstillsyn kunde av hänsyn till allmän laglydnad inte komma i fråga. HD bestämde straffet för 20-åringen till fängelse ett år. En ledamot var av skiljaktig mening och ville fastställa hovrättens dom.

Av intresse i detta sammanhang är vidare ett senare avgjort hovrätts-

mål. I SvJT 1972 rf s. 34 redogörs sålunda för ett fall i vilket två omyn-diga pojkar förövat ett rån mot en fjortonåring. Den ene av pojkarna hade genom att tilldela fjortonåringen två slag i ansiktet förmått denne att lämna ifrån sig 1 kr. 35 öre. Gärningen bedömdes som rån. Den and-re av de tilltalade hade visserligen försökt avstyra ytterligare misshan-del, men ansågs likväl genom sitt uppträdande och vissa yttranden ha understrukt det medelst våld framställda kravet på pengar och här-igenom främjat gärningen. Hans delaktighet i gärningen bedömdes därför som medhjälp till rån. I fråga om påföljderna antecknade hovrät-ten att det lindrigaste straffet för rån är fängelse i ett år. I förevarande fall måste emellertid rånet relativt sett anses vara så lindrigt att nämnda straff i betraktande av huvudgärningsmannens ungdom och personliga förhållanden framstod som orimligt hårt. Med hänsyn härtill fann hov-rätten synnerliga skäl föreligga att döma honom till skyddstillsyn jämte, med hänsyn till den allmänna laglydnaden, ett högt bötesstraff. Med-hjälparen ådömdes ett bötesstraff varjämte prövotiden för en tidigare ådömd skyddstillsyn förlängdes.

Frågan om påföljden för rån kan slutligen även belysas genom ett ny-ligen avgjort och i detta hänseende uppmärksammat fall (HD:s beslut den 14 december 1973 nr SB 1422). Målet gällde en alkoholiserad pen-sionär som tillgripit en flaska vodka i en blomsterkiosk och därefter ge-nom hot med en mejsel satt sig till motvärn mot blomsterförsäljaren när denne försökte återta flaskan. Gärningen bedömdes som rån. Påföljden bestämdes av underdomstolarna till internering med en minsta tid för anstaltsvården av åtta månader. HD beviljade inte prövningstillstånd.

4.1.3 Statistiska uppgifter m. m.

Två undersökningar som utförts vid kriminalvetenskapliga institutet vid Stockholms universitet innehåller uppgifter av intresse i detta sam-manhang. Båda behandlar rån i Stockholm, den ena under år 1964, den andra under år 1969.

År 1964 anmäldes 252 rån till Stockholmspolisen. Det faktiska under-laget bakom 189 av dessa anmälningar har undersökts närmare. Det framgick därvid bl. a. att värdet av det tillgripna, vilket inte angetts i 7 procent av fallen, i omkring 39 procent av fallen understeg 100 kr. och att tillgreppsvärdet översteg 1 000 kr. i endast omkring 6 procent av fal-len. I 90 procent av fallen hade gärningsmannen brukat våld. Våldet hade i cirka 70 procent av fallen utövats utan vapen eller särskilt till-hygge.

I omkring 45 procent av de undersökta rånen hade gärningsmannen, offret eller båda varit berusade. Detta gällde i 49 fall offret, i 6 fall en-bart gärningsmannen medan i 28 fall båda var berusade. I 70 procent av dessa rån hade gärningen föregåtts av viss vänskaplig samvaro mellan

gärningsmannen och offret. Av 189 rånoffer var en tredjedel antecknade i kriminalregistret. Av misstänkta gärningsmän, 121 personer, saknade över hälften fast anställning. De flesta av dessa var i åldern 20—40 år. Av gärningsmännen var 58 procent antecknade i kriminalregistret. Av dessa hade 60 procent 3—15 tidigare belastningar.

Den undersökning som avser år 1969 omfattar endast gärningsmän under 25 år som dömts för rån eller för sådant brott överlämnats för vård enligt barnavårdslagen. Genom denna urvalsmetod omfattar undersökningen totalt 60 ungdomar mellan 8 och 25 år, som tillsammans förövat 35 rån. Vid 22 av rånen användes inte något vapen eller särskilt tillhugge. Skjutvapen förekom vid 3 rån. Minst 60 procent av gärningsmännen var påverkade av alkohol eller annat rusgivande medel vid brottet. Cirka 28 procent av rånen hade föregåtts av viss vänskaplig samvaro mellan gärningsmannen och offret.

Undersökningen hade främst till syfte att belysa den sociala bakgrunden hos gärningsmännen. Undersökningsresultatet ger vid handen att de flesta ungdomarna kom från en undermålig miljö. Såväl deras uppväxtmiljö som övriga levnadsomständigheter skilde sig markant från förhållanden som kan betecknas som tillfredsställande. Av klientelet hade 40 procent varit placerade i fosterhem och/eller anstalt. Föräldrarna tillhörde i stor utsträckning socialgrupp III. Spritmissbruk hos framför allt fadern var vanligt förekommande. Kriminaliteten hos syskon var markant. Begåvnings- och utbildningsnivån hos gärningsmännen var förhållandevis låg. Av dem som var i arbetsför ålder saknade 40 procent arbete vid brottstillfället. Över hälften visade tecken på psykisk avvikelse eller störning. Missbruk av alkohol eller annat rusgivande medel fanns antecknat för 47 av 60 gärningsmän. Av gärningsmännen hade 51 tidigare gjort sig skyldiga till brottsbalksbrott.

Brottskommissionen återger i sitt betänkande Åtgärder för att bekämpa brottsligheten och förbättra den allmänna ordningen (Ds Ju 1973: 5 s. 48 f) resultaten av en inom rikspolisstyrelsen företagen undersökning angående anmälda rån under år 1972. Enligt denna undersökning uppgick antalet anmälningar i hela landet detta år till 1 862. Vid cirka tio procent av dessa rån hade skjutvapen förekommit. Ungefär 60 procent av rånen hade förövats på gator, torg och andra allmänna platser. Totalt tillgreps cirka 3 milj. kr., varav 2,7 milj. vid väpnade rån mot bank- och postkontor samt värdetransporter. Det totala antalet rån mot bank- och postkontor var 100, varav alla utom två hade begåtts under vapenhot.

Ur den allmänna kriminalstatistiken över meddelade domar för rån och grovt rån under åren 1965—1971 kan följande material hämtas.

	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
antal dömda	133	195	214	117	225	258	285
↓							
varav 15—20 år vid brottet	69	77	99	55	85	117	106
villk. dom/skyddstills.	24	25	23	18	25	54	40
↓							
varav 15—20 år	17	20	16	8	13	34	26

4.1.4 Nordisk rätt

Enligt *danska straffeloven* är straffet för rån (røveri) fängelse från sex månader till tio år. För rån straffas den som för att skaffa sig eller annan oberättigad vinning medelst våld eller hot om omedelbart användande därav frántager eller avtvingar någon främmande lös sak, för stulen sak i säkerhet eller tvingar någon till handling eller underlåtenhet som medför skada för den överfallne eller någon för vilken denne handlar. Har rånet varit av särskilt farlig art är maximistraftet fängelse i 16 år (§ 288).

Enligt *finska strafflagen* är straffet för rån tukthus i högst tio år. Straffarten tukthus innebär ett minimistraff på sex månader. Den som med våld å person eller med hot, som innebär trängande fara för liv eller hälsa, tar ifrån annan gods eller pengar i avsikt att utan laga rätt tillägna sig eller annan egendomen straffas för rån (31 kap. 1 §). Enligt 3 § samma kap. skall även den som ertappas med snatteri, stöld eller försök därtill och som för att kunna fullborda brottet eller behålla den egendom han tillägnat sig brukat våld mot annan eller mot annan använt hot som innebär trängande fara för liv eller hälsa dömas för rån eller försök därtill. Lagen innehåller också ett särskilt stadgande om grovt rån. Straffet är här tukthus på viss tid, minst två år. Den, som genom hot som innebär trängande fara för liv eller hälsa eller genom våld å person för att bereda sig eller annan nytta avtvingar någon gods eller penningar, eftergift av gäld, förskrivning, borgensförbindelse eller annan fördel i egendom, vartill han ej har laga rätt, straffas för rånartad utpressning enligt samma strafflatituder som gäller för rån eller grovt rån (4 § 3 st.). Av intresse i detta sammanhang är även en bestämmelse som infördes i 3 kap. 5 § år 1972. Denna nya regel medger att domstolen när särskilda skäl föreligger får underskrida straffminimum eller avvika från stadgad straffart om hinder inte möter med hänsyn till allmänt intresse. I propositionen som föregick lagändringen anmärktes särskilt att stadgandet kunde komma att tillämpas vid rån om straffskalan i det enskilda fallet på grund av våldets eller hotets art eller till följd av omständigheterna vid gärningen var att anse som för sträng.

Enligt *norska straffeloven* straffas den för rån som i avsikt att skaffa sig eller annan oberättigad vinning bemäktigar sig ett föremål som helt eller delvis tillhör annan genom att utöva våld mot person eller sätta honom ur stånd att försvara sig eller med hjälp av hot som framkallar all-

varlig fruktan för våld mot person. För rån straffas också den som i avsikt och med medel som nämnts tvingar någon att företa en handling som vållar skada eller risk för skada för honom eller den på vars vägnar han handlar (§ 267). Strafflatituden är fängelse från sex månader till tio år. Visar handlingen särskilt kriminell läggning är minimistraflet fängelse i två år. Detsamma gäller vid återfall i rån, såvida inte särskilda skäl talar däremot. Straffet kan i vissa fall bestämmas till fängelse på livstid (§ 268).

4.2 Reformförslag

4.2.1 Strafflatituden

I en artikel i SvJT 1968 s. 329 ff har professor Hans Thornstedt bl. a. förordat en ändring av strafflatituden för rån. Han pekar i artikeln på att gällande höga straffminimum för rån medför vissa nackdelar i de fall då det är fråga om förhållandevis lindriga former av detta brott. Han konstaterar således att en stöld, även om den bedöms som grov, kan medföra skyddstillsyn utan särskilda restriktioner medan denna påföljd med hänsyn till bestämmelsen i 28 kap. 1 § tredje stycket BrB, kan komma i fråga vid rån endast om synnerliga skäl föreligger därtill. Det framhålls vidare att ett rån stundom kan framstå som ett relativt lindrigt brott, nämligen om våldsanvändningen är ringa och det belopp brottet avser är litet. Som exempel på sådana fall hänvisar han till två av de i det föregående redovisade rättsfallen, nämligen NJA 1965 s. 152 och NJA 1965 s. 454 (se 4.1.2). Thornstedt förordar mot bakgrund härav en sänkning av minimistraflet för rån för att ge domstolarna större frihet att ådöma den från individualpreventiv synpunkt lämpligaste påföljden.

Brottskommissionen har också övervägt frågan om behovet av en ändring av strafflatituden för rån i samband med dess ställningstaganden till den i direktiven aktualiserade frågan om eventuella skärpningar av gällande straffbestämmelser för våldsbrott. Kommissionen konstaterar därvid bl. a. att den inte funnit anledning föreslå någon höjning av maximistraflet för normalfallet av rån eftersom de allvarligaste gärningarna alltid torde kunna hänföras till bestämmelsen om grovt rån. Enligt kommissionens mening borde inte heller minimistraflet för normalfallet skärpas, eftersom denna straffbestämmelse omfattar också mindre allvarliga fall. Som exempel på ett sådant fall nämndes att någon efter tillgripandet av ett paket cigaretter tilldelar ägaren ett knytnävsslag när denne försöker återta cigaretterna. Med tanke exempelvis på sådana fall skulle det enligt kommissionens mening snarast kunna vara motiverat att överväga om inte minimistraflet för rån borde sänkas. Denna fråga borde emellertid enligt kommissionen lämpligen prövas i sammanhang med en mera allmän översyn av straffskalorna i BrB.

Frågan om en översyn av BrB:s bestämmelser om rån har senast ak-

tualiserats i en *motion* till 1974 års riksdag (mot. 1974: 967). I denna anføres bl. a. att råntvång inte behöver vara så allvarligt som straffsatsen för rån synes utvisa. För att våld i den mening som är aktuellt i förevarande sammanhang skall anses föreligga krävs inte mera än att offret tillfogas smärta eller att hans kroppsliga rörelsefrihet betvingas genom fasthållande. Hotet behöver enligt rättspraxis inte innebära hot med ett laddat skjutvapen eller med allvarligt menad misshandel utan kan avse ett hot som för den hotade framstår som allvarligt fastän det i verkligheten är ofarligt, t. ex. hot med leksakspistol. Enligt motionen kan således relativt ofarliga handlingar bedömas som rån, varvid som exempel nämns de här tidigare refererade rättsfallen NJA 1965 s. 152 och 454.

Motionären konstaterar vidare att minimistraflet för rån är anmärkningsvärt högt i jämförelse med straffet för andra brott som innebär tvång medelst våld eller hot samt att BrB inte innehåller bestämmelser om någon ringa form av rån. Som exempel av intresse i detta sammanhang anges straffskalorna för våldförande, utpressning, olaga tvång, misshandel, snatteri, stöld och grov stöld. Enligt motionen behöver skillnaden mellan stöld och rån i praktiken inte vara särskilt stor i fråga om det lidande som tillfogas målsäganden genom gärningen. Väskryckning från en gammal dam bedöms normalt ej svårare än som grov stöld trots att en sådan gärning kan framstå som minst lika skrämmande som att bli hotad med en leksakspistol eller att bli fasthållen medan ens fickor länsas. Skillnaden i straffminimum mellan grov stöld och rån sägs därför inte vara motiverad, särskilt som hänsyn inte heller tagits till det förhållandet att straffsatsen för brottet inte bara gäller gärningsmannen utan också andra medverkande, t. o. m. en medhjälpare som inte har någon del i utövandet av råntvånget. Motionären förordar därför att stadgandet om straffminimum ses över och föreslår att minimum sänks till fängelse sex månader i likhet med vad som gäller för grov stöld.

Motionen har efter beslut av justitieutskottet sänts på remiss till riksåklagaren (RÅ), rikspolisstyrelsen, Svea hovrätt, BRÅ, Sveriges advokatsamfund, Sveriges domareförbund och Föreningen Sveriges åklagare.

Samtliga remissinstanser ansluter sig till den i motionen framförda uppfattningen att minimistraflet för rån i vissa fall ter sig för högt. Rikspolisstyrelsen säger sig dela motionärens uppfattning att de lindrigaste typerna av rån med hänsyn till sin förhållandevis ringa svårhetsgrad påminner om vissa stöldbrott och anser det otillfredsställande att de rättstillämpande organen i dylika fall kan komma att känna sig tvingade att av individualpreventiva skäl använda en annan brottsrubricering än rån. Föreningen Sveriges åklagare menar att praxis med hänsyn till gällande straffminimum kommit att ställa mycket stränga krav på bevisningen i fråga om sambandet mellan det utövade våldet och tillgreppet.

Remissinstanserna har förordat olika lösningar för att skapa möjlighet till en mildare bedömning av vissa typer av rån. Enligt RÅ kan det fin-

nas anledning att överväga en sänkning av straffminimum, möjligen till fängelse sex månader. Föreningen Sveriges åklagare tillstyrker en sådan sänkning under förutsättning att det klargörs att åtgärden inte är ett uttryck för en mildare syn på brottet rån som sådant.

Enligt Advokatsamfundet bör man inte kunna bortse från det förhållandet att gärningar, vilka omfattas av rånrekvisiten, traditionellt och av allmänheten torde betraktas vara av så allvarlig natur att de i princip bör leda till strängare påföljd än grov stöld. Det kan därför enligt samfundets mening inte vara riktigt att samma straffskala generellt skall gälla för de båda brottskategorierna. Samfundet anser emellertid att det bör skapas möjlighet för en mildare bedömning än den straffminimum tillåter då omständigheterna i det särskilda fallet så fordrar, exempelvis då våldet varit förhållandevis obetydligt, då hotet objektivt sett inte inneburit trängande fara eller då tillgreppet inte avsett något större värde. Enligt samfundet kan man tänka sig att nå en sådan lösning genom att införa en särskild straffbestämmelse för lindrigare former av rån, måhända med en särskild brottsbenämning. En alternativ lösning kan enligt samfundets mening vara att införa en bestämmelse med innehåll att påföljden vid mildrande eller särskilda omständigheter kan nedsättas till sex månaders fängelse. Även Sveriges domareförbund finner att en särskild straffskala för lindriga fall av rån bör övervägas eftersom en sänkning av straffminimum medför risker för att straffmätningen även vid normalfallet av rån kan mildras, vilket inger betänkligheter från allmänpreventiv synpunkt.

I sitt betänkande i anledning av motionen anför justitiekommittén (JuU 1974: 26) bl. a. att antalet rånbrott under de senaste åren stigit betydligt och att det enligt utskottets mening är angeläget att samhället med kraft ingriper mot denna regelmässigt mycket allvarliga form av våldsbrottslighet. Samtidigt bör emellertid framhållas att rånbegreppet även innefattar relativt ofarliga handlingar, t. ex. fall där våldet är ringa och det tillgripna avser obetydliga värden. I sådana fall kan inte sällan minimistraffet framstå som alltför strängt. Att straffskalans nedre gräns ligger vid ett år har även den konsekvensen att det krävs synnerliga skäl för att påföljden skyddstillsyn skall få användas. Domstolen kan alltså tvingas tillgripa en frihetsberövande påföljd även om en sådan inte är påkallad av individualpreventiva skäl.

Utskottet anför vidare att den under remissbehandlingen framförda tanken på en särskild straffbestämmelse och en särskild brottsbenämning för lindrigare former av rån framstår som ett alternativ till motionärens förslag om en sänkning av straffminimum med eller utan samtidig justering av gärningsbeskrivningen. Av intresse är enligt utskottet en jämförelse med våldtäktsbrottet och dess lindriga form, våldförande. Mot denna bakgrund är utskottet inte berett att binda sig för en lösning i enlighet med motionärens förslag men anser det motiverat att hithö-

rande frågor blir föremål för närmare överväganden. Utskottet förutsätter att de i motionen upptagna spörsmålen kommer att behandlas i det arbete med en begränsad översyn av bestämmelserna om grov stöld och rån, som enligt vad utskottet erfarit f. n. pågår inom justitiedepartementet. Med hänsyn härtill finner utskottet någon särskild framställning från riksdagens sida inte påkallad utan hemställer att riksdagen avslår motionen.

Riksdagen har sedermera bifallit utskottets hemställan.

4.2.2 Rånhotet

Av redogörelsen för rättspraxis framgår att frågan om rånhotets beskaffenhet debatterats i olika sammanhang med utgångspunkt bl. a. från rättsfallet NJA 1956 C 187. Den nyss redovisade motionen 1974: 967 med hemställan om översyn av brottsbalkens bestämmelser om rån behandlar också denna fråga.

I motionen anförs att uttrycket *hot som innebär trängande fara* i praxis anses föreligga även i fall där faran i själva verket inte varit trängande men väl framstått som trängande, t. ex. då hot skett med oladdad pistol. Enligt motionen är det otillfredsställande att domstolarna utsträcker ett straffbuds tillämpningsområde utöver dess ordalydelse. Motionären finner skäl tala för att sådana fall även i fortsättningen behandlas som rån men förordar att brottsbeskrivningen ändras i överensstämmelse med praxis. Det föreslås att rånhotet utformas efter mönster av stadgandet om olaga hot i 4 kap. 5 § BrB, där det alltså är fråga om hot "som är ägnat att hos den hotade framkalla allvarlig fruktan för egen eller annans säkerhet till person eller egendom".

Vid remissbehandlingen av motionen finner RÅ att den ståndpunkt som intagits i praxis är riktig och ändamålsenlig och framhåller att rån, där hotet skett med skarpladdat skjutvapen, i allmänhet bedöms som grovt rån. Även om praxis sålunda måste anses fastlagd så att något akut behov av lagstiftning inte föreligger anser RÅ dock att den omständigheten att rånbrottets omfattning är omtvistad i doktrinen talar för att lagtexten kan behöva förtydligas. Domareförbundet uttalar att det i likhet med motionären anser det vara otillfredsställande att rådande praxis beträffande hot med oladdad pistol och liknande fall mindre väl stämmer överens med lagens ordalydelse. Det är här fråga om upprätthållandet av straffrättens legalitetsprincip, som är av grundläggande betydelse för rättssäkerheten. Förbundet vill därför inte motsätta sig en översyn i förslaget hänseende. Rikspolisstyrelsen, som anser att det i och för sig kan ifrågasättas om behov av en lagändring föreligger med hänsyn till den nuvarande stadgan i rättspraxis, har inte heller något att crinra mot en sådan översyn.

BRÅ instämmer i uppfattningen att det kan råda viss tvekan om praxis stämmer överens med lagrummets ordalydelse. BRÅ menar dock att

det från kriminalpolitisk synpunkt är tveksamt om den förordade omformuleringen i enlighet med praxis är lämplig och uttalar att det från denna synpunkt torde finnas skäl att i princip förbehålla rånbenämningen sådana handlingar där ett verkligt hot föreligger. Samtidigt anmärker BRÅ att dess kriminalpolitiska arbetsgrupp behandlat frågan om de negativa konsekvenserna av brottsbenämningar som ger en missvisande bild av lagstadgandets innehåll (se BRÅ 1974: 3 s. 11). Advokatsamfundet finner inte att det är nödvändigt att mjuka upp rekvisiten för rån under förutsättning att möjlighet skapas till en mildare straffmätning för lindrigare former av rån och menar att rättstillämpningen måhända därigenom i stället skulle kunna anpassas bättre till lagrummets nuvarande ordalydelse.

Föreningen Sveriges åklagare anser inte att den tolkning som i praxis givits rånhotet strider mot ordalagen i lagtexten och uttalar att förslaget att bestämma hotet på sätt som skett i 4 kap. 5 § BrB skulle få till följd att även mycket okvalificerade hot skulle räknas som rånhot. Föreningen avstyrker därför bifall till motionen i denna del.

I sitt tidigare nämnda betänkande i anledning av motionen anför justitiekottet att i rättspraxis numera på ett entydigt sätt har fastslagits att s. k. rån tvång föreligger även om faran objektivt sett inte är trängande men hotet för den hotade tett sig som ett hot som innebär trängande fara. Något akut behov av lagstiftning till ledning för rättstillämpningen kan därför inte anses föreligga. Å andra sidan kan det från mer allmänna utgångspunkter anses mindre tillfredsställande att lagrummets innebörd inte tydligt kommer till uttryck i lagtexten. Från kriminalpolitisk synpunkt kan det också, som bl. a. BRÅ framhållit i sitt remissyttrande, finnas skäl att i princip förbehålla rånbenämningen för handlingar där ett verkligt hot föreligger.

Utskottet finner emellertid att frågan om en justering av gärningsbeskrivningen inte bör betraktas isolerat från spørsmålet om en ändrad straffskala för lindrigare former av rån. Utskottet är mot den bakgrunden inte berett att binda sig för motionärens lösning men anser det motiverat att hithörande frågor blir föremål för närmare överväganden i samband med det tidigare nämnda och i förevarande promemoria aktuella arbetet.

Riksdagen har även i denna del på skäl som tidigare anförts avslagit motionen.

4.3 Överväganden och förslag

De synpunkter som i skilda sammanhang framförts beträffande gällande straffskala för rån innefattar en samstämmig kritik av det förhållandet att latituden inte ger möjlighet till ett tillräckligt nyanserat val av påföljd vid lindrigare former av rån.

Ett av de skäl som åberopats för behovet av en mildare straffmät-

ning än som nu är möjlig är att det utövade *våldet* inte sällan kan vara av lindrig beskaffenhet.

Under senare år har rån mot banker och övriga penninginrättningar men också andra förmögenhetsbrott där våld eller hot om våld ingår ökat. Till en del har tendensen också gått mot allt grövre våld. Gärningsmännen har sålunda varit beväpnade i större utsträckning än tidigare. Inom ramen för samhällets brottsförebyggande och brottsbekämpande verksamhet har därför åtskilligt gjorts som inneburit förstärkta insatser inte minst mot våldsbrottsligheten. I detta sammanhang kan bl. a. erinras om de straffskärpningar som genomförts på vapenlagstiftningens område. Av betydelse är också de redan genomförda eller beslutade förstärkningarna av polisens resurser som bl. a. är avsedda att sättas in i det brottsförebyggande arbetet och kampen mot våldsbrotten. Det finns vidare skäl erinra om de åtgärder som vidtas av banker och postverket för att hindra eller försvåra rån. Därtill kommer den verksamhet i syfte att nedbringa kriminaliteten som pågår eller kan väntas bli initierad bl. a. av BRÅ.

Intresset att skydda den enskilde mot angrepp av våldskaraktär framstår som ytterst motiverat. Att brott, där ett våld som riktar sig mot liv eller hälsa främst har sin grund i det förhållandet att gärningsmannen önskar uppnå viss ekonomisk vinning, i lagstiftningen anses särskilt straffvärda stämmer väl överens med rådande allmänna uppfattning. Den stränga straffsatsen för rån fyller sålunda här i första hand en rent allmänpreventiv funktion.

Mot bakgrund av dessa överväganden torde det inte kunna göras gällande att nuvarande straffsats i och för sig är olämpligt avpassade i förhållande till flertalet av rånbroten. Emellertid kan ifrågasättas om ett kombinerat tillgrepps- och våldsbrott som till sin natur skiljer sig väsentligt från normalfallet av rån, exempelvis därigenom att inslaget av våld är obetydligt, av allmänheten uppfattas som lika allvarligt som t. ex. ett bankrån och därför bör straffas enligt samma bestämmelser som gäller för sådant brott. I detta sammanhang kan erinras om att BRÅ:s kriminalpolitiska arbetsgrupp särskilt erinrat om vikten av att tillämpade brottsbenämningar inte är missvisande.

Med våld avses i förevarande sammanhang som tidigare nämnts misshandel eller betvingande av en persons rörelsefrihet. Misshandel anses föreligga så snart någon uppsåtligen tillfogar annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd. Begreppet misshandel förutsätter alltså i dess obetydligaste form endast smärta, som därtill kan vara av relativt hastigt övergående natur. Att knuffa en person torde inte vara att bedöma som misshandel utan som ofredande medan en örfil i normalfallet omfattas av begreppet misshandel. Våldet kan också bestå i ett betvingande, dvs. en fasthållning av offret under det att tillgreppet sker.

Av vad nu sagts framgår att en handling, som består i att en person genom en örfil eller fasthållning tillskansar sig viss egendom enligt gällande ordning alltid torde böra bedömas som rån. Detsamma gäller fall där någon efter tillgrepp av egendom blir upphunnen och utdelar ett knytnävsslag mot ägaren för att hindra denne att återta det tillgripna. Något generellt utrymme för lägre straff än ett års fängelse ges inte i gällande straffskala. Även om våldstendenser bör stävas bl. a. genom strafflagstiftningen framstår behovet av en större frihet vid straffmätningen som påtagligt för att åstadkomma en differentiering mellan normalfallen rån och andra såsom rån betecknade brott, där våldsinslaget är relativt obetydligt.

Bland de skäl som åberopats för behovet av en möjlighet till en mildare straffmätning vid rån har vidare anförts att *hotet* stundom framstår som mindre allvarligt menat även om det för den hotade tett sig som ytterligt farligt.

Med hot som innebär trängande fara menas i detta sammanhang ett hot om omedelbart förestående våld som är riktat mot ett betydelsefullt intresse såsom liv eller hälsa. Hotet skall alltså avse våld av allvarlig beskaffenhet, exempelvis hot om svår misshandel. Det är här således fråga om ett betydligt grövre våld än vad som enligt nyss lämnade redogörelse krävs i de fall då det är fråga om ett våld som verkligen har utövats. En gärningsman som har för avsikt att genomföra sina hotelser för att uppnå sitt syfte framstår under sådana förhållanden som väl så hänsynslös som många av de gärningsmän vilka utövat visst våld i samband med tillgrepp. Orsaken till att våldet uteblivit är sålunda i regel endast beroende på yttre omständigheter, främst då offrets handlingssätt.

Faran för att hotet skall förverkligas behöver emellertid inte vara konkret. Enligt praxis och doktrin avser lagbudet inte endast att skydda offrets kroppsliga integritet utan också hans handlingsfrihet. Även om utredningen skulle ge vid handen att en gärningsman aldrig haft för avsikt att förverkliga hotet eller ens haft möjlighet därtill bedöms gärningen som rån under förutsättning att den hotade objektivt sett haft grundad anledning att tro att faran var överhängande. Goda skäl talar också för att rån med exempelvis ett oladdat skjutvapen alltid bör bedömas vara av sådan allvarlig beskaffenhet att det objektivt sett framstår som motiverat att tillämpa en straffskala med minimum fängelse ett år. Detta utesluter emellertid inte att det i övrigt kan tänkas förekomma fall då det kan vara befogat att göra en mera nyanserad bedömning av gärningen av hänsyn just till den omständigheten att hotet saknat all reell innebörd eller skett med ett relativt ofarligt hjälpmedel. Även dessa förhållanden synes sålunda tala för att möjligheter bör skapas för ett mera differentierat påföljdsval än den nuvarande latituden för rån medger.

Som ytterligare skäl för en mildare bedömning av vissa rånbrott har åberopats att gärningarna kan avse obetydliga värden.

Rånbrottet omfattar som tidigare nämnts den som medelst råntvång stjäla eller tilltvingar sig egendom med förmögenhetsvärde. Begreppet stjäla avser även tillgrepp som isolerat skulle bedömas som snatteri eller bodräkt. Förmögenhetsvärdet kan alltså vara mycket lågt. Av undersökningen beträffande anmälda rånbrott i Stockholm 1964 (se 4.1.3) framgår att ungefär 38 procent av rånbroten avsåg tillgreppsvärden under 100 kr. Även om tillgreppsvärdet i och för sig inte bör tillmätas någon avgörande betydelse när det gäller att bedöma ett brott som i första hand fått sin särskilda karaktär genom dess anknytning till våldsutövning, förefaller minimistraflet för rån som mindre väl avpassat för brott som avsett endast jämförelsevis ringa värden, åtminstone om brottet samtidigt förövats med lindrigt våld eller genom hot, som inte varit allvarligt menat.

Även andra omständigheter torde kunna anföras som motiv för behovet av en större flexibilitet vid straffmätningen än gällande straffskala medger. Den nyss återopade undersökningen beträffande 1964 års rånbrott visar sålunda att i 45 procent av dessa gärningsmannen, offret eller båda varit berusade. Av dessa rån hade 70 procent föregåtts av viss vänskaplig samvaro mellan kontrahenterna. En tredjedel av rånoffren var själva kriminellt belastade. Dessa uppgifter styrker inte bara uppfattningen att det här i betydande utsträckning är fråga om en väsentligt annorlunda kriminalitet än den som utmärker s. k. normalfall av rån och för vilken den stränga straffskalan är menad. De sålunda redovisade undersökningsresultaten visar också att man här ofta har att göra med gärningsmän som inte från allmän synpunkt kan betecknas som farliga utan snarare utmärks av det förhållandet att de är mer eller mindre gravt handikappade från social synpunkt. 1969 års undersökning om gärningsmännens sociala bakgrund och levnadsförhållanden ger klart belägg för klienteletts brister i socialt avseende. Av hänsyn till dessa förhållanden framstår det likaledes som berättigat att söka åstadkomma en ordning som innebär att inte alla gärningar som i dag faller under 8 kap. 5 § BrB skall föranleda ett minimistraf på fängelse ett år.

Sammanfattningsvis kan konstateras att kritiken mot den nuvarande strafflatituden för rån är berättigad. Skäl föreligger därför att genom en lagändring öka utrymmet för ett mera nyanserat påföljdsval såvitt gäller rånbrott av jämförelsevis lindrigt slag.

I den tidigare nämnda motionen till 1974 års riksdag liksom i de i anledning därav angivna remissyttrandena har olika förslag redovisats angående sättet för genomförandet av en sådan reform.

Motionären föreslår sålunda att straffminimum för rån skall sänkas till fängelse sex månader. Samma straffminimum gäller i övriga nordiska länder. Emellertid kan, vilket bl. a. Grönvalls tidigare redovisade undersökning för grov stöld och ett remissyttrande bekräftar, en sänkning av ett straffminimum få till följd att rättspraxis överlag ändras i

mildare riktning. En sådan utveckling bör med hänsyn bl. a. till vad tidigare sagts angående tendensen i fråga om rån mot bl. a. banker och andra penninginrättningar liksom beträffande inställningen till våldsbrott i allmänhet inte accepteras. Därtill kommer vidare att ett straffminimum på fängelse sex månader mot bakgrund av vad som tidigare anförts beträffande skilda gärningars relativa straffvärde i vissa fall kan tänkas innebära en onödigt hård begränsning vid påföljdsvalet. Som teoretiskt exempel kan tänkas ett fall, då en berusad person medelst rånhot avtvingar annan en bussbiljett. Vidare talar som tidigare nämnts starka skäl för att brottsbenämningen rån bör förbehållas sådana gärningar, för vilka den gällande stränga straffskalan är avsedd och som i det allmänna rättsmedvetandet uppfattas som mycket allvarliga brott.

Några remissinstanser aktualiserar frågan om en särskild straffbestämmelse för lindrigare typer av rån. Som skäl härför kan bl. a. anföras att rånbrottet till skillnad från andra grova förmögenhetsbrott inte är uppdelat i tre grader efter brottets svårhet. Någon ringa form av rån förekommer inte i gällande lagstiftning. Mot en sådan lösning talar dock att brottsbenämningen rån genom tiderna erhållit en särskild innebörd, som ger uttryck för att det här är fråga om brott av allvarlig karaktär. En ordning som innebär att vissa lindrigare former av rån hänförs till en annan särskild bestämmelse skulle därför kräva en ny brottsbeteckning. Beteckningen skulle omfatta ringa stöldfall, motvärnsfall och utpressningsfall. Det synes under sådana förhållanden inte kunna undvikas att man kan nödgas tillgripa en benämning som antingen blir mindre adekvat i vissa fall, t. ex. tvångstillgrepp, eller annars framstår som mer eller mindre konstlad eller svårförståelig.

Av vad tidigare sagts framgår att de händelseförlopp som faller under bestämmelserna om rån i allmänhet utgör brott mot flera skilda lagrum som man emellertid av hänsyn främst till önskvärdheten av en samlad bedömning avstått från att tillämpa i konkurrens. Med utgångspunkt från de i det föregående anförda exemplen synes det emellertid med fog kunna göras gällande att det i vissa fall likväl skulle vara mera adekvat att bedöma gärningsmannens förfaringssätt exempelvis som snatteri och misshandel eller stöld och olaga hot i stället för att alltid låta våldet, hotet eller tillgreppet, hur pass underordnat det än kan vara i sammanhanget, utgöra ett kvalifikationsmoment för rån. Straffskalorna för de enskilda brott som det här kan vara fråga om synes var för sig och såvitt gäller påföljden fängelse i varje fall med stöd av bestämmelserna om gemensamt straff för flera brott i 26 kap. 2 § BrB ge fullt tillräckligt utrymme för en straffmätning som är lämpligt avpassad till den aktuella brottsligheten. Det synes dessutom inte heller böra vara uteslutet att exempelvis ett tillgrepp som normalt skulle ha betecknats som snatteri kan komma att anses som så kvalificerat att det bör bedömas som stöld. En ordning som innebär att man på nu angivet sätt efter omständigheterna

kan lägga rätt tyngdpunkt på de skilda brottsliga moment som ingår i händelseförloppet synes inte bara leda till ett rubriceringsmässigt bättre resultat än som blir fallet enligt gällande rätt utan bör även kunna verkamt bidra till en straffmätning som stämmer bättre överens med praxis i övrigt. Vad särskilt gäller utpressningsfallet av rån består skillnaden mellan detta brott och brottet utpressning (9 kap. 4 § BrB) främst i graden eller arten av tvång. Är tvånget av lindrigare slag eller av annan art än råntvång eller riktar det sig mot en tredje person bedöms gärningen redan nu som utpressning. Med hänsyn till vad ovan anförts om beskaffenheten av våldet eller hotet i de fall, där en lindrigare påföljd för brottet kan vara motiverad, torde det framstå som mest naturligt att åstadkomma en ordning som innebär att sådana fall också kan bedömas enligt denna paragraf.

Mot bakgrund av dessa överväganden förordas att det i 8 kap. 5 § BrB införs ett nytt andra stycke med följande lydelse. Är förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller övriga omständigheter av mindre allvarlig art dömes dock ej för rån utan för annat brott som gärningen innefattar.

Gällande beskrivning av *rånhotet* i rånparagrafen har med endast smärre redaktionella jämkningar varit densamma sedan SL:s tillkomst. Förarbetena innehåller inte någon diskussion angående frågan om konkret fara för hotets förverkligande skall föreligga. Straffrättskommittén framhöll i denna del i sitt betänkande SOU 1940: 20 endast att rånhotet överensstämde och borde överensstämma med det civilrättsliga tvånget i 28 § avtalslagen. Hotet är vidare uttryckt på samma sätt i paragrafen om våldtäkt (6 kap. 1 § BrB). Varken våldtäktsparagrafen eller 28 § avtalslagen synes i nu aktuellt hänseende ha varit föremål för tolkning i något refererat rättsfall.

Av vad som tidigare anförts framgår att praxis såvitt gäller rån numera intagit den bestämda ståndpunkten att rån anses föreligga även när hotet inte innebär konkret fara men väl uppfattas som sådant. Flera beaktansvärda skäl talar också för en sådan ordning. Det är sålunda både för offrets upplevelse av gärningen som dess resultat i regel helt ovidkommande huruvida det är fråga om en leksakspistol eller ett verkligt, fungerande skjutvapen. Av hänsyn till allmänpreventionen och samhällets intresse av att effektivt motverka alla tendenser till ökningar av bank- och postrån eller annan liknande kriminalitet synes det inte heller kunna komma i fråga att rån med hjälp t. ex. av attrapper av skilda slag skall sättas i någon särställning. Erforderlig hänsyn till omständigheterna i det enskilda fallet kan tas vid straffmätningen inom ramen för tillämpliga latituder. Det har emellertid hävdats att ifrågasättande praxis knappast synes ha stöd i gällande lagtext. Av legalitetshänsyn bör tolkningen av ett straffbud givetvis inte få gå över dess ordalydelse. Mot denna bakgrund framstår skälen för en omformulering av lagtexten som starka.

Det föreslås därför att bestämmelsen i 8 kap. 5 § BrB på denna punkt anpassas till gällande praxis genom att ordet "innebär" ersätts med orden "för den hotade framstår som" (trängande fara). En del av de invändningar som under remissbehandlingen av den tidigare nämnda riksdagsmotionen riktats mot en sådan ändring synes förlora sin aktualitet om det tidigare förordade nya andra stycket samtidigt tas in i paragrafen.

Det har nyss sagts att det f. n. på denna punkt finns en överensstämmelse mellan ordalagen i 8 kap. 5 § BrB och 28 § avtalslagen samt 6 kap. 1 § BrB (våldtäkt). Något absolut samband mellan sistnämnda stadganden och bestämmelserna om rån föreligger emellertid inte. Med hänsyn därtill och då den vedertagna tolkningen i fråga om rån, särskilt om den skulle ges tillämpning även på avtalslagen, kan tänkas leda till ännu oförutsedda konsekvenser saknas skäl att beträffande dessa lagrum föreslå en ändrad ordalydelse i aktuellt hänseende.

5 Återfall

5.1 Lagstiftning och förarbeten

Före lagändringen år 1942 innehöll 4 kap. 14 § SL en bestämmelse som angav att återfall i stöld, snatteri, inbrott, rån och rånförsök under vissa närmare angivna formella förutsättningar skulle medföra skärpt straff. Förutom att återfallet invercade på brottsrubriceringen — snatteri kunde betecknas som stöld exempelvis — drabbades de som återföll i denna typ av brottslighet i regel av ett alltmer stegrat straff vid varje ny lagföring. Tanken bakom denna bestämmelse var att återfallsstraffen i varje fall skulle medverka till att oskadliggöra de oförbätterliga återfallsförbrytarna.

Straffrättskommittén påpekade i sitt betänkande med förslag till lagstiftning om förmögenhetsbrott (SOU 1940: 20) att tjuvar, som i intellektuellt och ekonomiskt hänseende ofta var sämre rustade i kampen för tillvaron än exempelvis bedragare och förskingrare, i gällande lagstiftning hade satts i en särskilt strängt behandlad särklass. Detta hade fått till följd att en för stöld straffad person som stal på nytt dömdes till straff, som inte sällan vida översteg de straff som utdömdes för brottslingar som kunde betecknas som storsvindlare eller storförskingrare. Uppgiften att oskadliggöra återfallsförbrytare tillgodosågs emellertid numera inom ramen för de särskilda skyddsåtgärderna internering och förvaring. I den mån återfallsstraffet inte längre hade som ändamål att hindra de oförbätterliga från att begå brott genom att hålla dem inspärade kunde reglerna om återfall därför göras både mindre stränga och mindre invecklade. Eftersom en återfallsskärpning kunde vara påkallad även vid andra förmögenhetsbrott än tjuvnadsbrott och då något för-

mildrande inte låg däri att den som straffats för förmögenhetsbrott av viss art därefter övergick till andra arter av brottslig verksamhet föreslog kommittén en sådan utvidgning av återfallsinstitutets tillämpningsområdet, att alla förmögenhetsbrott gjordes återfallsgrundande. Kommittén föreslog emellertid samtidigt att verkan av återfall skulle inskränkas så till vida att straffet, utan att brottsrubriceringen påverkades, skulle skärpas endast inom ramen för den ordinära latituden för grovt brottsfall. Fortfarande skulle dock återfallet obligatoriskt medföra straffskärpning. Kommittén ansåg sig sakna anledning att överväga frågan om återfallsbestämmelser vid andra brott än förmögenhetsbrott.

Genom 1942 års lagändring erhöll 4 kap. 14 § SL ändrad lydelse i överensstämmelse med kommitténs förslag. Vid en strafflagsrevision år 1948 utsträcktes bestämmelsen att gälla även förfalskningsbrotten.

Strafflagberedningen tillsattes år 1938 med uppgift att företa en översyn av det straffrättsliga sanktionssystemet. År 1953 avgav beredningen betänkande med förslag till ändringar i strafflagen m. fl. författningar (SOU 1953: 17) och tre år senare sitt slutbetänkande (SOU 1956: 55). I detta betänkande sammanförde beredningen samtliga brottspåföljder i ett lagförslag med benämningen lag om skydd mot brott (skyddslag).

Redan i sitt år 1953 avgivna betänkande föreslog beredningen genomgripande ändringar av bestämmelserna om återfall. Förslaget hade den innebörden, att om någon på nytt begick brott så skulle straffskalans maximum i vissa fall få överskridas. En bötesdom skulle emellertid aldrig få läggas till grund för någon förhöjning, vilket utgjorde en inskränkning i förhållande till gällande rätt. En nyhet i förslaget var vidare att regeln i 4 kap. 14 § SL om obligatorisk straffskärpning vid återfall upphävdes. I stället skulle straffet utmätas enligt en strängare skala endast om skäl därtill förelåg. Syftet med förslaget var att öppna möjlighet till kraftigare ingripanden mot sådana personer, som visade tendens till asocialitet. Återfallsregeln föreslogs tillämplig på alla slag av brott som var belagda med straff i SL. Det hade däremot inte ansetts påkallat att utsträcka dess tillämplighet till specialstraffrätten. I återfallsbestämmelserna inom specialstraffrätten föreslogs inte någon ändring.

Det övervägande antalet remissorgan tillstyrkte förslaget. Några invändningar förtjänar dock att återges. Hovrätten över Skåne och Blekinge samt Göteborgs rådhusrätt framhöll vissa olägenheter av en så omfattande återfallsbestämmelse som föreslagits och ifrågasatte om det inte var mest lämpligt om straffskalorna gjordes så vida att tillräcklig hänsyn till återfall kunde tas utan särskild återfallsbestämmelse. Såväl nämnda hovrätt som Sveriges advokatsamfund ansåg i vart fall att en preskriptionstid borde införas vad gällde återfallsgrundande brott.

Departementschefen uttalade i prop. 1962: 10 med förslag till brottsbalk att han godtog den principiella lösning beredningen föreslagit,

nämligen att det borde överlämnas åt domstolarna att med hänsyn till samtliga föreliggande omständigheter avgöra om straffskärpning skulle ske. Enligt departementschefen torde i allmänhet den omständigheten att återfall förelåg kunna beaktas tillräckligt inom den vanliga straffskalan. Även en dom som innebar överlämnande till särskild vård kunde föranleda att fängelse för ett senare brott bestämdes med tillämpning av återfallsregeln. Departementschefen framhöll dock att det knappast torde kunna bli anledning att skärpa ett straff vid återfall om det tidigare brottet begåtts under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet och därmed jämställt tillstånd. Något uttryckligt förbud häremot i lagtexten ansågs emellertid inte erforderligt.

5.2 Brottsbalken

I BrB återfinns återfallsregeln i 26 kap. 3 §. Den har följande lydelse.

Har någon dömts till påföljd för sådant i denna balk avsett brott som är belagt med fängelse och begår han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott som avses i balken och är belagt med fängelse i högst sex månader, må för återfallet dömas till fängelse i högst två år. Är för det nya brottet stadgat fängelse på längre tid än sex månader men högst två år, må för återfallet dömas till fängelse i högst fyra år.

Ej må brott, som någon begått innan han fyllt aderton år, läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs, ej heller dom å böter eller disciplinstraff.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.

En förutsättning för återfallsskärpning enligt lagrummet är sålunda dels att brott begåtts efter det att gärningsmannen blivit dömd för annat brott och dels att den tidigare domen vunnit laga kraft. Det återfallsgrundande brottet skall vidare vara ett brott som behandlas i BrB. Att domen meddelats enligt SL utesluter dock inte att brottet kan vara återfallsgrundande (se 6 § första stycket lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken). Fängelse måste ingå i straffskalan för detta brott. Vidare förutsätts att för det återfallsgrundande brottet dömts till annan påföljd än böter eller disciplinstraff för krigsmän. Sistnämnda förutsättning är alltså uppfylld om för det tidigare brottet meddelats t. ex. villkorlig dom eller skyddstillsyn. Ett brott som någon begått före 18 års ålder är dock aldrig återfallsgrundande. Utländsk dom får tillmätas återfallsgrundande verkan. Det förutsätts även här att gärningen är ett brott enligt BrB, som kan grunda återfall.

För att straffet för det nya brottet, återfallet, skall kunna skärpas måste återfallet vara ett BrB-brott. Fängelse måste ingå i straffskalan. Straffskalans maximum får inte överstiga fängelse i två år. När förutsättningarna är uppfyllda får det straffmaximum som är stadgat för åter-

fallsbrottet överskridas. Är straffmaximum fängelse i sex månader skall det i stället vara två år och är maximum högre än sex månader men högst två år skall det i stället vara fängelse i fyra år.

I detta sammanhang förtjänar sambandet mellan återfallsregeln och stadgandet i 26 kap. 2 § BrB angående gemensamt straff att belysas. När gemensamt straff för flera brott skall bestämmas skall det gemensamma straffets maximum beräknas med hänsyn till det förhöjda straffmaximum som kan komma i fråga enligt 3 §. När man i konkurrensfall önskar beräkna maximum för det gemensamma straffet måste man alltså först för vart och ett av de konkurrerande brotten särskilt för sig konstatera, huruvida regeln om återfallsskärpning är möjlig att tillämpa och därefter lägga de sålunda tillämpliga maxima till grund för beräkningen enligt 2 §.

Eftersom 26 kap. 3 § BrB endast anger att straffmaximum ibland kan vara högre än det i straffbudet utsatta behöver paragrafen inte återopats i annat fall än när denna möjlighet verkligen har utnyttjats.

Återfallsregeln har vidare betydelse för tillämpning av bestämmelserna i 35 kap. BrB om bortfallande av påföljd. Vid beräkning av preskriptionstidens längd enligt 1 § i detta kap., som i princip avgörs av maximum i straffskalan för det aktuella brottet, skall således i det fall då bestämmelserna i 26 kap. 3 § BrB är tillämpliga hänsyn i stället tas till det maximum som där är stadgat för återfall, oavsett om det i det enskilda fallet finns anledning att gå utöver den vanliga straffskalan.

5.3 Överväganden och förslag

Några officiella siffror eller undersökningar angående återfallsbestämmelsens tillämpning föreligger inte. Det finns inte heller något rättsfall refererat i fråga om tillämpning av 26 kap. 3 § BrB. Av Grönvalls tidigare nämnda rapport, såvitt gäller återfall i stöldbrott, framgår dock bl. a. att bestämmelserna i 4 kap. 14 § SL har citerats i majoriteten av domar från SL-tiden medan däremot 26 kap. 3 § BrB inte har återopats i någon enda dom från tiden därefter som ingått i undersökningsmaterialet.

Dessa uppgifter bestyrker den allmänna uppfattningen att domstolarna efter BrB:s ikraftträdande i regel inte ansett att det förelegat något behov av en straffmätning som går utöver de för de särskilda brotten angivna straffmaxima samt att eventuella undantag från denna regel därför måste anses ha haft karaktären av mycket extrema undantagsfall.

Vid val av påföljd skall domstolen enligt 1 kap. 7 § BrB med beaktande av vad som krävs för att upprätthålla allmän laglydnad fästa särskilt avseende vid att påföljden skall vara ägnad att främja den dömdes anpassning i samhället. Dessa båda krav, att allmänt söka avhålla från brott och samtidigt bidra till den dömdes anpassning i samhället, leder i

många situationer naturligt nog till komplicerade överväganden vid påföljdsvalet.

Vad först gäller den rent allmänpreventiva aspekten på straffmätningen så finns det emellertid som nyss sagts inte något som tyder på att bestämmelserna i 26 kap. 3 § över huvud taget blir tillämpade annat än möjligen i enstaka undantagsfall. Skälet härtill torde främst kunna sökas i det förhållandet att domstolarna vid straffmätningen för enstaka brottslighet normalt håller sig till den nedre delen av straffskalan vilket i sin tur fått till följd att den återstående delen av straffskalan gett fullt tillräckligt utrymme för de straffskärpningar som kan ha ansetts påkallade på grund exempelvis av återfall. Vid brottslighet som omfattat flera gärningar har dessutom bestämmelserna i 26 kap. 2 § BrB om möjlighet till förhöjt maximum vid gemensamt straff kunnat tillämpas.

Vad därefter gäller de rent individualpreventiva aspekterna på straffmätningen så framstår det i dag som helt uteslutet att möjligheterna till långvarigare frihetsberövanden än som medges i de för de särskilda brotten angivna straffskalorna skulle kunna tillgripas enbart av hänsyn till brottslingens behandlingsbehov. Som tidigare nämnts har sålunda den uppfattningen blivit allt mera allmänt accepterad att frihetsberövanden är skadliga för de flesta människor, lätt uppammar till hat mot samhället och därigenom ökar risken för återfall i brott. Med denna utgångspunkt har utbyggnaden av frivården, dvs. skyddskonsulent- och övervakarorganisationerna ökat kraftigt. Anslagen för frivården har mångdubblats, från 9 milj. kr. år 1964 till 63 milj. kr. innevarande år. Satsningarna på frivården syftar till att förhindra återfall i brott. En grundtanke bakom de senaste årens reformer på detta område är just att den kriminelle genom sociala åtgärder och inte genom hot och straff skall hjälpas in i samhället.

Det kriminalpolitiska utvecklingsarbetet har därför under senare tid i allt större utsträckning inriktats på att minska användningen av frihetsberövande påföljder och att avkorta längden av de frihetsberövanden som ändå anses oundvikliga. Den tidigare nämnda kriminalpolitiska arbetsgruppen inom BRÅ har också i sin första rapport uttalat att användningen av frihetsstraff bör kunna begränsas ytterligare och att som allmän riktlinje bör gälla att frihetsberövande påföljd endast skall användas som ett yttersta medel och då aldrig skall få motiveras av behandlingsmässiga skäl. De frihetsstraff som likväl skall användas bör enligt gruppens mening vidare kunna göras kortare än f. n. I de nyligen utfärdade direktiven för utredningen angående frågor i anslutning till avskaffande av påföljden ungdomsfängelse (Ju 1974: 16) har liknande tankegångar framförts.

Mot bakgrund av det anförda kan konstateras att de syften som ursprungligen ansågs motivera behovet av återfallsbestämmelsen i 26 kap. 3 § BrB inte längre har någon giltighet utan tvärt om står i direkt strid

mot gällande kriminalpolitiska värderingar. Med hänsyn till vad som tidigare sagts angående denna bestämmelses tillämpning framstår det vidare som uppenbart att dess nuvarande enda praktiska betydelse, nämligen för tillämpningen av preskriptionsbestämmelserna i 35 kap. BrB, inte heller är sakligt motiverad. Det föreslås därför att 26 kap. 3 § upphävs.

Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom förordnas i fråga om brottsbalken

dels att 26 kap. 3 § skall upphöra att gälla,

dels att 8 kap. 4 och 5 §§ skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

4 §

Är brott som i 1 eller 3 § sägs att anse som grovt, skall för *grov stöld* dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det *förövats medelst inbrott eller* avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om det avsett sak som någon bar på sig, om gärningsmannen varit försedd med vapen, sprängämne eller annat dylikt hjälpmedel eller om gärningen eljest varit av särskilt farlig *eller hänsynslös* art, avsett betydande värde eller inneburit synnerligen kännbar skada.

5 §

Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som *innebär* trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för *rån* till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller någon i vars ställe

Den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som *för den hotade framstår som* trängande fara eller, sedan han begått stöld och anträffats på bar gärning, sätter sig med sådant våld eller hot till motvärn mot den som vill återtaga det tillgripna, dömes för *rån* till fängelse, lägst ett och högst sex år. Detsamma skall gälla, om någon med sådant våld eller hot tvingar annan till handling eller underlåtenhet som innebär vinning för gärningsmannen och skada för den tvungne eller

Nuvarande lydelse

denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Föreslagen lydelse

någon i vars ställe denne är. Lika med våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar.

26 kap.

3 §

Upphävs.

Har någon dömts till påföljd för sådant i denna balk avsett brott som är belagt med fängelse och begår han, sedan domen vunnit laga kraft, ånyo brott som avses i balken och är belagt med fängelse i högst sex månader, må för återfallet dömas till fängelse i högst två år. Är för det nya brottet stadgat fängelse på längre tid än sex månader men högst två år, må för återfallet dömas till fängelse i högst fyra år.

Ej må brott, som någon begått innan han fyllt aderton år, läggas till grund för förhöjning som i första stycket sägs, ej heller dom å böter eller disciplinstraff.

Utländsk dom må tillmätas samma verkan som svensk.

Bilaga 2

(De remitterade förslagen)

1 Förslag till

Lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrives i fråga om brottsbalken
dels att 26 kap. 3 § skall upphöra att gälla,
dels att 8 kap. 4 och 5 §§, 27 kap. 6 §, 28 kap. 9 §, 34 kap. 5 och
 6 §§ samt 38 kap. 6 § skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

8 kap.

4 §

Är brott som i 1 eller 3 § sägs att anse som grovt, skall för *grov*
s öld dömas till fängelse, lägst sex månader och högst sex år.

Vid bedömande huruvida brot-
 tet är grovt skall särskilt beaktas,
 om det *förövats medelst inbrott*
eller avsett sak som någon bar
 på sig, om gärningsmannen varit
 försedd med vapen, sprängämne
 eller annat dylikt hjälpmedel eller
 om gärningen eljest varit av sär-
 skilt farlig art, avsett betydande
 värde eller inneburit synnerligen
 kännbar skada.

Vid bedömande huruvida brot-
 tet är grovt skall särskilt beaktas,
 om det avsett sak som någon bar
 på sig, om gärningsmannen varit
 försedd med vapen, sprängämne
 eller annat dylikt hjälpmedel eller
 om gärningen eljest varit av sär-
 skilt farlig *eller hänsynslös* art, av-
 sett betydande värde eller inne-
 burit synnerligen kännbar skada.

5 §

Den som stjälar medelst våld å
 person eller medelst hot som in-
 nebär trängande fara eller, sedan
 han begått stöld och anträffats på
 bar gärning, sätter sig med sådant
 våld eller hot till motvärn mot
 den som vill återtaga det tillgripna,
 dömes för *rån* till fängelse,
 lägst ett och högst sex år. Det-
 samma skall gälla, om någon med
 sådant våld eller hot tvingar an-
 nan till handling eller underlå-
 tenhet som innebär vinning för
 gärningsmannen och skada för
 den tvungne eller någon i vars
 ställe denne är. Lika med våld
 anses att försätta någon i van-

Den som stjälar medelst våld å
 person eller medelst hot som in-
 nebär *eller för den hotade fram-*
står som trängande fara eller, se-
 dan han begått stöld och anträf-
 fats på bar gärning, sätter sig med
 sådant våld eller hot till mot-
 värn mot den som vill återtaga
 det tillgripna, dömes för *rån* till
 fängelse, lägst ett och högst sex
 år. Detsamma skall gälla om nå-
 gon med sådant våld eller hot
 tvingar annan till handling eller
 underlåtenhet som innebär vin-
 ning för gärningsmannen och ska-
 da för den tvungne eller någon i
 vars ställe denne är. Lika med

Nuvarande lydelse

makt eller annat sådant tillstånd.

Föreslagen lydelse

våld anses att försätta någon i vanmakt eller annat sådant tillstånd.

Är förfarande som avses i första stycket med hänsyn till våldet, hotet eller omständigheterna i övrigt av mindre allvarlig art dömes dock ej för rån utan för annat brott som förfarandet innefattar.

27 kap.

6 §¹

Iakttagar den dömden icke vad som åligger honom till följd av den villkorliga domen, må domstol, om åklagare före prövotidens utgång anhängiggör talan därom, efter omständigheterna

1. besluta att varning skall meddelas den dömden,
2. meddela föreskrift enligt 5 § eller ändra tidigare meddelad föreskrift,
3. undanröja den villkorliga domen och bestämma annan påföljd för brottet.

Åtgärd enligt första stycket 1 eller 2 må ej beslutas efter prövotidens utgång.

Undanröjes den villkorliga domen, skall vid påföljdens bestämmande skälig hänsyn tagas till böter som jämligt 2 § ådömts jämte den villkorliga domen.

Undanröjes den villkorliga domen, skall vid påföljdens bestämmande skälig hänsyn tagas till böter som ådömts enligt 2 § och 34 kap. 5 §.

28 kap.

9 §²

Undanröjes skyddstillsynen, skall rätten bestämma annan påföljd för brottet. Därvid skall skälig hänsyn tagas till vad den dömden undergått till följd av domen å skyddstillsyn samt till böter som enligt 2 § ådömts jämte skyddstillsynen; och må fängelse ådömas på kortare tid än för brottet är stadgat.

Undanröjes skyddstillsynen, skall rätten bestämma annan påföljd för brottet. Därvid skall skälig hänsyn tagas till vad den dömden undergått till följd av domen å skyddstillsyn samt till böter som ådömts enligt 2 § och 34 kap. 6 §; och må fängelse ådömas på kortare tid än för brottet är stadgat.

Finnas tillräckliga skäl ej föreligga att undanröja skyddstillsynen, må rätten i stället besluta åtgärd som avses i 7 § eller, om den dömden fyllt aderton år, förordna att han skall undergå behandling enligt 3 §. Föres talan om sådan behandling, må i stället beslutas undanröjande av skyddstillsynen eller åtgärd som avses i 7 §. Har prövotiden utgått, må ej beslutas åtgärd som avses i 7 §.

¹ Senaste lydelse 1973: 918.

² Senaste lydelse 1973: 918.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

34 kap.

5 §³

Är den tidigare ådömda påföljden villkorlig dom, må förordnande enligt 1 § 1 meddelas allenast med avseende å brott som begåtts före prövotidens början.

Meddelas förordnande enligt 1 § 1, må rätten, om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, även döma till dagsböter, högst etthundratjugo, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

Tillämpas 1 § 1 eller 2, må rätten besluta åtgärd som sägs i 27 kap. 6 § 1 eller 2 eller förlänga prövotiden till tre år, dock endast om fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång.

Undanröjande av villkorlig dom enligt 1 § 3 må ej ske, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal inom ett år från prövotidens utgång.

6 §⁴

Tillämpas 1 § 1 beträffande den som dömts till skyddstillsyn, må rätten, om det finnes påkallat för den tilltalades tillrättaförande eller av hänsyn till allmän laglydnad, även döma till dagsböter, högst etthundratjugo, vare sig böter äro stadgade för brottet eller ej.

Är den tidigare ådömda påföljden skyddstillsyn, må rätten vid tillämpning av 1 § 1 eller 2 besluta åtgärd eller behandling som avses i 28 kap. 9 § eller förlänga prövotiden till högst fem år.

Vid tillämpning av 1 § 1 eller 2 må rätten besluta åtgärd eller behandling som avses i 28 kap. 9 § eller förlänga prövotiden till högst fem år.

Dömes med tillämpning av 1 § 3 till fängelse, skall vid straffets bestämmande gälla vad i 28 kap. 9 § stadgas.

Beslut enligt första stycket eller beslut om undanröjande av skyddstillsyn må ej meddelas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång.

Beslut enligt andra stycket eller beslut om undanröjande av skyddstillsyn må ej meddelas, med mindre fråga därom uppkommer i mål vari den dömda häktats eller erhållit del av åtal före prövotidens utgång.

³ Senaste lydelse 1973: 918.

⁴ Senaste lydelse 1973: 918.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

38 kap.

6 §⁵

Nämnd skall deltaga vid under-
rätts avgörande av fråga, som av-
ses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28
kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34
kap. 10 § andra stycket, 12 §,
13 § eller 18 §. Detsamma skall
gälla i fråga om undanröjande
av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3,
förverkande av villkorligt medgi-
ven frihet eller annan åtgärd en-
ligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt 34
kap. 5 §, åtgärd eller behandling
enligt 34 kap. 6 § samt återintag-
ning i anstalt eller annan åtgärd
enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Nämnd skall deltaga vid under-
rätts avgörande av fråga, som av-
ses i 2 § eller i 27 kap. 6 §, 28
kap. 9 §, 30 kap. 8 § eller 34
kap. 10 § andra stycket, 12 §,
13 § eller 18 §. Detsamma skall
gälla i fråga om undanröjande
av påföljd enligt 34 kap. 1 § 3,
förverkande av villkorligt medgi-
ven frihet eller annan åtgärd en-
ligt 34 kap. 4 §, åtgärd enligt
34 kap. 5 § *tredje stycket*, åtgärd
eller behandling enligt 34 kap.
6 § *andra stycket* samt återintag-
ning i anstalt eller annan åtgärd
enligt 34 kap. 8 eller 9 §.

Vid avgörande av fråga, som avses i 27 kap. 5 § andra stycket eller
28 kap. 11 §, är underrätt domför med en lagfaren domare.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

2 Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken**

Häriigenom föreskrives att 6 § lagen (1964: 163) om införande av
brottsbalken skall ha nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

6 §

*Vid bedömning enligt brotts-
balken skall vad i 26 kap. 3 §
stadgas om återfall i brott till-
lämpas utan hinder av att det
förra brottet bedömts efter äldre
lag.*

I annat mål än sådant, som av första domstol avgjorts före den
1 januari 1965, skola bestämmelserna i 34 kap. brottsbalken, med iakt-
tagande av vad i 9—11 §§ denna lag sägs, tillämpas jämväl när fråga
är om brott, som begåtts före sagda dag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1976.

⁵ Senaste lydelse enligt prop. 1975: 78.

LAGRÅDET

Utdrag
PROTOKOLL
vid sammanträde
1975-10-06

Närvarande: justitierådet Gyllensvärd, regeringsrådet Nordlund, justitierådet Ulveson, justitierådet Erik Nyman.

Enligt lagrådet den 21 maj 1975 tillhandakommet utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 7 maj 1975 har regeringen på hemställan av statsrådet Geijer beslutat inhämta lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, har inför lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Anitha Bondestam.

Förslagen föranleder följande yttrande av *lagrådet*:

Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

8 kap.

4 §

I remissen aviseras en mera allmän översyn av bestämmelserna om förmögenhetsbrotten. Riktlinjer för en sådan översyn har numera lagts fram i en rapport (1975: 3) av en arbetsgrupp inom brottsförebyggande rådet. När behov av lagändring är särskilt påtagligt, skall emellertid enligt såväl remissen som rapporten partiella reformer kunna företas utan att man avvaktar resultatet av översynen.

Tillgängliga uppgifter ger vid handen, att en mycket betydande del av stöldbrotten i rättstillämpningen hänförs till kategorin grova brott och att inbrottsstölderna därvidlag intar en helt dominerande ställning. Det förhållandet att inbrott i lagtexten anges som exempel på kvalifikationsgrund för grovt brott torde ha lett till att inbrottsstölderna regelmässigt bedöms som grova. Om inbrottsmomentet utgår ur exemplifieringen, har man anledning att förvänta en mer nyanserad bedömning av inbrottsstölderna. Därmed tillgodoser man också rådande kriminalpolitiska strävanden att begränsa användningen av frihetsberövande påföljder. Lagrådet har i och för sig ingen erinran mot att inbrott i fortsättningen inte tas upp som exempel på kvalifikationsgrund för grovt brott.

Den föreslagna ändringen av lagtexten innebär att exemplifieringen av omständigheter som kvalificerar till grov stöld kommer att inledas med det ganska speciella fallet att tillgreppet "avsett sak som någon bar på sig". Detta är mindre tilltalande, i synnerhet som man med visst fog kan göra gällande att det inte finns anledning att behålla fickstöld och därmed jämförbart förfarande som särskilt angiven kvalifikationsgrund för grovt brott. Emellertid är behovet av en lagändring i sådant avseende inte lika påtagligt som när det gäller inbrottsstöld. Med hänsyn härtill och till att förevarande bestämmelse torde komma att omfattas av den allmänna översynen anser sig lagrådet inte böra hemställa om ändring av den föreslagna lagtexten i nu berörda hänseende.

Lagrådet delar uppfattningen att graden av visad hänsynslöshet hör till de faktorer som bör särskilt beaktas vid bedömningen av om stöld skall anses grov. I remissen saknas dock belägg för att domstolarna inte redan nu iakttar detta. Det kan därför ifrågasättas, om påtagligt behov finns av att i detta sammanhang införa ett nytt kriterium på grov stöld som tar sikte på hänsynslösheten i gärningsmannens handlande. Härtill kommer att det föreslagna nya kriteriet, förutom att den språkliga utformningen ej är invändningsfri, saknar den precisering som hade varit önskvärd. Det kan vidare framhållas att den nuvarande kvalifikationsgrunden att gärningen varit av särskilt farlig art etc. — vilken nu är avsedd att kompletteras med hänsynslöshetsrekvisitet — är gemensam för grov stöld, grovt bedrägeri och grov förskingring. En komplettering motsvarande den föreslagna skulle vara motiverad också beträffande de båda sist nämnda brotten. Vad här anförts talar för att frågan om lagrummets utformning i denna del bör anstå i avvaktan på den allmänna översynen.

Lagrådet förordar alltså, att ingen annan ändring nu företas i paragrafen än att orden "förövats medelst inbrott eller" utgår ur andra stycket.

5 §

Lagrådet delar uppfattningen att det finns behov av att nu genom en lagändring öka utrymmet för ett mera nyanserat påföljdsval i fråga om rån brott av jämförelsevis lindrigt slag. Vilken lagteknisk metod som bör användas för att genomföra ändringen kan vara föremål för viss tvekan. Bäst överensstämmande med den i brottsbalken vanligen använda tekniken skulle otvivelaktigt vara att för mindre grova typer av rån brott införa en ny brottsgrad med särskild straffskala och särskild brottsrubricering. Det torde emellertid knappast vara möjligt att finna en bra gemensam beteckning, omfattande ringa brott av alla de tre typerna av rån: stöldfall, motvärnsfall och utpressningsfall. Den i remissen förordade lösningen att gärningsmannen vid förfaranden, som i och för sig faller in under bestämmelserna om rån men som är av mindre allvarlig art, inte skall dömas för rån utan för det eller de andra brott

som förfarandet innefattar, utgör ett nytt tekniskt grepp. Undantagsvis kan det vara förenat med vissa svårigheter att avgöra vilka andra brott som ett rånförfarande av ifrågavarande slag skall anses innefatta, t. ex. om det — utöver stöld eller snatteri — skall anses utgöra misshandels- eller frihetsbrott eller kanske bådadera, men svårigheter av sådan art möter också i andra sammanhang. Lösningen synes innebära helt övervägande fördelar, och lagrådet har ej någon erinran mot att den genomförs.

Den lagändring i fråga om utformningen av regeln om rånhot som samtidigt föreslås kan däremot inte motiveras med något akut praktiskt behov. Såsom framgår av remissprotokollet och den därvid fogade promemorian är det genom rättspraxis redan fastslaget att rån tvång föreligger även i fall då faran objektivt sett inte är trängande men hotet för den hotade framstår såsom innebärande trängande fara. Lagändringens syfte är att åstadkomma full överensstämmelse mellan lagtextens ordalydelse och denna praxis.

Den föreslagna lagstiftningsåtgärden kan emellertid i realiteten få större betydelse än vad som sålunda varit avsett. Om ändringen genomförs utan motsvarande ändring i bestämmelserna om våldtäkt i 6 kap. i § BrB, kommer rekvisitet "hot som innebär trängande fara" sannolikt att vid tillämpning av nämnda lagrum tolkas motsättningsvis i förhållande till det nya rekvisitet för rån genom hot. Det bör vidare uppmärksammas att det principiella problemet, huruvida tvång skall anses föreligga även i fall då fara för ett förverkligande av hotet objektivt sett inte finns, också aktualiseras vid tillämpning av stadgandet om olaga tvång (4 kap. 4 §) och därmed även av reglerna om frihetskränkande otukt (6 kap. 2 §) och utpressning (9 kap. 4 §). Tolkningen av de bestämmelserna kan därför också tänkas bli påverkad på samma sätt.

Det förefaller av liknande skäl betänkligt att utan närmare utredning om verkningarna upphäva den överensstämmelse som sedan länge har rått mellan det straffrättsliga rånhotet och reglerna om civilrättsligt tvång i 28 § avtalslagen — en överensstämmelse som hittills har ansetts starkt motiverad (se NJA II 1915 s. 238 f och 1942 s. 357). Genom hänvisningar i 17 § skuldebrevslagen och 18 kap. 3 § jordabalken har reglerna om tvång i 28 § avtalslagen för övrigt numera betydelse långt utanför sitt ursprungliga område.

Under åberopande av det anförda finner lagrådet det inte tillrådligt att man nu som en partiell reform genomför den i remissen föreslagna ändringen i fråga om utformningen av rånhotet. Enligt lagrådets mening bör de i det föregående berörda problemen i stället tas upp till gemensam behandling i samband med den aviserade allmänna översynen av bestämmelserna om förmögenhetsbrotten. En fråga som därvid förtjänar uppmärksammas är, om det inte vid utformningen av de olika reglerna angående rån tvång och olaga tvång finns anledning att anknyta

till den i 4 kap. 5 § BrB beträffande olaga hot uttryckta tankegången att hotet skall vara ägnat att hos den hotade framkalla viss uppfattning om faran.

Lagrådet hemställer, att den i förevarande paragraf föreslagna ändringen beträffande rånhotet får utgå.

26 kap.

3 §

Om återfallsregeln slopas, kan det — åtminstone teoretiskt — få följdverkningar inte bara, såsom angivits i remissprotokollet, på tillämpningen av reglerna om åtalspreskription i 35 kap. BrB utan också beträffande andra bestämmelser. Som exempel kan nämnas 2 kap. 2 § 3 BrB om tillämpligheten i visst fall av svensk lag när brott förövats utomlands, 30 kap. 1 § BrB, som anger förutsättningarna för att internering skall kunna ådömas, samt 26 § utlänningslagen (1954: 193) om förvisning som särskild rättsverkan av brott. Det hade varit önskvärt att få konsekvenserna i sådana avseenden belysta. Emellertid föreligger det, såvitt lagrådet kan finna, ej anledning räkna med negativa verkningar av någon betydelse. Reformen synes väl ansluta sig till de allmänna kriminalpolitiska värderingar som i övrigt kommit till uttryck i remissen. Lagrådet har därför ej något att erinra mot att 26 kap. 3 § BrB upphävs.

Förslaget till lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken

Förslaget lämnas utan erinran.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1975-10-09

Närvarande: statsrådet Sträng, ordförande, och statsråden Andersson, Johansson, Holmqvist, Aspling, Lundkvist, Geijer, Carlsson, Feldt, Sigurdsen, Leijon, Hjelm-Wallén

Föredragande: statsrådet Geijer

Proposition med förslag till lag om ändring i brottsbalken, m. m.

Föredraganden anmäler lagrådets yttrande¹ över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
 2. lag om ändring i lagen (1964: 163) om införande av brottsbalken.
- Föredraganden redogör för lagrådets yttrande och anför.

Lagrådet har förordat att frågan om en komplettering av exemplen på kvalifikationsgrunder för grov stöld i 8 kap. 4 § brottsbalken med ett hänsynslöshetskriterium bör anstå i avvaktan på en mer allmän översyn av förmögenhetsbrotten. Av yttrandet i denna del framgår att lagrådet i och för sig delar uppfattningen att graden av visad hänsynslöshet hör till de faktorer som bör särskilt beaktas vid bedömningen om en stöld skall anses som grov. Behovet av det föreslagna tillägget ifrågasätts också främst på den grunden att det i remissen enligt lagrådets mening saknas belägg för att domstolarna inte redan nu iakttar detta. Av det i remissen redovisade undersökningsmaterialet framgår emellertid bl. a. att den allra största delen av de tillgreppsbrott vilka enligt gällande regler bedöms som grov stöld har förövats genom inbrott. Det samtidigt framförda och av lagrådet tillstyrkta förslaget att mönstra ut orden "förövats medelst inbrott eller" kan därför väntas få en mycket stor praktisk betydelse för bedömningen av merparten av de stölder som för närvarande rubriceras som grova. Mot denna bakgrund framstår behovet av att ge domstolarna vägledning för den framtida bedömningen som påtagligt. Ett primärt syfte med den tänkta reformen är att skapa förutsättningar för en mera nyanserad syn på olika slags tillgreppsbrott och främst då inbrottsstölder. Avsikten att tonvikten i dessa sammanhang i mindre mån skall läggas på tillvägagångssättet som sådant än på det

¹ Beslut om lagrådsremiss fattat vid regeringssammanträde den 7 maj 1975.

obehag och lidande som ett hänsynslöst tillvägagångssätt vid stölden innebär bör därför framgå av lagtexten. Eftersom de nuvarande kvalifikationsgrunderna för grov stöld till vissa delar överensstämmer med dem för grovt bedrägeri och grov förskingring skulle det som lagrådet har framhållit i och för sig kunna vara motiverat med en motsvarande komplettering också beträffande de båda sist nämnda brotten. Skäl att beakta inslag av särskilt hänsynslös art kan sålunda ibland också föreligga vid bedömningen av om ett bedrägeri eller ett förskingringsbrott skall anses som grovt. Risken för den form av särskilt allvarliga kränkningar som riktar sig mera direkt mot individens fysiska integritet och känsla av säkerhet torde emellertid generellt sett vara avgjort större vid tillgreppsbrott. Med hänsyn härtill och till den koppling som enligt vad jag nyss har angivit föreligger mellan slopandet av inbrottsrekvisitet och kompletteringen med hänsynslöshetskriteriet vid grov stöld är jag inte beredd att som lagrådet har förordat låta frågan anstå till en allmän översyn av förmögenhetsbrotten.

Lagrådet har beträffande bestämmelserna om rån i 8 kap. 5 § brottsbalken hemställt att den föreslagna ändringen i fråga om rånhotet får utgå. Som skäl härför åberopas att ändringen i realiteten skulle kunna tänkas få större betydelse än som varit avsett och då på både straffrättens och civilrättens område. Lagrådet hänvisar i detta sammanhang bl. a. till 4 kap. 4 § och 6 kap. 1 § BrB och 28 § avtalslagen. Jag kan inte se att ändringen över huvud taget inverkar på tolkningen av bestämmelsen om olaga tvång i 4 kap. 4 § brottsbalken. Såvitt angår rån tvång torde användningen av leksakspistoler och liknande praktiskt taget bara förekomma vid rån. Där är det emellertid genom rättspraxis sedan länge otvivelaktigt fastslaget att rån tvång föreligger även i fall då faran objektivt sett inte är trängande men hotet för den hotade framstår som trängande fara. Frågan har också uppmärksamats av riksdagen (mot. 1974: 967, JuU 1974: 26). Omformuleringen av lagtexten syftar inte till en ändrad tillämpning vare sig i fråga om rån eller i fråga om andra lagrum där olika uttryckssätt för hot förekommer utan avser endast att vid den partiella översyn som nu företas beträffande rån undanröja den från allmän rättspolitisk synpunkt otillfredsställande situation som alltid föreligger om det inte råder full överensstämmelse mellan lagtext och fastslagen praxis. Det kommer sålunda även fortsättningsvis att bli en uppgift för rättstillämpningen att avgöra huruvida ”hot som innebär trängande fara” i 28 § avtalslagen och 6 kap. 1 § brottsbalken bör tolkas i överensstämmelse med den ståndpunkt som i praxis har intagits beträffande rån. Någon anledning att därvid dra slutsatser motsättningsvis från den nu föreslagna ändringen finns inte med hänsyn till bakgrunden till ändringen.

Jag vill för fullständighetens skull tillägga att den nu aktuella tolkningsfrågan vad gäller bestämmelsen i 28 § avtalslagen — fränsett de av

lagrådet angivna hänvisningarna — för framtiden får mindre betydelse genom de förslag till ändringar i avtalslagen som nyligen har remitterats till lagrådet för yttrande. Förslaget innebär bl. a. att en generalklausul införs i avtalslagen, varigenom domstol ges möjlighet att jämka eller lämna avtalsvillkor utan avseende om villkoret är oskäligt, exempelvis med hänsyn till omständigheterna vid avtalets tillkomst och omständigheterna i övrigt. Har villkoret sådan betydelse för avtalet att det inte skäligen kan krävas att detta i övrigt skall gälla med oförändrat innehåll får avtalet jämkas även i annat hänseende eller i sin helhet lämnas utan avseende. Vad gäller 6 kap. brottsbalken bör nämnas att sexualbrottsutredningen (Ju 1972: 01) har till uppgift att företa en fullständig översyn av sedlighetsbrotten. Dess betänkande kan väntas föreligga redan under slutet av innevarande år.

Mot bakgrund av det anförda kan jag inte dela lagrådets farhågor beträffande de problem som skulle kunna uppkomma vid en isolerad omformulering av lagtexten i fråga om hotet vid rån. Jag är därför inte beredd att tillmötesgå lagrådet på denna punkt.

Hemställan

Jag hemställer att regeringen föreslår riksdagen att antaga de av lagrådet granskade förslagen med vidtagna jämkningar.

Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition föreslå riksdagen att antaga de förslag som föredraganden har lagt fram.

